

DIAGNOZA
sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do
Strategii Rozwoju Gminy
Tomaszów Lubelski
na lata 2021-2027

Tomaszów Lubelski, 2021 r.

ZLECENIODAWCA

Gmina Tomaszów Lubelski
ul. 29-go Listopada 9
22-600 Tomaszów Lubelski
tel. 84 664 30 85 fax. 84 664 38 73
sekretariat@tomaszowlubelski.pl
www.tomaszowlubelski.pl

WYKONAWCA

Doradztwo i Reklama Sp. z o.o.
ul. Prymasa S. Wyszyńskiego 4
22-400 Zamość
tel./fax 84 627 37 05, 512 138 998
kontakt@doradztwoireklama.pl
www.doradztwoireklama.pl

SPIS TREŚCI

WPROWADZENIE	4
I. Rys historyczny	6
II. Analiza stanu obecnego Gminy Tomaszów Lubelski	25
1. Uwarunkowania ogólne	25
2. Przestrzeń i środowisko	28
2.1. Cechy przestrzeni gminnej	28
2.1.1. Charakterystyka sieci osadniczej	29
2.2. Obiekty zabytkowe	31
2.3. Użytkowanie terenu	34
2.4. Zasoby naturalne i stan środowiska	36
2.5. Stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii.....	40
2.6. Zidentyfikowane problemy sfery przestrzennej.....	42
3. Sfera społeczna	43
3.1. Struktura demograficzna.....	43
3.1.1 Gęstość zaludnienia, liczba ludności i dynamika zmian.....	43
3.1.2 Przyrost naturalny	49
3.1.3 Ruch migracyjny	51
3.1.4 Struktura wiekowa ludności	56
3.2. Rynek pracy i bezrobocie	63
3.2.1 Rynek pracy	63
3.2.2 Bezrobocie	65
3.3. Mieszkalnictwo.....	72
3.4. Szkolnictwo.....	76
3.5. Kultura.....	81
3.6. Sport i rekreacja.....	90
3.7. Ochrona zdrowia i opieka społeczna	91
3.8. Bezpieczeństwo publiczne.....	98
3.9. Kapitał społeczny	101
3.10. Zidentyfikowane problemy sfery społecznej	103
4. Sfera gospodarcza	104
4.1. Struktura podstawowych branż gospodarki	104
4.2. Liczba podmiotów gospodarczych w poszczególnych sektorach.....	107
4.3. Rolnictwo.....	113
4.4. Turystyka.....	114
4.5. Zidentyfikowane problemy sfery gospodarczej	117
5. Infrastruktura techniczna.....	118
5.1. Infrastruktura komunikacyjna	118
5.2. System zaopatrzenia w wodę	125
5.3. System odprowadzania i oczyszczania ścieków.....	127
5.4. Gospodarka odpadami.....	129

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

5.5.	Infrastruktura energetyczna i telekomunikacja.....	132
5.6.	Gazyfikacja	132
5.7.	Zidentyfikowane problemy	134
6.	Zarządzanie.....	135
6.1.	Podstawy prawne.....	135
6.2.	Organizacja	137
6.3.	Finanse	139
6.4.	Planowanie strategiczne.....	144
III.	Konsultacje społeczne.....	147
	SPIS TABEL.....	162
	SPIS WYKRESÓW.....	164
	SPIS MAP	144

WPROWADZENIE

Diagnoza stanowi punkt wyjścia i bazę dla opracowania strategii rozwoju gminy. Wymóg przeprowadzenia „diagnozy sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej, z uwzględnieniem obszarów funkcjonalnych, w tym miejskich obszarów funkcjonalnych” wynika z art. 10a ust 1 ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (uzppr).

Niniejszy dokument stanowi analizę wyjściową, która ma służyć przygotowaniu dokumentu pn. „Strategia Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021–2027”.

Diagnoza społeczno-gospodarcza i przestrzenna Gminy Tomaszów Lubelski przeprowadzona została w ujęciu dynamicznym i porównawczym, w kluczowych dla jej rozwoju obszarach, z wykorzystaniem statystyki publicznej i właściwych opracowań analitycznych.

Analiza obejmuje:

- stan aktualny,
- stan poprzedzający stan aktualny – 10 lat wstecz,
- stan przewidywany w postaci prognoz – tam, gdzie jest to możliwe.

Gmina Tomaszów Lubelski została przedstawiona na tle jednostek ościennych, zakładając, że najczęściej mają one podobny charakter, a jednocześnie uwzględniając, że strategia będzie poddawana konsultacjom z ich udziałem. Dane dotyczące analizowanej Gminy Tomaszów Lubelski zostały również pokazane w odniesieniu do średniej powiatowej, wojewódzkiej oraz – w uzasadnionych przypadkach – krajowej. We wszystkich przypadkach, dla podniesienia miarodajności informacji zastosowano przeliczniki wartości wskaźników na jednego, tysiąc lub dziesięć tysięcy mieszkańców.

Równocześnie, tam gdzie było to możliwe analizie poddano wewnętrzne zróżnicowanie gminy, poprzez prezentację danych dla poszczególnych sołectw.

Diagnozę opracowano w oparciu o statystykę publiczną, tj. materiały i dane Głównego Urzędu Statystycznego, np. zgromadzone w ramach Banku Danych Lokalnych

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

GUS oraz lokalnych, regionalnych i krajowych instytucji oraz organizacji (np. urzędów pracy, okręgowej komisji egzaminacyjnej, regionalnej izby obrachunkowej, regionalnej dyrekcji ochrony środowiska, wojewódzkiego urzędu ochrony zabytków, powiatowych lub wojewódzkich komend policji, poszczególnych samorządów, ministerstw oraz powiązanych z nimi agencji i jednostek), a także statystyki własnej (urzędu gminy i jednostek gminnych).

Dodatkowym narzędziem służącym pozyskaniu informacji na potrzeby diagnozy była ankieta, dzięki której zbadano opinie mieszkańców w zakresie występowania obszarów problemowych w Gminie.

I. Rys historyczny

Gmina Tomaszów Lubelski jest spadkobierczynią dwu innych dawnych gmin: Majdanu Górnego i Pasiek. Gmina Majdan Górny powstała w 1867 roku z chwilą kolejnej reorganizacji administracyjnej. W jej skład wchodziły wtedy: Łaszczówka, Majdan Górny, Nedeżów, Podhorce, Przeorsk, Ruda Wołoska, Ruda Żelazna, Sznury, Typin i Majdany Typiński [Pawłówka]. Gmina Pasieki powstała dopiero w 1919 roku, ale wcześniej, od 1870 roku, mieściła się tutaj siedziba gminy Tomaszów Lubelski. W skład gminy Pasieki w 1921 roku wchodziły: Jeziernia (wieś i folwark), Kunki, Łasochy, Łosiniec, Majdanek (folwark), Małki (osada młyńska), Maziły, Paary, Pasieczno, Pasieki, Rogóžno (wieś, folwark, kolonia i leśniczówka), Rogóžno-Brygada (koszary), Sabaudia, Świdry (folwark), Ulów, Wieprzowe Jezioro (folwark), Wólka Łosiniecka, Zahucie (leśniczówka), Zamiany (wieś i folwark) oraz Zawadki (wieś i leśniczówka).

Obecna gmina Tomaszów Lubelski powstała 1 stycznia 1973 roku na mocy Ustawy z dnia 29 listopada 1972 roku oraz Uchwały Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie z 5 grudnia 1972 roku.

Najstarsze ślady działalności człowieka na terenie gminy Tomaszów Lubelski pochodzą ze schyłkowego paleolitu (XI-IX tysiąclecie p.Chr.).

Intensywny rozwój osadnictwa w XV i XVI wieku skutkowało uruchomieniem procesów urbanizacyjnych, zapoczątkowanych już w 1. połowie XV wieku. Przed 1418 rokiem przywilej lokacyjny uzyskały Tyszowce, a w 1425 roku także pobliskie Rachanie. Nieco później prawa miejskie uzyskał Krasnobród (1572), Łaszczówka (1609), Tomaszów [Ordynacki] (1621) i Komarów (około 1748). Włączenie tych ziem do Korony w 1462 roku pozwoliło zrównać miejscową szlachtę w prawach ze szlachtą polską. Jednocześnie proces ten zbiegł się w czasie ze znacznymi zmianami w dziejach Europy, jakie niesły odkrycia geograficzne oraz prądy naukowe okresu Odrodzenia.

Tworzeniu gospodarstw szlacheckich (folwarków) towarzyszył stopniowy wzrost ucisku włościan. Już w 1496 roku konstytucja sejmowa przywiązała chłopa do ziemi i dokonała ograniczenia jego wolności osobistej (zgoda pana na małżeństwo, wyjście ze wsi do miasta itp.), a w 1518 roku został poddany sądownictwu dominialnemu (pańskiemu). W 1520 roku ustalono minimum pańszczyzny kmiecej

sprzężajnej na 1 dzień tygodniowo z łana, ale już w połowie XVI wieku wzrosła ona do 3 dni. Na pańszczyznę pieszą 1-2 dni w tygodniu wychodzili zagrodnicy.

W XVI wieku znaczny obszar obecnej gminy Tomaszów Lubelski wszedł w skład utworzonej przez Jana Zamoyskiego Ordynacji Zamojskiej, zatwierdzonej formalnie i prawnie przez króla i sejm Rzeczypospolitej w 1589 roku. Dzięki inicjatywie kanclerza oraz jego następców rozbudowa Ordynacji przebiegała bardzo szybko. Z chwilą utworzenia w 1589 roku liczyła 2 miasta i 39 wsi, w 1605 roku już 6 miast i 149 wsi, a w 1792 roku aż 10 miast i 203 wsie. W interesie ordynatów prowadzono też usilne zabiegi o wszechstronne wzmocnienie ekonomiczne dóbr. Ordynacją zarządzali ordynaci przy pomocy swoich urzędników. Kanclerz Jan Zamoyski powierzył administrację dóbr podskarbiemu.

W 1773 roku dokonano zmiany podziału administracyjnego wprowadzając w miejsce województw cyrkuły, a w miejsce powiatów dystrykty (okręgi). Wówczas obszar obecnej gminy Tomaszów Lubelski znalazł się w cyrkułe bełskim z siedzibą w Zamościu oraz w dystrykcie bełskim. W 1775 roku zmniejszono ilość dystryktów z ośmiu do trzech. Pozostały: zamojski, biłgorajski (od 1776 roku tomaszowski) i sokalski. Okolice Tomaszowa przydzielono do dystryktu zamojskiego, potem tomaszowskiego. Na czele dystryktu stał starosta. Funkcję tę w Tomaszowie pełnił Józef d'Elle Vauxde Limon.

W 1776 roku przeprowadzono korektę granicy i Biłgoraj będący siedzibą dystryktu powrócił do Rzeczypospolitej. W jego miejsce utworzono wtedy dystrykt tomaszowski, który przetrwał zaledwie kilka lat. Obejmował on, co oczywiste, także najbliższe okolice Tomaszowa. W 1783 roku ponownie zreorganizowano podział administracyjny likwidując cyrkuł tomaszowski, połączony wówczas z zamojskim. Jak się wkrótce okazało, stało się to podstawą do wytyczenia granicy Księstwa Warszawskiego, a potem Królestwa Polskiego⁶⁵. Bez zmiany pozostawał samorząd wiejski ustalony wielowiekową tradycją. Na czele gromady stał wójt oraz przysiężni w zróżnicowanej liczbie, od 2 do 12. Wójta mianował dziedzic, natomiast przysiężnych wybierała gromada. Jako najmniejsze jednostki administracyjne występowały dominia, które obejmowały dobra należące do jednego właściciela i były przez niego zarządzane.

Po III rozbiorze Polski gubernium galicyjskie wysunęło projekt zniesienia diecezji chełmskiej i powołania diecezji lubelskiej. W 1803 roku plan ten poparł cesarz

Franciszek II, a w 1805 roku bullę zatwierdzającą wydał papież Pius VII. Jednak jej postanowienie zostało zrealizowane dopiero w roku 1807, a pasterzem diecezji został biskup Wojciech Skarszewski.

W roku 1973 przywrócono w kraju podział administracyjny na gminy (powstała gmina Tomaszów Lubelski w swym obecnym kształcie), a w dwa lata później zlikwidowano powiaty wprowadzając dwustopniowy podział administracyjny. Utworzono wówczas województwo zamojskie jako jedno z 49 województw w kraju. Stan ten przetrwał do 1 stycznia 1999 roku, kiedy zlikwidowano 33 województwa i wprowadzono z powrotem trójstopniowy podział administracyjny. Omawiane tereny weszły w skład województwa lubelskiego i powiatu tomaszowskiego, ale kształt gminy pozostał niezmienny.

Na czele gminy w latach 1973-1990 stał naczelnik, którego funkcję w Tomaszowie Lubelskim pełnili: Karol Łypka (1973-1984), Zygmunt Kucharski (1984-1987) i Marian Łysiak (1987-1990). Od 1990 roku gminą zarządza wójt. W latach 1990-2014 był nim Antoni Wawryca, zaś od 2014 roku funkcję tę sprawuje Marzena Czubaj-Gancarz.

Tabela 1. Pierwsze ślady osadnictwa i wzmianki źródłowe o miejscowościach gminy Tomaszów Lubelski¹

Lp.	Miejscowość	Najstarsze zabytki archeologiczne	Data pierwszej wzmianki	Źródło pierwszej wzmianki
1	Chorażanka	-	1881	APZ, Akta folwarku Chorażanka.
2	Dąbrowa Tomaszowska	KPL (4200-2900 r. p.Chr.)	1901	H. Wierciński, Opis statystyczny guberni lubelskiej, Warszawa 1901, mapa.
3	Górno	X-XIII w.	poł. XIX w.	SGKP, wypisy, Lublin 1974, s. 74.
4	Jeziernia	paleolit (XI-IX tys. p.Chr.)	1604	H. Gmiterek, Narol w okresie Rzeczypospolitej..., s. 20-21.
5	Justynówka	KL-W (4400-3400 r. p.Chr.)	1843	Topograficzna Karta Królestwa Polskiego, tzw. Mapa Kwatermistrzowska, Warszawa 1843.
6	Klekacz	KCSz (2900-2200 r. p.Chr.)	1899	Mapa rosyjska z 1899 roku
7	Łaszczówka	paleolit (XI-IX tys. p.Chr.)	1609	H. Gmiterek, Narol w okresie Rzeczypospolitej szlacheckiej (1580-1772), „Rocznik Lubaczowski”, t. V/1994, s. 20-21.
8	Łaszczówka-	KPL (4200-	1905	Sprawocznja książka ljubklijnskoj gubernii

¹ *Dzieje miejscowości gminy Tomaszów Lubelski* Ewa Niedźwiedź, Józef Niedźwiedź, Marzena Czubaj-Gancarz, JN-Profil, 2021

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

	Kolonia	2900 r. p.Chr.)		na 1905 god.
9	Majdan Górny (Górno)	KCWR (5500-5200 r. p.Chr.)	1621	R. Szczygieł, Lokacja prawna miasta Tomaszowa, „Rocznik Tomaszowski”, t. 1/1981, s. 24.
10	Majdanek	KPL (4200-2900 r. p.Chr.)	1891	Pamiętna książka Ljublińskiej gubernii na 1891 god, s. 392.
11	Nowa Wieś (Kol. Podhorce)	KCSz (2900-2200 r. p.Chr.)	1874	SGKP, wypisy, Lublin 1974, s. 291.
12	Pasieki	KAK (3700-2500 r. p.Chr.)	pocz. XVII w.	A. Tarnawski, Działalność gospodarcza Jana Zamoyskiego kanclerza i hetmana w. kor. (1572-1605), Lwów, s. 329.
13	Podhorce	KPL (4200-2900 r. p.Chr.)	1409	Zbiór Dokumentów Małopolskich, cz. V, nr 1223.
14	Przecinka	-	1937	Mapa Wojskowego Instytutu Geograficznego, Warszawa 1937.
15	Przeorsk	KL-W (4400-3400 r. p.Chr.)	1387	A. Janeczek, Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV wieku do początku XVII w., Warszawa 1993, s. 75.
16	Sabaudia	mezolit (9250-5500 r. p.Chr.)	1836	APL, Akta Ordynacji Zamojskiej, sygn. 2228, s. 1-4.
17	Szarowola	epoka kamienia - WEŻ (XI tys. - 400 r. p.Chr.)	1579	M. Stworzyński, Opisanie statystyczno-historyczne dóbr Ordynacji Zamojskiej 1834 roku. Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkps Biblioteki Ordynacji Zamojskiej nr 1815, s. 58 i przypis 236.
18	Rabinówka	k. mierzanowicka (2300-1600 r. p.Chr.)	1889	APZ, Akta hipoteki dóbr Rabinówka.
19	Rogóżno	KCWR (5500-5200 r. p.Chr.)	1460	APL, Księga Ziemna Grabowiecka, nr 3, s. 22-24; A. Janeczek, Osadnictwo pogranicza polsko-ruskiego. Województwo bełskie od schyłku XIV wieku do początku XVII w., Warszawa 1993, s. 110, 162.
20	Rogóżno-Kolonia	KPL (4200-2900 r. p.Chr.)	1784	R. Orłowski, Położenie i walka klasowa chłopów w Ordynacji Zamojskiej w drugiej połowie XVIII w., Lublin 1963, s. 38.
21	Ruda Wołoska	mezolit (9250-5500 r. p.Chr.)	1425	CPAHUL, Księga Ziemna Bełska, nr 14, s. 321-323.
22	Ruda Żelazna	KPL (4200-2900 r. p.Chr.)	1779-1783	F. von Mieg, Karte des Königreichs Galizien und Lodomerien, 1:28 800, 1779-1782, Kriegsarchiv w Wiedniu, rps B.IXa 390, mikrofilm KOBiDZ w Warszawie.
23	Typin	KPL (4200-2900 r. p.Chr.)	1409	Zbiór Dokumentów Małopolskich, cz. V, nr 1223.
24	Ulów	paleolit (XI-IX tys. p.Chr.)	poł. XVII w.	M. Stworzyński, Opisanie statystyczno-historyczne dóbr Ordynacji Zamojskiej 1834 roku. Biblioteka Narodowa w Warszawie, rkps Biblioteki Ordynacji Zamojskiej nr 1815, s. 22.

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

25	Wieprzowe Jezioro	kultura mierzanowicka (2300- 1600 r. p.Chr.)	1833	APZ, Akta hipoteki dóbr Telatyn.
26	Zamiany	kultura łużycka (1200-400 r. p.Chr.)	1830	SGKP, wypisy, Lublin 1974, s. 486.

Dzieje miejscowości Gminy Tomaszów Lubelski²

CHORAŻANKA

Wieś położona jest na wschodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Grzędy Sokalskiej. Początki współczesnej miejscowości sięgają 1881 roku, kiedy od Majdanu Górnego odłączono 356 mórg ziemi i utworzono folwark Chorążanka. W okresie powojennym wieś stosunkowo często zmieniała swoją przynależność administracyjną. W latach 1944-1954 należała do gminy Majdan Górny, w latach 1955-1968 do gromady Majdan Górny, w latach 1969-1972 do gromady Jarczów, w latach 1973-1996 do gminy Jarczów, a od 1997 roku do gminy Tomaszów Lubelski. Po II wojnie światowej wykonano we wsi kilka ważnych inwestycji. W 1968 roku przeprowadzono elektryfikację Chorążanki, około 2010 roku ułożono światłowód, a w 2014 roku zbudowano wodociąg. W latach 1981-1982 wybudowano we wsi murowaną świetlicę, gdzie zlokalizowano także sklep należący do GS w Jarczowie. W połowie lat 90. sklep zlikwidowano. W Chorążance funkcjonował kilkanaście lat Punkt Skupu Mleka. Mleko skupowano dla Spółdzielni Mleczarskiej w Tomaszowie Lubelskim.

DĄBROWA TOMASZOWSKA

Wieś położona jest w północnej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego, przy źródłach rzeki Sołokiji. Pierwszy raz miejscowość pojawiła się na mapie w 1901 roku. Pierwsi rolnicy zasiedlili tę wieś w latach 20. i 30. XX wieku. Po II wojnie światowej wieś znacznie rozbudowała się, choć była to ciągle niewielka miejscowość. Przez około 40 lat, do końca lat 80. XX wieku, funkcjonowała tutaj kuźnia Seweryna Kawałki. W 1968 roku zelektryfikowano Dąbrowę Tomaszowską, a w 1998 roku zbudowano wodociąg. W 2018 roku rozpoczęto budowę drogowej obwodnicy

² Dzieje miejscowości gminy Tomaszów Lubelski Ewa Niedźwiedź, Józef Niedźwiedź, Marzena Czubaj-Gancarz, JN-Profil, 2021

miasta Tomaszowa Lubelskiego, której początek zlokalizowano w Dąbrowie Tomaszowskiej.

GÓRNO

Wieś położona jest w północnej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego (Środkowego). Teren miejscowości był zamieszkały już okresie wczesnośredniowiecznym (X-XIII w.). Na początku lat 20. XX wieku w Górnicy pojawili się koloniści z Górecka Starego i Kościelnego, którzy zakupili tutaj ziemię i wybudowali gospodarstwa. Jako samodzielna wieś Górno pojawia się dopiero po II wojnie światowej, choć jeszcze w 1961 roku występowała w dokumentach jako Kolonia Górno. Podczas II wojny światowej mieszkańcy Górna nie ponieśli strat w ludziach i majątku. Po wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej we wsi wykonano kilka ważnych inwestycji. Pod koniec lat 50. zbudowano utwardzoną drogę z tzw. kocich łbów, które zalano asfaltem w 1974 roku, w 1967 roku Górno zostało zelektryfikowane, pod koniec lat 90. zbudowano wodociąg, a w 1999 we wsi założono telefony.

JEZIERNIA

Wieś położona jest na południowym skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Środkowego. Wieś Jeziernia została osadzona pod koniec XVI lub na początku XVII wieku w dobrach Floriana Łaszczka, a pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1604 roku. Na początku XIX wieku Jeziernia była niewielką miejscowością. Spis z 1827 roku notował ją w powiecie tomaszowskim i parafii Chodywańce, a liczyła wówczas 46 domów i 274 mieszkańców. Ważną rolę w życiu mieszkańców odgrywała oświata, której początki sięgają zaboru rosyjskiego. W 1916 roku otwarto polską szkołę 2-klasową.

Znaczące wydarzenie miało miejsce we wsi w 1933 roku, kiedy zorganizowano tutaj jednostkę Ochotniczej Straży Pożarnej. Pierwszą, drewnianą remizę wybudowano w 1936 roku, a w 1987 roku powstał obiekt murowany.

W okresie powojennym mieszkańcy dokonali we wsi szeregu ważnych inwestycji. W 1953 roku Jeziernia została zelektryfikowana, a pod koniec lat 60. lub na początku lat 70. zbudowano we wsi utwardzoną drogę. Najmłodszą inwestycją jest budowa od 2018 roku obwodnicy drogowej Tomaszowa Lubelskiego, której część przebiega przez Jeziernię.

JUSTYNÓWKA

Wieś położona jest na północnym skraju gminy Tomaszów Lubelski, u źródeł rzeki Huczwy, w obrębie Grzędy Sokalskiej. Pierwsza wzmianka źródłowa o Justynówce pochodzi z roku 1843, kiedy pojawiła się na Topograficznej Karcie Królestwa Polskiego, tzw. Mapie Kwatermistrzowskiej jako Przysiółek Justynówka. W tym czasie powstała we wsi Spółdzielnia Spożywców, do której mogli należeć wyłącznie chrześcijanie. Ciekawą inicjatywą było otwarcie szkoły szybowcowej w 1938 roku na Białej Górze, na pograniczu Justynówki i Majdanu Górnego. Jednak jej żywot, ze względu na wybuch II wojny światowej, był krótki. W okresie międzywojennym obok ludności rolniczej we wsi pracowało także kilku rzemieślników: 2 szewców, 2 kowali, 3 stolarzy, 3 tkaczy oraz murarz i garbarz. Najważniejszym obiektem we wsi była szkoła. Jej początki sięgają 1915 roku. W latach 1946-1949 wybudowano we wsi nowy, murowany budynek szkolny, a stopień organizacyjny tej placówki podnoszono stopniowo aż do 8-klasowej w 1966 roku i taki status utrzymał się do 1978 roku. Potem w latach 1973-1982 funkcjonowała jako 4-klasowa, najpierw samodzielna, a od 1978 roku jako Punkt Filialny SP w Majdanie Górnym. W latach 1982-2012 placówka w Justynówce była ponownie szkołą samodzielną. Ważnym wydarzeniem było uruchomienie komunikacji autobusowej przez Justynówkę do Tomaszowa i Łaszczowa.

KLEKACZ

Wieś położona jest na wschodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Grzędy Sokalskiej. Miejscowość posiada stosunkowo młodą metrykę, a powstała na gruntach wsi Nedeżów. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1899 roku, kiedy zanotowano Klekacz na mapie rosyjskiej. Po II wojnie światowej dokonano we wsi kilku ważnych inwestycji. Pod koniec lat 60. wieś została zelektryfikowana, a na początku lat 80. zbudowano utwardzoną drogę. W 1965 roku Gminna Spółdzielnia zorganizowała we wsi sklep spożywczy, który mieścił się w mieszkaniach prywatnych. W połowie lat 70. XX wieku powstało we wsi Koło Gospodyń Wiejskich.

ŁASZCZÓWKA

Wieś położona jest w środkowej części gminy Tomaszów Lubelski nad rzeką Sołokiją i jej dopływem Harasinką, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego (Środkowego). Początki

miejsowości sięgają roku 1609, kiedy Florian Łaszcz Nieledewski herbu Prawdzic, syn Stanisława, żonaty z Katarzyną z Trzczańskich, założył na gruntach wsi Ruda Wołoska miasto Nowy Łaszczów. W 1629 roku w miasteczku istniał już drewniany kościół, a przed 1640 rokiem notowano tu szkołę parafialną. Obok kościoła w miasteczku funkcjonowała także cerkiew unicka. Łaszczówka początkowo leżała przy ważnym szlaku Tomaszów - Lwów i pod koniec XVIII wieku funkcjonowała we wsi stacja pocztowa. W okresie międzywojennym funkcjonowały we wsi dwa młyny wodne oraz tartak parowy, zbudowany około 1928 roku. Pierwsza szkoła powstała w Łaszczówce około 1898 roku. Po II wojnie światowej dokonano we wsi kilka ważnych inwestycji. W 1955 roku Łaszczówka została zelektryfikowana. W latach 1962-1964 powstał we wsi zalew o powierzchni około 10 ha. Przy nim zbudowano kilka domków letniskowych, przystań wodną oraz kawiarnię. W latach 1960-1964 wybudowano także drogę utwardzoną z Tomaszowa Lubelskiego do Łaszczówki. W 1975 roku tutejszy zalew zamknięto i przeznaczono na stawy rybne, które użytkuje odtąd Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Łaszczówce. Stosunkowo duża aktywność społeczna sprawiła, że w okresie powojennym we wsi funkcjonowało kilka organizacji społecznych. Pierwszą z nich była Ochotnicza Straż Pożarna założona w 1949 roku. Na początku lat 80. XX wieku wybudowano we wsi murowaną kaplicę, poświęconą w 1983 roku. Był to pierwszy krok do zorganizowania tu parafii. 30 czerwca 1992 roku utworzono Samodzielny Ośrodek Duszpasterski, a 25 grudnia tego roku biskup Jan Śrutwa erygował tutaj parafię rzymskokatolicką pw. Trójcy Przenajświętszej.

ŁASZCZÓWKA-KOLONIA

Wieś położona jest w środkowej części gminy Tomaszów Lubelski, nad rzeką Sołokiją, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego. Współczesna wieś - Łaszczówka-Kolonia powstała zapewne pod koniec XIX wieku. Prawdopodobnie na początku XX wieku zbudowano na terenie Łaszczówki-Kolonii koszary wojskowe należące do 17 Tomaszowskiej Brygady Straży Granicznej, utworzonej w 1889 roku w Tomaszowie. W latach 2018-2019 zbudowano w części wsi wodociąg i kanalizację.

MAJDAN GÓRNY

Wieś położona jest we wschodniej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Środkowego. Współczesna wieś powstała prawdopodobnie na przełomie XVI i XVII wieku. Pierwszy raz występuje w przywileju lokacyjnym miasta Tomaszowa z 1621 roku, kiedy przy opisie granic wymieniono wieś Górno [Hurno]. W 1938 roku wybudowano we wsi cegielnię w przysiółku Lipka. Druga cegielnia w Majdanie Górnym powstała w 1964 roku. Do ważnego wydarzenia doszło w 1918 roku, kiedy z inicjatywy Józefa Karwana powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W 1930 roku strażacy wybudowali remizę. Pierwsza szkoła we wsi powstała w latach 70. XIX wieku jako 1-klasowa szkoła rosyjska, ale jej początki nie są znane. Przy gminie (gromadzie) funkcjonowało szereg instytucji. Jedną z nich była Gminna Biblioteka Publiczna utworzona w 1949 roku. Ważną instytucją publiczną był Urząd Pocztowy utworzony pod koniec lat 40. W okresie powojennym funkcjonowały w Majdanie Górnym cztery sklepy należące do Gminnej Spółdzielni. Z handlem związane były także dwa Punkty Skupu Mleka, utworzone w latach 50. XX wieku. Życie kulturalne wsi od dawna ogniskuje się wokół Świetlicy Wiejskiej zorganizowanej jeszcze na początku lat 50. XX wieku. Na początku lat 60. utworzono we wsi Koło Gospodyń Wiejskich. Obok działalności artystycznej we wsi dbano o rozwój kultury fizycznej wśród mieszkańców. W 1969 roku powstał we wsi Ludowy Zespół Sportowy „Podgórze” Majdan Górny. Klub posiadał sekcje: lekkoatletyczną, piłki siatkowej i piłki nożnej.

MAJDANEK

Wieś położona jest w północnej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza. Początki współczesnej wsi można odnieść do 2. połowy XIX wieku, gdy w dobrach Ordynacji Zamojskiej powstał folwark Majdanek. Do ważniejszych inwestycji we wsi w okresie powojennym można elektryfikację Majdanku w 1967 roku, budowę utwardzonej drogi na trasie Sabaudia-Majdanek w 1974 roku, a na trasie Majdanek-Justynówka w latach 1983-1984, budowę wodociągu wraz z ujęciem wody i hydrofornią około 1992 roku oraz budowę linii telefonicznej około 2000 roku. W latach 1959-1960 wykonano we wsi scalenie gruntów, a w 2. połowie lat 60. zbudowano świetlicę wiejską.

NOWA WIEŚ

Wieś położona jest na wschodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Grzędy Sokalskiej. Miejscowość o stosunkowo młodej metryce. Powstała w 1871 roku na gruntach dworskich Podhorzec i weszła w skład gminy Majdan Górny. Nowa Wieś pojawiła się na mapie z 1899 roku jako Kolonia Podhorce, a dwa lata później występuje w źródłach już pod nazwą Nowesioło. Około 1890 roku (prawdopodobnie w 1891 roku) została otworzona w Nowej Wsi 1-klasowa szkoła rosyjska. Po II wojnie światowej wykonano we wsi kilka ważnych inwestycji gospodarczych. W połowie lat 50. Nowa Wieś została zelektryfikowana, w 1971 roku dokonano scalenia gruntów, w 1972 roku zbudowano utwardzoną drogę do Podhorzec, a około 2005 roku ułożono wodociąg. We wsi funkcjonowało też kilka organizacji społecznych. W latach 60. i na początku lat 70. założono tutaj bazę maszynową Kółka Rolniczego w Podhorcach. Od lat 50. do początku lat 70. funkcjonowała drużyna straży pożarnej.

PASIEKI

Wieś położona jest na zachodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Środkowego. Miejscowość powstała na początku XVII wieku, założona na gruntach Rogóźna przez Ordynata Tomasza Zamoyskiego. W latach 1870-1918 Pasieki były siedzibą gminy tomaszowskiej, powstałej po likwidacji gminy w Rogóźnie. Do niezwykle ważnego wydarzenia doszło w 1900 roku, kiedy wybudowano w Pasiekach drewnianą szkołę. Wówczas zapewne rozpoczęto we wsi naukę w 1-klasowej szkole rosyjskiej, była siedzibą gminy Pasieki, do której należały: Jeziernia, Kunki, Łasochy, Łosiniec, Majdanek, Małki, Maziły, Paary, Pasieczno, Pasieki, Rogóźno, Sabaudia, Świdry, Ulów, Wieprzowe Jezioro folwark, Wólka Łosiniecka, Zahucie i Zamiany. Ważnym wydarzeniem było zorganizowanie we wsi w 1955 roku jednostki Ochotniczej Straży Pożarnej. W okresie powojennym w Pasiekach funkcjonowało kilka kuźni. Ważną organizacją społeczną było Kółko Rolnicze utworzone we wsi w 1962 roku. W okresie powojennym dokonano we wsi kilku ważnych inwestycji. W 1961 roku Pasieki zostały zelektryfikowane, w latach 1972-1974 zbudowano utwardzoną drogę, a w 1981 roku zbudowano wodociąg. W 1981 roku wystawiono w Pasiekach murowany kościół filialny. W latach 70. utworzono we wsi Ludowy Klub Sportowy „Roztok” Pasieki.

PODHORCE

Wieś położona jest na północnym skraju gminy Tomaszów Lubelski, nad rzeką Huczwą, w obrębie Grzędy Sokalskiej. Pierwsza historyczna wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1409. W 1761 roku była tu parafialna cerkiew drewniana pw. Opieki NMP, która należała do dekanatu tomaszowskiego. W okresie 1875-1915 funkcjonowała tutaj parafia prawosławna, zlikwidowana po 1915 roku, kiedy prawosławni wyjechali na wschód. Cerkiew w 1917 roku została rekoncyliowana na kościół filialny, z chwilą utworzenia parafii w 1919 roku stała się kościołem parafialnym. Spłonęła w pożarze w 1920 roku. W 1905 roku na terenie Kolonii Podhorce funkcjonowały 2 wiatraki oraz młyn wodny. We wsi w tym czasie była cerkiew, szkoła i karczma. W 1910 roku utworzono w Podhorcach Spółdzielnię Spożywców. Długie tradycje posiada miejscowa Ochotnicza Straż Pożarna sięgająca swymi początkami 1911 roku. Dość długie dzieje notuje tutejsza oświata. Już w okresie zaboru rosyjskiego powstała we wsi szkoła przycerkiewna, notowana po raz pierwszy w 1903 roku. W 1916 roku utworzono we wsi polską szkołę 1-klasową. W latach 1960-1973 przy Szkole Podstawowej funkcjonowała Szkoła Przesposobienia Rolniczego, doksztalająca mieszkańców w zakresie rolnictwa. Początkowo były to kursy 5-miesięczne, potem 10-miesięczne, a od 1963 roku przekształcono je w 2-letnią Zasadniczą Szkołę Rolniczą. W 1949 roku otwarto we wsi Urząd Pocztowy. W 1955 roku powstała gromada Podhorce, w skład której weszły: Podhorce, Przecinka, Typin, Nowa Wieś, Klekacz i Nedeżów. Przy siedzibie gromady powstał Punkt Kasowy Banku Spółdzielczego (Kasy Spółdzielczej) w Tomaszowie. Z początkiem 1962 roku powstała we wsi Biblioteka Gromadzka, która od 1973 roku weszła w skład Biblioteki Gminnej, najpierw z siedzibą w Bełzcu (1973-1992), potem w Łaszczówce (1992-1995) i od 1995 roku w Majdanie Górnym. Obecnie nosi ona miano Biblioteki Komunalnej z siedzibą w Majdanie Górnym. Około 1962 roku założono we wsi Kółko Rolnicze. Pod koniec lat 60. powstała w Podhorcach Spółdzielnia Zdrowia. W 1999 roku Ośrodek Zdrowia przekształcono w Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej. Do ważniejszych inwestycji we wsi po II wojnie światowej należy zaliczyć elektryfikację przeprowadzoną w 1963 roku, w latach 60. wykonano meliorację i zbudowano utwardzoną drogę, a w 1987 roku zbudowano wodociąg. W latach 1973-1977 zbudowano we wsi Wiejski Dom Kultury, przekształcony potem w Gminny

Ośrodek Kultury (GOK). W latach 70. i 80. XX wieku istniał we wsi zespół piłkarski LZS Podhorce.

PRZECINKA

Wieś położona jest na północnym skraju gminy Tomaszów, na pograniczu Grzędy Sokalskiej i Roztocza. Powstała prawdopodobnie dopiero w połowie lat 20. XX wieku, na terenie wcześniej wykarczowanego lasu. Ponieważ przez wycięty teren lasu przebiegała droga (przecinka), stąd wzięła się nazwa wsi. Po II wojnie światowej wieś należała do gminy Majdan Górny, od 1955 roku do gromady Podhorce przemianowanej potem na gromadę Typin, a od 1973 roku włączono ją do gminy Tomaszów Lubelski. Po II wojnie światowej mieszkańcy wykonali kilka ważnych inwestycji. W 1968 roku wieś została zelektryfikowana, około 1982 roku zbudowano utwardzoną drogę, a około 1996 roku wykonano wodociąg.

PRZEORSK

Wieś położona jest na południowo-wschodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, nad rzeką Sołokiją, na pograniczu Grzędy Sokalskiej, Pobuża i Roztocza Środkowego. Początkowo była zwana Przeworskiem. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 14 października 1387 roku. Jedną z najważniejszych budowli we wsi była cerkiew, wzmiankowana po raz pierwszy w roku 1472. Pierwotnie wokół cerkwi istniał cmentarz grzebalny, ale na początku XIX wieku wytyczono kolejny, poza zabudową wsi. Był on czynny do końca II wojny światowej, a później, opuszczony, uległ stopniowej dewastacji. Stosunkowo długą historię posiada miejscowa oświata. Już w latach 80. XIX wieku powstała we wsi 1-klasowa szkoła rosyjska. Okresu międzywojennego sięgają we wsi tradycje pożarnicze. Jednostkę OSP założono tutaj w 1928 roku. Działalność rolniczą mieszkańców Przeorska wspierało założone w 1962 roku Kółko Rolnicze. We wsi działało także Koło Gospodyń Wiejskich utworzone w 1963 roku. Od końca lat 60. do lat 80. XX wieku funkcjonował we wsi zespół piłkarski LZS Przeorsk.

RABINÓWKA

Wieś położona jest na południowo-zachodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Środkowego. Początki współczesnej wsi należy odnieść do końca

XIX wieku, kiedy funkcjonował tu folwark Taczki, zwany także Rabinówką. Po II wojnie światowej, w 1945 roku, została otwarta we wsi 4-klasowa szkoła i na jej lokal przejęto wówczas drewniany, parterowy budynek poukraiński. W 2. połowie XX wieku doszło we wsi do kilka ważnych inicjatyw społeczno-gospodarczych. W 1967 roku Rabinówkę zelektryfikowano, w 1978 zbudowano utwardzoną drogę do centrum wsi, ale inwestycję kontynuowano potem kilka lat i dokończono ostatecznie w 1982 roku. Dzięki temu już od 1981 roku wieś otrzymała połączenie autobusowe z Tomaszowem Lubelskim. Kolejne istotne dla wsi inwestycje to: telefonizacja w 1996 roku, budowa wodociągu około 2010 roku i budowa sieci światłowodowej w 2015 roku.

ROGÓŻNO

Wieś położona jest w środkowej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza. Początki miejscowości sięgają 1460 roku. Rogóżno było siedzibą Leśnictwa Jeneralnego Lasów Tomaszowskich w Ordynacji. Bardzo ważną budowlą we wsi była cerkiew. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z roku 1531. Niezwykle ważnym obiektem we wsi jest szkoła. Dzieje szkolnictwa sięgają okresu I wojny światowej, kiedy w 1917 roku utworzono tutaj 2-klasową szkołę powszechną. Ważnym wydarzeniem w życiu wsi była elektryfikacja w 1958 roku. Na początku lat 70. zbudowano utwardzoną drogę, a w połowie lat 90. założono instalację gazu ziemnego. Około połowy lat 60. otwarto w Rogóźnie Zakład Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego, który należał do Spółdzielni Ogrodniczo-Pszczelarskiej w Tomaszowie Lubelskim. W okresie powojennym powstało we wsi kilka organizacji społecznych. Jedną z nich było Kółko Rolnicze utworzone w 1964 roku,

ROGÓŻNO-KOLONIA

Wieś położona jest w środkowej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1784 roku. Od około 1920 roku w Kolonii Rogóżno istniała przez krótki czas polska szkoła 1-klasowa. Ważnym obiektem we wsi był sklep spożywczy zorganizowany w latach 60. XX wieku przez Gminną Spółdzielnię w Tomaszowie Lubelskim. W okresie powojennym powstało we wsi kilka organizacji społecznych. W 1964 roku utworzono Kółko Rolnicze.

RUDA WOŁOSKA

Wieś położona w środkowej części gminy Tomaszów Lubelski, nad rzeką Sołokiją, na pograniczu Pobuża, Grzędy Sokalskiej i Roztocza. Pierwsza wzmianka historyczna o miejscowości pochodzi z lat 1422-1425 roku. Już w XV wieku istniała tu ruda (huta) produkująca żelazo, stąd pochodzi nazwa wsi, a jej drugi człon wskazuje, że osadzono ją na prawie wołoskim. Jedną z ważniejszych budowli we wsi - cerkiew, była wzmiankowana po raz pierwszy w 1578 roku. Do ważnego wydarzenia doszło w 1916 roku, kiedy otwarto we wsi polską szkołę 1-klasową. W 1915 roku zbudowano kolejkę wąskotorową na trasie Bełżec-Tomaszów-Budy [Dzierżyżyńskie], która przebiegała przez tereny Rudy Wołoskiej. Od stycznia 1917 roku wprowadzono na tej trasie ruch pasażerski i funkcjonował on do 1923 roku. Potem kolejkę rozebrano, jednak ślad torowiska w postaci częściowo zachowanego nasypu istnieje do tej pory. Po II wojnie światowej przeprowadzono we wsi kilka ważnych inwestycji. W 1958 roku rozpoczęto we wsi budowę utwardzonej drogi, którą ukończono około 1960 roku, a około 1963 roku zmeliorowano łąki. W 1955 roku Spółdzielnia Rolnicza z Majdanu Górnego zbudowała w Rudzie Wołoskiej świetlicę wiejską, gdzie zlokalizowano także sklep, w 1964 roku wieś została zelektryfikowana, w latach 1971-1972 przeprowadzono komasację gruntów, a w 2015 roku zbudowano we wsi elektrownię wiatrową złożoną z kilkunastu wiatraków. Doniosłe wydarzenie miało miejsce w 1966 roku, kiedy do wsi przyjechał pierwszy autobus kursowy. W 1995 roku zbudowano murowany kościół filialny pw. Miłosierdzia Bożego według projektu arch. Jana Rabiegi z Tomaszowa Lubelskiego. W 1962 roku zorganizowano we wsi Koło Gospodyń Wiejskich. Inną organizacją społeczną w Rudzie Wołoskiej jest jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej założona w 1956 roku. W 1970 roku powstał we wsi Ludowy Klub Sportowy. W 1981 roku powstało we wsi Koło Związku Młodzieży Wiejskiej.

RUDA ŻELAZNA

Wieś położona jest na południowo-wschodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, nad rzeką Sołokiją, na pograniczu Pobuża, Grzędy Sokalskiej i Roztocza. Współczesna miejscowość powstała prawdopodobnie w połowie XVIII wieku, zapewne na terenie Przeorska. Zbudowano tutaj rudę (hutę) żelaza i stąd początkowo zwano wieś Rudą Przeworską. Po II wojnie światowej rozwój wsi przebiegał stosunkowo wolno. Do

ważniejszych inwestycji w tym okresie należy zaliczyć jej elektryfikację w 1967 roku oraz utwardzenie drogi z Przeorska do Rudy Żelaznej, najpierw w latach 80. żwirem, a w 2017 roku wykonano drogę asfaltową i wydzielono ścieżkę rowerową. Na początku lat 80. zbudowano we wsi Wiejską Świątlicę. Ważnym obiektem w Rudzie Żelaznej był sklep spożywczy założony przez Gminną Spółdzielnię.

SABAUDIA

Wieś położona jest w środkowej części gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza. Na gruntach późniejszej wsi Sabaudii już w latach 70. XVIII wieku funkcjonowała cegielnia. Rozwój wsi przebiegał stosunkowo wolno. W 1935 roku wybudowano w Sabaudii kolejną cegielnię. Wypalano w niej cegłę na budowę nowej świątyni w Tomaszowie. Cegielnia ta po II wojnie światowej została znacjonalizowana, ale produkowała cegłę do początku lat 70. XX wieku. Już w okresie zaboru rosyjskiego powstała we wsi szkoła początkowa, notowana po raz pierwszy w 1902 roku. Tutejsza szkoła funkcjonowała także po II wojnie światowej jako 4-klasowa (w pewnych momentach nawet 5-klasowa). Funkcję kulturotwórczą we wsi pełniło założone w 1963 lub 1964 roku Koło Gospodyń Wiejskich. Koło funkcjonowało do lat 90. XX wieku.

Po II wojnie światowej dokonano we wsi kilku ważnych inwestycji. Około 1956 roku Sabaudia została zelektryfikowana, w 1972 roku założono tutaj pierwszy telefon, w 2019 roku zbudowano gazociąg i kanalizację. Ważną rolę odgrywał sklep spożywczy założony na początku lat 70. przez GS w Tomaszowie Lubelskim.

SZAROWOLA

Wieś położona jest na zachodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego. Współczesna miejscowość powstała w 1579 roku na miejscu uroczyska „Perebrody”. Inwentarz z 1726 roku zanotował we wsi karczmę, a w 1754 roku dwór i zabudowania gospodarcze. W 1808 roku wybudowano tu nową karczmę. Jedną z najważniejszych budowli we wsi była cerkiew, która powstała prawdopodobnie pod koniec XVI wieku. Jednak pierwsza wzmianka o niej pochodzi dopiero z 1620 roku. Ponad półwieczne dzieje posiada tutaj kościół rzymskokatolicki. W 1956 roku wystawiono tu drewnianą kaplicę pw. św. Trójcy, a w 1981 roku wybudowano we wsi murowany kościół filialny należący do parafii w Tomaszowie. Dnia 16 lipca 1995 roku

biskup zamojsko-lubaczowski Jan Śrutwa erygował w Szarowoli parafię rzymskokatolicką pw. Krzyża Świętego. Od czerwca do sierpnia 1915 roku wojska austriackie zbudowały kolejkę wąskotorową na trasie Bełżec-Trawniki, która przebiegała przez Szarowolę. Kolejka ta funkcjonowała jednak krótko, bowiem po wybudowaniu w 1916 roku kolei normalnotorowej Bełżec – Zwierzyniec - Rejowiec stała się ona zbędna i wkrótce ją rozebrano. W 1928 roku powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. Szczególnie tragiczny dla mieszkańców okazał się okres II wojny światowej. Ogółem podczas II wojny światowej w różnych okolicznościach zginęło aż 54 mieszkańców Szarowoli. Dzieje szkolnictwa sięgają tutaj jeszcze okresu zaboru rosyjskiego. Na początku XX wieku powstała we wsi szkoła cerkiewna, notowana po raz pierwszy w 1903 roku. W 2001 roku oddano do użytku nowy, murowany, piętrowy budynek szkolny. Ważnym obiektem we wsi jest sklep spożywczo-przemysłowy założony w latach 50. przez GS w Krynicach. Z handlem związany był także Punkt Skupu Mleka, utworzony we wsi w latach 50. XX wieku. W połowie lat 60. powstało Koło Gospodyń Wiejskich. Sporą sławę mieszkańcom wsi przyniósł zespół piłkarski „Spartakus” Szarowola. Powstał on w 1987 roku na bazie wcześniejszej drużyny LZS Szarowola, działającej od początku lat 70. Pod koniec lat 90. XX wieku powstał we wsi Środowiskowy Dom Samopomocy, w którym znajduje opiekę około 30 niepełnosprawnych mieszkańców gminy.

TYPIN

Wieś położona jest na wschodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, nad rzeką Huczwą, w obrębie Grzędy Sokalskiej. Po raz pierwszy miejscowość wymieniona była w źródłach w 1409 roku. Prawdopodobnie w 2. połowie XVI wieku wybudowano we wsi fortalicjum (dwór obronny) o zbliżonym do kwadratowego kształcie (wym. 135x140 m), z czterema półowalnymi bastcjami ziemnymi w narożnikach, obwiedzione od strony północnej i wschodniej fosą o szerokości około 5 m, których ślady w niewielkim stopniu zachowały się do dziś. Jeszcze przed założeniem obronnego dworu wybudowano we wsi drewnianą cerkiew. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z roku 1472. Tragicznym okresem dla mieszkańców była II wojna światowa, podczas której zginęło w różnych okolicznościach łącznie 56 mieszkańców, w tym 10 Żydów. W 1947 roku powstała we wsi jednostka Ochotniczej Straży Pożarnej. W latach 60. XIX wieku powstała we wsi 1-klasowa

przycerkiewna szkoła rosyjska, która funkcjonowała do 1915 roku. W okresie międzywojennym istniała we wsi polska szkoła. Nową, murowaną szkołę zbudowano w 1961 roku. Po II wojnie światowej wykonano we wsi kilka ważnych inwestycji. W 1964 roku Typin zelektryfikowano, w latach 60. wykonano meliorację i zbudowano utwardzoną drogę, około 1972 roku dokonano komasacji gruntów, a w 1998 roku zbudowano wodociąg. W połowie lat 60. zorganizowano we wsi Kółko Rolnicze. Obok sklepu spożywczego handlem zajmował się także Punkt Skupu Mleka. Funkcję usługową dla okolicznych mieszkańców pełnił młyn motorowy. W Typinie od lat 50. funkcjonowała cegielnia gromadzka, która jednorazowo wypalała 20 tys. sztuk cegły. Cegielnia była czynna do końca lat 60. XX wieku. W latach 70. XX wieku zbudowano we wsi Magazyn Zbożowy należący do GS w Tomaszowie Lubelskim. Pierwsze Koło Gospodyń Wiejskich powstało we wsi już w latach 60. XX wieku. W latach 70. i 80. XX wieku funkcjonował we wsi zespół piłkarski LZS Typin, który występował w gminnych rozgrywkach piłkarskich.

ULÓW

Wieś położona jest na zachodnim skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie Roztocza Tomaszowskiego. Najstarsze zabytki z terenu Ulowa w postaci dwu krzemiennych liściaków (grotów) pochodzą ze schyłkowego paleolitu i mogą być datowane na XII-XI tys. p.Chr. Są to wytwory ludzi polujących na zwierzęta zimnolubne, przede wszystkim renifery, ale także mamuty czy nosorożce włochate. Dzieje nowożytne miejscowości sięgają dopiero XVI wieku, gdy istniało tu puste uroczysko leśne, przy którym było jezioro Niedźwiedzie należące do królewskiej wsi Werechań. Zatem były to wówczas tereny starostwa bełskiego. W 1743 roku były w Ulowie winnice i karczmy, a w 1776 roku wybudowano dworek na pustym gruncie włościańskim. Rejestrowano wówczas we wsi także folwark i karczmę. Około 1912 roku powstała tutaj rosyjska szkoła 1-klasowa. W 1935 roku założono jednostkę OSP w Ulowie. Tragiczne chwile przyniósł mieszkańcom Ulowa okres II wojny światowej, podczas której zginęło 16 mieszkańców Ulowa. Po II wojnie światowej przynależność administracyjna miejscowości zmieniała się kilkakrotnie. W latach 1944-1954 Ulów należał do gminy Pasięki, w latach 1955-1960 do gromady Łosiniec, w latach 1961-1972 do gromady Tomaszów, a od 1973 roku do gminy Tomaszów Lubelski. Do ważnych inwestycji w okresie powojennym należała

elektryfikacja Ułowa dokonana w 1961 roku, budowa utwardzonej drogi w 1961 roku na trasie Tomaszów-Józefów wraz z łącznikiem do Ułowa o długości 500 m, co pozwoliło na uruchomienie w tym roku połączenia autobusowego z Tomaszowem Lubelskim. W latach 1969-1972 zbudowano utwardzoną drogę przez wieś, w 1978 roku oddano do użytku kościół murowany, w 1985 roku zbudowano wodociąg, a w 2018 roku położono światłowód. Ważną funkcję we wsi pełnił sklep spożywczy założony przez GS w Tomaszowie Lubelskim. W okresie powojennym powstało kilka organizacji społecznych, a jedną z nich było Kółko Rolnicze utworzone we wsi w 1962 roku. W 1963 lub 1964 roku powstało we wsi Koło Gospodyń Wiejskich. Obok Koła Gospodyń Wiejskich działa Zespół Ludowy „Prząśniczki”. Z nim można łączyć także utworzenie w 2002 roku Wiejskiego Centrum Szkolenia i Wspierania Rolników w Ułowie, którego siedzibą stała się „Wiejska Chata”. Jest to dawny budynek z okresu międzywojennego, w którym urządzono wyposażenie obrazujące wygląd dawnej chaty wiejskiej. Zgromadzono tam narzędzia i przybory służące w dawnych gospodarstwach. Działalność „Wiejskiej Chaty” została zauważona nie tylko przez mieszkańców gminy, ale także przez władze powiatu, a nawet województwa.

WIEPRZOWE JEZIORO

Wieś położona jest na północnym skraju gminy Tomaszów Lubelski, u źródeł rzeki Wieprz, w obrębie Roztocza. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1558 roku. Jednak później tę miejscowość przemianowano na Wieprzów [podzielony następnie na Ordynacki i Tarnawacki]. Początki obecnej miejscowości Wieprzowe Jezioro należy łączyć z ordynackim folwarkiem w Wieprzowie wyodrębnionym na początku XIX wieku. W 1957 roku utworzono we wsi Rolniczą Spółdzielnię Produkcyjną, która funkcjonowała jeszcze do końca lat 90. XX wieku Ważną organizacją społeczną było Kółko Rolnicze utworzone we wsi w 1965 roku. Jedną z najważniejszych inwestycji we wsi była jej elektryfikacja w 1952 roku. W latach 1985-1986 zbudowano w Wieprzowym Jeziorze wodociąg, a kilka lat wcześniej utwardzono drogę. W 2015 roku na tej drodze ułożono asfalt.

ZAMIANY

Miejscowość położona jest na północnym skraju gminy Tomaszów Lubelski, w obrębie

Roztocza Tomaszowskiego. Współczesna wieś powstała w roku 1830 na wykarczowanym uroczysku Moczydło, dotychczas należącym do ordynackiego folwarku Wieprzowe Jezioro. W latach 30. XX wieku funkcjonował we wsi sklep spożywczy. Na początku okupacji sklep zamknięto. W okresie II wojny światowej - we wrześniu 1939 roku wieś została niemal doszczętnie spalona, ocalało tylko kilka zabudowań. Jednak wkrótce gospodarstwa zostały odbudowane. Po wojnie mieszkańcy wsi wykonali kilka ważnych inwestycji. W 1961 roku wieś została zelektryfikowana, w 1968 roku zbudowano świetlicę wiejską, w 1974 roku utwardzoną drogę, około 1975 roku zbudowano wodociąg, a w połowie lat 90. położono instalację gazową. W połowie lat 50. XX wieku powstała we wsi Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna. Na początku lat 60. utworzono Kółko Rolnicze. W 1963 lub 1964 roku powstało we wsi Koło Gospodyń Wiejskich. W połowie lat 80. koło przestało funkcjonować. Reaktywowano je w 2016 roku. We wsi działał sklep spożywczy założony na początku lat 50. przez GS w Tomaszowie Lubelskim. Mieścił się on w zbudowanym dla tego celu drewnianym kiosku.

II. Analiza stanu obecnego Gminy Tomaszów Lubelski

1. Uwarunkowania ogólne

Gmina Tomaszów Lubelski jest gminą wiejską, wchodzącą w skład powiatu tomaszowskiego. Powiat tomaszowski położony jest w południowo-wschodniej części województwa lubelskiego, sąsiaduje z powiatami biłgorajskim, hrubieszowskim, zamojskim (województwo lubelskie), a także z powiatem lubaczowskim (województwo podkarpackie).

Mapa 1. Schematyczna mapa województwa lubelskiego

Źródło: Opracowano na podstawie źródeł internetowych

Ważną cechą położenia powiatu jest jego bezpośrednie sąsiedztwo z Ukrainą i usytuowanie na jego terenie przejścia granicznego w miejscowości Hrebenne.

Przez obszar powiatu tomaszowskiego przebiega droga krajowa Nr 17, stanowiąca jego główną arterię komunikacyjną i podstawowy szlak drogowy. Droga krajowa Nr 17 jest trasą o znaczeniu międzynarodowym, łączącą Warszawę z Lwowem. Zapewnia także bezpośrednie połączenie powiatu z Lublinem i Zamościem.

Gmina Tomaszów Lubelski jest jedną z 13 gmin wchodzących w skład powiatu tomaszowskiego.

Mapa 2. Schematyczna mapa powiatu tomaszowskiego

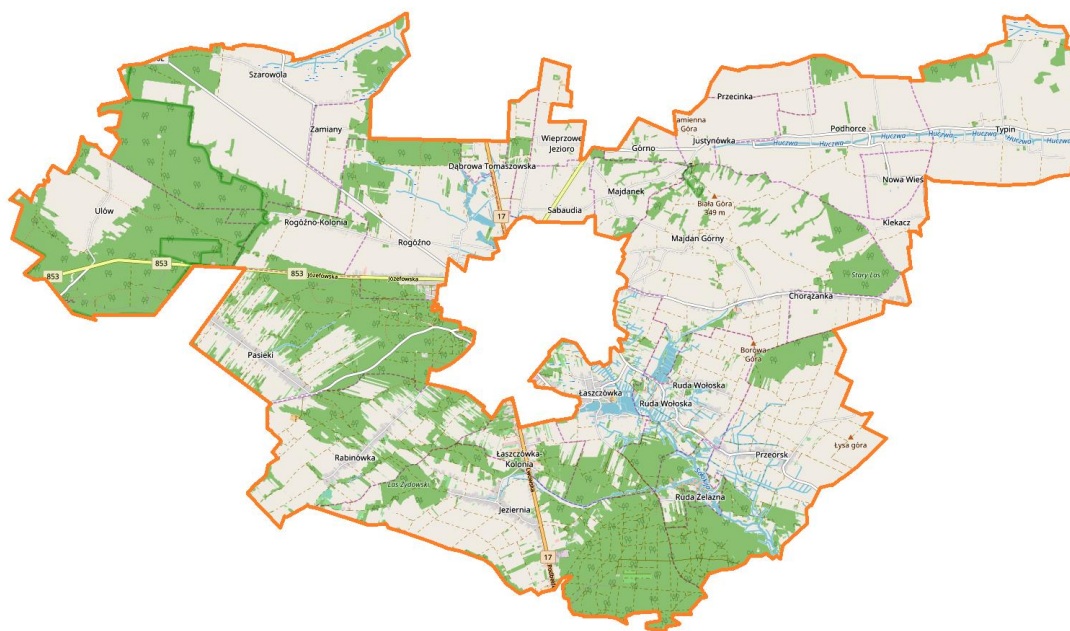
Źródło: Opracowano na podstawie źródeł internetowych

Gmina Tomaszów Lubelski posiada powierzchnię 17 089 ha, co stanowi 11,5% powierzchni powiatu. Pod względem wielkości powierzchni Tomaszów Lubelski jest trzecią gminą w powiecie.

Do gmin sąsiadujących (ościennych) z Gminą Tomaszów Lubelski należą: Tomaszów Lubelski (miasto), Gmina Susiec, Gmina Tarnawatka, Gmina Rachanie, Gmina Jarczów i Gmina Bełzec w powiecie tomaszowskim oraz Gmina Krasnobród w powiecie zamojskim i Gmina Narol w powiecie lubaczowskim.

Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027

Mapa 3. Mapa Gminy Tomaszów Lubelski

Źródło: pl.wikipedia.org

Tabela 2. Porównanie powierzchni gmin powiatu tomaszowskiego wg stanu na 2020 r.

Gmina	Powierzchnia	Udział w powierzchni powiatu [%]
Bełzec	3 353	2,25
Jarczów	10 664	7,16
Krynice	7 356	4,94
Lubycza Królewska	20 807	13,97
Łaszczów	12 829	8,62
Rachanie	9 430	6,33
Susiec	19 075	12,81
Tarnawatka	8 285	5,56
Telatyn	11 180	7,51
Tomaszów Lubelski	17 089	11,48
Tomaszów Lubelski (miasto)	1 329	0,89
Tyszowce	12 831	8,62
Ułhówek	14 663	9,85
POWIAT	148 891	100,00

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

w przeważającym stopniu charakter rolniczy oraz cechują się niższą gęstością zabudowy. Ponadto, ze względu na stosunkowo dużą powierzchnię, brak typowego centrum gminy oraz fakt, iż siedziba gminy (miasto Tomaszów Lubelski) znajduje się poza jej granicami administracyjnymi, gmina nie posiada wysokiej spójności przestrzennej.

Wszystkie miejscowości Gminy Tomaszów Lubelski cechują się typową, wiejską zabudową. Są to wsie położone wzdłuż jednego lub kilku ciągów komunikacyjnych, o nieregularnym kształcie, z nierównomiernym układem pól i dużym rozbiem własności na liczne działki. Brakuje w nich funkcjonalnych centrów i wyodrębnionych lub odpowiednio zagospodarowanych przestrzeni publicznych, rolę te pełnią przestrzenie usytuowane wzdłuż dróg przebiegających przez miejscowości. Powoduje to duże uciążliwości w korzystaniu z dostępnej przestrzeni w poszczególnych sołectwach gminy, brak wyodrębnionych miejsc koncentracji życia gospodarczego, społecznego i kulturalnego, niedostateczne wykorzystanie przestrzeni publicznej i jej niską funkcjonalność.

Na terenie gminy Tomaszów Lubelski znajduje się wiele budynków reprezentujących typ zabudowy tradycyjnej, jednak niekorzystne przekształcenia zabudowy mieszkaniowej wsi sprawiają, iż charakterystyczne dla miejscowej przestrzeni cechy architektoniczne zanikają. Nowa zabudowa cechuje się przemieszaniem różnych jej typów i brakiem wzorców budownictwa mieszkaniowego o formie architektonicznej nawiązującej do cech zabudowy tradycyjnej. Skutkuje to zanikaniem unikalnych dla obszaru gminy cech przestrzeni oraz zaburzeniami harmonii i ładu przestrzennego. Ponadto, wiele istniejących obiektów zabudowy tradycyjnej o cechach zabytkowych posiada niską wartość techniczną lub użytkową, przez co mogą one ulec degradacji.

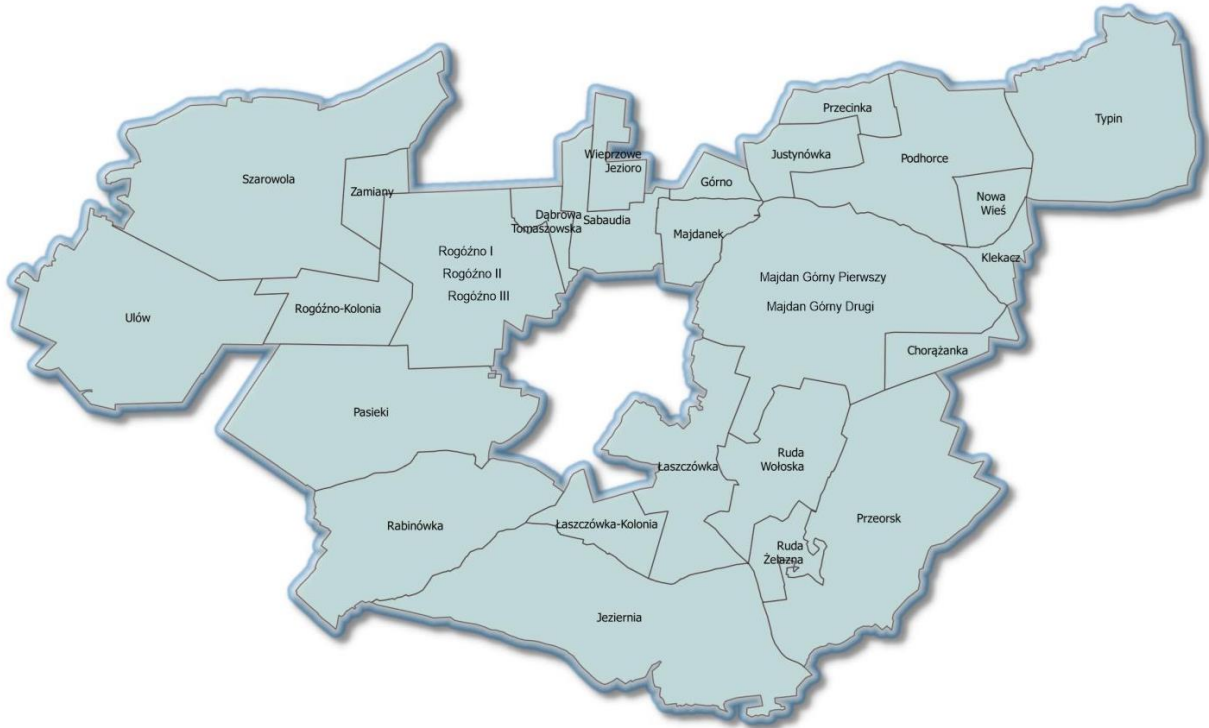
2.1.1. Charakterystyka sieci osadniczej

W skład wiejskiej Gminy Tomaszów Lubelski wchodzi 26 miejscowości podzielonych na 29 sołectw: Chorążanka, Dąbrowa Tomaszowska, Górno, Jeziernia, Justynówka, Klekacz, Łaszczówka, Łaszczówka-Kolonia, Majdan Górny Pierwszy, Majdan Górny Drugi, Majdanek, Nowa Wieś, Pasieki, Podhorce, Przecinka, Przeorsk, Rabinówka,

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Rogóżno I, Rogóżno II, Rogóżno III, Rogóżno-Kolonia, Ruda Wołoska, Ruda Żelazna, Sabaudia, Szarowola, Typin, Ulów, Wieprzowe Jezioro, Zamiany.

Mapa 5. Podział Gminy Tomaszów Lubelski na sołectwa

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych uzyskanych z Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Tabela 3. Sołectwa w Gminie Tomaszów Lubelski wg stanu na 2020 r.

Lp.	Sołectwo	Powierzchnia [km ²]	Udział [%]	Liczba ludności [osoby]	Udział [%]	Gęstość zaludnienia [osoby/km ²]
1	Chorążanka	1,9	1,11	140	1,23	73,68
2	Dąbrowa Tomaszowska	1,27	0,74	231	2,03	181,89
3	Górnio	1,07	0,63	152	1,34	142,06
4	Jeziernia	16,32	9,55	806	7,09	49,39
5	Justynówka	2,54	1,49	236	2,08	92,91
6	Łaszczówka	2,69	1,57	1027	9,04	381,78
7	Łaszczówka - Kolonia	6,99	4,09	254	2,24	36,34
8	Klekacz	1,31	0,77	39	0,34	29,77
9	Majdan Górny I i II	16,85	9,86	1046	9,20	62,08
10	Majdanek	2,49	1,46	240	2,11	96,39
11	Nowa Wieś	1,73	1,01	129	1,14	74,57
12	Pasieki	12,4	7,25	613	5,39	49,44
13	Podhorce	8,44	4,94	399	3,51	47,27
14	Przecinka	1,84	1,08	180	1,58	97,83

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

15	Przeorsk	13,62	7,97	433	3,81	31,79
16	Rabinówka	10,4	6,08	447	3,93	42,98
17	Rogóżno I, II i III	10,06	5,89	2036	17,92	202,39
18	Rogóżno - Kolonia	3,85	2,25	367	3,23	95,32
19	Ruda Wołoska	5,69	3,33	520	4,58	91,39
20	Ruda Żelazna	1,82	1,06	65	0,57	35,71
21	Saubaudia	3,27	1,91	529	4,66	161,77
22	Szarowola	17,71	10,36	577	5,08	32,58
23	Typin	10,77	6,30	385	3,39	35,75
24	Ulów	12,29	7,19	290	2,55	23,60
25	Wieprzowe Jezioro	1,86	1,09	114	1,00	61,29
26	Zamiany	1,75	1,02	109	0,96	62,29
Razem		170,93		11364		

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych otrzymanych z Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

2.2. Obiekty zabytkowe

Najważniejszymi zabytkami architektury znajdującymi się na terenie gminy Tomaszów Lubelski są: kościół parafialny pw. MB Częstochowskiej w Podhorcach, murowany, wzniesiony w latach 1921-1926 w stylu neobarokowym oraz kaplica pw. św. Jacka w Majdanie Górnym, murowana, wzniesiona w latach 1910-1913. Stan zachowania zabytków architektonicznych można uznać za dobry najważniejsze z nich, kościół w Podhorcach i kaplica w Majdanie Górnym są zadbane i pod stałą opieką właścicieli.

Najliczniej na terenie gminy reprezentowane są zabytki archeologiczne w postaci kurhanów, w dużej części z nich odnaleziono fragmenty naczyń i narzędzi neolitycznych. Stan zachowania zabytków archeologicznych na terenie gminy można uznać za dobry. Największym zagrożeniem dla nich jest położenie większości z nich na polach ornych. Lokalizacja ta powoduje stałe naruszanie ich powierzchni.

Na terenie gminy znajdują się też liczne figury, krzyże i kapliczki przydrożne. Część z nich została odnowiona staraniem władz gminy. Zagrożeniem dla obiektów są warunki atmosferyczne i erozja materiału, z którego powstały.

Gmina Tomaszów Lubelski opiekuje się dwoma nieczynnymi cmentarzami greckokatolickimi/prawosławnymi (w Przeorsku i Typinie), prowadzona jest na nich systematyczna pielęgnacja terenu.

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski znajduje się 16 obiektów zabytkowych objętych rejestrem zabytków. W rejestrze zabytków ruchomych prowadzonym przez Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków znajdują się 23 obiekty, z których 21 stanowi wyposażenie kościoła parafialnego w Podhorcach, zaś dwa znajdują się w kościele parafialnym w Łaszczówce. Obiektami tymi opiekują się ich właściciele. Zabytki pozyskane w wyniku działań archeologicznych znajdują się częściowo w zbiorach Muzeum Regionalnego im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim i pozostają pod jego opieką wynikającą z ustawy o muzeach z 21.11.1996 r. (tekst jednolity Dz. U.2018, poz. 720). Zabytki archeologiczne (stanowiska archeologiczne) ujęte w Archeologicznym Zdjęciu Polski (AZP) łącznie stanowią liczbę 282, w tym także obiekty rejestrowe.

Tabela 4. Zabytki archeologiczne na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wpisane do rejestru zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Nr rejestru, data wpisu	obszar AZP
1.	Klekacz	stanowisko archeologiczne nr 9 (kurhan), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/121, 11.09.1993 r.	94-91
2.	Majdan Górny	grodzisko z wałem ziemnym tzw. „Biała Góra” wg opisu w decyzji	C/77, 22.02.1967 r.	94-90
3.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko archeologiczne nr 24), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/130, 30.08.1993 r.	94-90
4.	Majdan Górny	2 kurhany (stanowisko nr 18), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/131, 13.10.1993 r.	94-91
5.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 19), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/135, 13.10.1993 r.	94-91
6.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 20), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/136, 19.10.1993 r.	94-91
7.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 21), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/137, 20.10.1993 r.	94-91
8.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 25), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/138, 20.10.1993 r.	94-91
9.	Ruda Żelazna	cmentarzysko kurhanowe na stanowisku nr 10 (9 kopców), w granicach decyzji	C/110, 22.01.1990 r.	95-90
10.	Typin	grodzisko z wałami ziemnymi otoczone fosą, wg opisu w decyzji	C/79, 10.03.1967 r.	93-91
11.	Typin	stanowisko archeologiczne nr 2 (kurhan), na działkach wskazanych w decyzji, w granicach wg opisu	C/125, 3.08.1993 r.	93-91
12.	Typin	stanowisko archeologiczne nr 3 (kurhan), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/126, 6.08.1993 r.	93-91

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

13.	Typin	stanowisko archeologiczne nr 4 (kurhan), na działce wskazanej w decyzji, w granicach wg opisu	C/127, 6.08.1993 r.	94-91
-----	-------	---	---------------------	-------

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019-2022

Tabela 5. Zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Obiekt
1.	Klekacz	stanowisko archeologiczne nr 9 (kurhan)
2.	Majdan Górny	kaplica pw. św. Jacka, wraz z otoczeniem
3.	Majdan Górny	grodzisko z wałem ziemnym tzw. „Biała Góra”
4.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko archeologiczne nr 24)
5.	Majdan Górny	2 kurhany (stanowisko nr 18)
6.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 19)
7.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 20)
8.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 21)
9.	Majdan Górny	kurhan (stanowisko nr 25)
10.	Podhorce	figura przydrożna Chrystus Frasobliwy
11.	Podhorce	figura przydrożna
12.	Podhorce	kościół parafialny, rzymskokatolicki pw. Matki Bożej Częstochowskiej, wraz z wyposażeniem wnętrza, drzewostan w gran. ogrodzenia cmentarza kościelnego
13.	Przeorsk	cmentarz greckokatolicki/prawosławny
14.	Rogóżno	dwór, wraz z otoczeniem parkowym
15.	Ruda Wołoska	figura przydrożna św. Jana Nepomucena
16.	Ruda Żelazna	cmentarzysko kurhanowe na stanowisku nr 10 (9 kopców)
17.	Szarowola	cmentarz
18.	Typin	cmentarz greckokatolicki/prawosławny
19.	Typin	grodzisko z wałami ziemnymi otoczone fosą
20.	Typin	stanowisko archeologiczne nr 2 (kurhan)
21.	Typin	stanowisko archeologiczne nr 3 (kurhan)
22.	Typin	stanowisko archeologiczne nr 4 (kurhan)

Źródło: Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019-2022

Wśród obiektów wpisanych do Rejestru Zabytków najwięcej jest stanowisk archeologicznych, które stanowią unikatową cechę Gminy Tomaszów Lubelski. Szczególną uwagę w grupie stanowisk archeologicznych zwraca stanowisko w miejscowości Ulów, gdzie od kilkunastu lat prowadzone są wykopaliska archeologiczne. Według aktualnego stanu badań jest to najdalej na południe wysunięte cmentarzysko gockie z pierwszej połowy IV w. Pochodzi ono ze schyłkowej fazy

starożytności i wykorzystywane było najprawdopodobniej przez legendarnych Herulów.³

Poza obiektami objętymi Rejestrem, warte odwiedzenia są:

- Kościół w Szarowoli,
- Drewniane domy i zagrody w Jezierni, Pasiękach, Podhorcach, Rudzie Żelaznej,
- Kuźnia w Jezierni z 1930 roku,
- Cegielnia w Sabaudii z 1910 oraz z 1935 roku,
- Młyn w Typinie z ok. 1930 roku.

Na obszarze gminy zachowało się szereg cennych zabytków architektury, m.in.: neobarokowy kościół parafialny z 1926 r. z częściowym wyposażeniem z XVIII w. w Podhorcach; kaplica św. Jacka z 1910 r. oraz kapliczki św. Jana Napomucena i NMP z ok. 1900 r., a także drewniana oficyna dworska z ok. 1920 r. w Majdanie Górnym; dworski spichlerz z końca XIX w. i park krajobrazowy z XVIII w. w Rogóźnie.⁴

2.3. Użytkowanie terenu

Gmina Tomaszów Lubelski jest gminą, w której przeważająca część obszaru wykorzystywana jest pod działalność rolniczą i jednocześnie należy do najbardziej zalesionych gmin powiatu tomaszowskiego. Pod koniec 2018 roku lasy zajmowały powierzchnię 4 736,6 ha, co stanowiło 27,72% powierzchni gminy i był to jeden z najwyższych wskaźników zalesienia w powiecie.

Tabela 6. Porównanie powierzchni lasów i lesistości poszczególnych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego (stan na 31.12.2018 r.)

Gmina	Powierzchnia lasów ogółem (ha)	W tym lasy publiczne (ha)	W tym własność gmin (ha)	Lesistość (%)
Bełżec	1 152,9	818,2	65,0	34,41
Lubycza Królewska	5 758,5	5 486,8	0,8	27,7
w tym miasto	42,4	36,9	-	10,8
Łaszczów	494,9	433,4	1,0	3,9
w tym miasto	5,7	0,7	-	1,1

³ Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2020

⁴ www.powiat-tomaszowski.com.pl

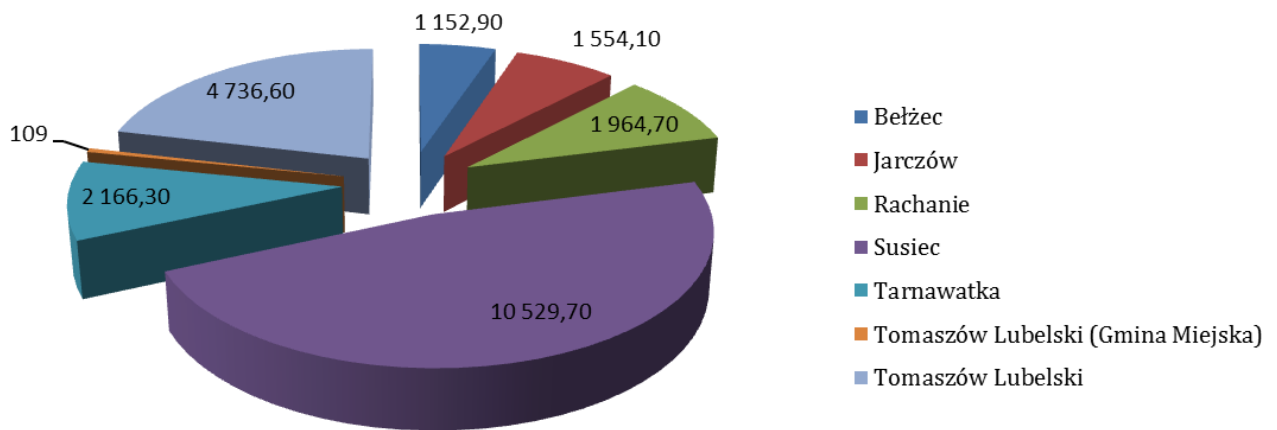
**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Tyszowce	1 402,6	736,3	-	10,9
w tym miasto	27,2	7,2	-	1,5
Jarczów	1 554,1	1 359,8	-	14,58
Krynice	964,9	439,9	3,5	13,11
Rachanie	1 964,7	1 580,8	0,5	20,83
Susiec	10 529,7	7 593,5	29,4	55,19
Tarnawatka	2 166,3	1 915,9	-	26,16
Telatyn	672,1	550,3	-	6,01
Tomaszów Lubelski (gmina miejska)	109,0	59,7	18,0	8,2
Tomaszów Lubelski	4 736,6	2 905,3	7,2	27,72
Ulhówek	1 166,5	957,8	-	7,96
POWIAT	32 672,7	24 837,6	125,4	21,9

Źródło: Województwo Lubelskie. Podregiony. Powiaty. Gminy 2019

W porównaniu do pozostałych analizowanych gmin ościennych należących do powiatu tomaszowskiego, Gmina Tomaszów Lubelski cechuje się bardzo dużą lesistością.

**Wykres 1. Powierzchnia lasów Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych
(stan na 31.12.2018)**

Źródło: Województwo Lubelskie. Podregiony. Powiaty. Gminy 2019

2.4. Zasoby naturalne i stan środowiska⁵

Gmina Tomaszów Lubelski ulokowana jest na obszarze Roztocza Środkowego (nazywanego również Roztoczem Tomaszowskim), Roztocza Południowego oraz Grzędy Sokalskiej. Teren ten ma charakter wyżynny. Występowanie licznych wzniesień sprawia, iż obszar gminy posiada wysokie walory krajobrazowe. Najwyższymi szczytami na terenie gminy są Wapielnia (386 m n.p.m., Roztocze Środkowe) i Biała Góra (349 m n.p.m., Grzęda Sokalska). Niewielki fragment gminy Tomaszów Lubelski usytuowany jest w obrębie Równiny Bełskiej.

W zachodniej części gminy (Roztocze) występują gleby bielcowe, z reguły piaszczyste i niezbyt urodzajne (teren miejscowości: Ulów, Szarowola, Rogóžno, Pasieki, Rabinówka). Natomiast we wschodniej części gminy (Wyżyna Zachodniowołyńska) występuje gruba pokrywa lessowa, pokryta urodzajnymi glebami (czarnoziemami). W związku z tym właśnie tutaj też ulokowana jest większość miejscowości: Podhorce, Łaszczówka, Majdan Górny, Typin, Ruda Wołoska, Przeorsk, Justynówka.⁶

Ciekawą rzeźbę terenu spotkać można w wapiennym masywie Białej Góry (349,2 m. n.p.m.) gdzie znajdowało się średniowieczne grodzisko Medno, utożsamiane z Grodami Czerwieńskimi. Północne stoki góry zajmuje użytk ekologiczny (33,7 ha) chroniący unikalne zbiorowiska roślinności kserotermicznej.

Klimat obszaru gminy posiada w przeważającej części cechy klimatu kontynentalnego, z dużymi amplitudami temperatury, upalnymi latami oraz surowymi zimami. Średnia roczna temperatura określona dla Tomaszowa Lubelskiego wynosi 7°C, średnie miesięczne temperatury wahają się od około -5 stopni w styczniu do około 18 stopni w lipcu. Okres wegetacyjny wynosi 207 dni, natomiast nasłonecznienie Gminy Tomaszów Lubelski należy do największych w Polsce.

Zgodnie z podziałem na Jednolite Części Wód Podziemnych (JCWPd) teren Gminy Tomaszów Lubelski położony jest w obrębie jednostki Nr 108 (PLGW2200107), 109 (PLGW2200109) i 127 (PLGW2200127). Teren Gminy Tomaszów Lubelski położony jest w granicach Głównego Zbiornika Wód Podziemnych (GZWP) Nr 407 Niecka Lubelska (Chełm-Zamość).

⁵ Strategia Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2015-2020

⁶ Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2020

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski początek biorą dwie rzeki: Sołokija oraz Huczwa. Obie należą do zlewni Wisły i pod względem czystości ogólnej zostały sklasyfikowane jako bezklasowe. W gminie usytuowanych jest także kilka zbiorników wodnych. Największy z nich posiada powierzchnię 22 hektarów i położony jest w Rogóźnie. Zbiorniki wykorzystywane są przede wszystkim jako stanowiska wędkarskie.

W granicach Gminy Tomaszów Lubelski usytuowanych jest 7 Jednolitych Części Wód Powierzchniowych (JCWP):

- PLRW2000162661485 Rzeczyca do granicy RP,
- PLRW200024266213 Huczwa od źródeł do Kanału Rokitna bez Kanału Rokitna,
- PLRW200023266216 Sikława-Kanał Hopkie,
- PLRW2000726614591 Sołokija od źródeł do granic RP,
- PLRW20007228169 Tanew do Łosinieckiego Potoku,
- PLRW200017228389 Sopot,
- PLRW20002324136 Wieprz do Jacynki.

Spośród prawnych form ochrony przyrody na terenie Gminy Tomaszów Lubelski znajdują się:

- część Krasnobrodzkiego Parku Krajobrazowego – park utworzony został w 1988 roku w celu zachowania unikalnych wartości przyrodniczych, historycznych, kulturowych i krajobrazowych Roztocza Środkowego; jego szczególnym elementem jest kompleks lasów mieszanych, z dużą domieszką jodły oraz z charakterystyczną florą i fauną,
- rezerwat „Piekiełko” – jest to rezerwat geologiczny o charakterze ścisłym, utworzony w 1962 roku na powierzchni 1,24 ha. Znajduje się tam 68 głazów narzutowych przyniesionych przez lodowiec,
- rezerwat „Zarośle” – jest to rezerwat leśny o powierzchni 64,02 ha, utworzony w 1998 roku. Ma na celu ochronę lasów jodłowo-bukowych, w tym 110-letniego starodrzewu jodły z pojedynczymi 130-letnimi okazami, z udziałem sosny, świerka, grabu i lipy. Teren ten objęty jest ochroną w ramach sieci Natura 2000,
- użytek ekologiczny „Biała Góra” - obszar o powierzchni 33,72 ha, usytuowany na południowym stoku Białej Góry, pomiędzy Justynówką a Majdanem Górnym. Jest to zbiorowisko roślinności kserotermicznej z licznymi gatunkami rzadkimi

i chronionymi. Występuje tu między innymi wisienka karłowata, miłek wiosenny, len złocisty, zawilec wielkokwiatowy, powojnik prosty, ożota zwyczajna, ostrożeń panoński, oman wąskolistny i najrzadszy z nich starzec wielkolistny,

- pomniki przyrody – na terenie gminy znajdują się 2 pomniki przyrody (wg rejestru CRFOP):
 - lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) rosnąca na skrzyżowaniu dróg powiatowych, przy działce prywatnej Nr 1272/1 i w pasie drogowym drogi powiatowej - 1 szt.,
 - lipa drobnolistna (*Tilia cordata*) w otoczeniu kapliczki na działce należącej do Parafii rzymskokatolickiej pw. N.M.P. w Tomaszowie Lubelskim - 3 szt.,
- Obszar specjalnej ochrony ptaków Dolina Sołokiji PLB060021 – obszar o powierzchni 13667,76 ha, leży w granicach mezoregionu Roztocze środkowe i Równina Bełska. Obejmuje dolinę rzeki Sołokiji od Tomaszowa Lubelskiego do granicy z Ukrainą. Sołokija płynie naturalnym korytem, zachowało się szereg meandrów i starorzeczy. W odcinku przygranicznym jej dolinę wypełniają rozległe, nieużytkowane łąki i ugory. Lasy zajmują ponad 1/4 powierzchni ostoi. Występują w mozaikowym układzie z gruntami rolnymi, głównie z prawej strony dorzecza, pozostając w ekologicznej łączności z lasami Roztocza. Przeważają drzewostany sosnowe z domieszką liściastych (głównie dębu i olchy). Wzdłuż koryta rzeki zachowały się dość duże płyty olsów oraz podmokłych borów sosnowych. Ostoja obejmuje również 5 kompleksów stawów rybnych oraz kilka małych, śródleśnych stawów. Rolnictwo jest intensywne. Przedmiotami ochrony są: rybitwa białowąsa *Chlidonias hybridus*, derkacz *Crex crex*, dzięcioł syryjski *Dendrocopos syriacus*. W granicach obszaru funkcjonuje Plan Zadań Ochronnych ustanowiony zarządzeniem Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Lublinie z dnia 23 czerwca 2014 r. w sprawie ustanowienia planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 Dolina Sołokiji PLH0600021 (Dz. Urz. Woj. Lub. z 2014 r. poz. 2335),
- Obszar Natura 2000 Roztocze PLB060012 – obszar o powierzchni 103503,33 ha, obejmujący Lasy Zwierzyniecko-Kosobudzkie oraz całe Roztocze Środkowe i Południowe. Roztocze to pas łagodnych wzniesień ciągnących się z północnego-zachodu na południowy-wschód. Około 70% powierzchni stanowią lasy, między

którymi występują wąskie pasy pól uprawnych oraz wsie i niewielkie miasta. Znaczna część lasów ma charakter zbliżony do naturalnego. Dominują bory sosnowe, ale też spory udział mają mieszane bory jodłowe i buczyna karpacka. Sieć wód powierzchniowych jest dość uboga. Główną rzeką jest Wieprz. Ponadto z południowych stoków Roztocza spływają w kierunku Kotliny Sandomierskiej Tanew, Sopot i Szum. W dolinach Wieprza, Sołokiji i Topornicy znajdują się stawy rybne. Przedmiotami ochrony obszaru są: włośchatka *Aegolius funereus*, orlik krzykliwy *Aquila pomarina*, podgorzałka *Aythya nyroca*, puchacz *Bubo bubo*, lelek *Caprimulgus europaeus*, rybitwa białowąsa *Chlidonias hybridus*, bocian biały *Ciconia ciconia*, bocian czarny *Ciconia nigra*, siniak *Columba oenas*, derkacz *Crex crex*, dzięcioł biało brzbiety *Dendrocopos leucotos*, dzięcioł średni *Dendrocopos medius*, dzięcioł syryjski *Dendrocopos syriacus*, dzięcioł czarny *Dyrocopus martius*, kobuz *Falco subbuteo*, muchołówka białoszyja *Ficedula albicollis*, muchołówka mała *Ficedula parva*, bączek *Ixobrychus minutus*, gąsiorek *Lanius collurio*, pliszka górską *Motacilla cinerea*, trzmielojad *Pernis apivorus*, dzięcioł zielonosiwy *Pinus canus*, rybitwa rzeczna *Sterna hirundo*, puszczyk uralski *Strix uralensis*, jarzębatka *Sylvia nisoria*,

- Obszar Natura 2000 Borowa Góra PLH060070 – obszar o powierzchni 3.3 ha, obejmuje fragment murawy kserotermicznej na skraju kompleksu leśnego. Położony jest w gminie Tomaszów Lubelski, na południe od wsi Chorążanka. Przedmiotami ochrony są: murawy kserotermiczne (6210) oraz obuwik pospolity *Cypripedium calceolus*,
- Obszar Natura 2000 Zarośle PLH060028 – obszar o powierzchni 391,83 ha, położony jest w obrębie mezoregionu Roztocze Tomaszowskie. Regionalizacja geobotaniczna lokalizuje go w obrębie krainy Roztocza i okręgu Roztocza Południowego. Północna część obszaru zajmuje fragment zrównania wierzchowinowego, natomiast południowa - wzniesienie o charakterze ostańca o wysokości 349,8 m n.p.m. Pomiędzy nimi rozciąga się rozległe obniżenie o charakterze suchej doliny. Teren w większości pokryty jest lasem. Przedmiotami ochrony są: żyzne buczyny (9130), grąd środkowoeuropejski i subkontynentalny (9170), wyżynny bór jodłowy mieszany (91P0).

Stan środowiska na przedmiotowym obszarze należy uznać za dobry. Na terenie gminy nie funkcjonują zakłady przemysłu ciężkiego. Do największych zagrożeń dla środowiska naturalnego należą zanieczyszczenia bytowe i zanieczyszczenia zewnętrzne. Wzdłuż dróg o nasilonym ruchu, w szczególności przy drodze krajowej Nr 17, występuje miejscowe zwiększenie zanieczyszczeń powietrza i gleb. Do poważnych problemów stanowiących istotne zagrożenie dla środowiska naturalnego należy niedostatecznie rozwinięta sieć kanalizacji sanitarnej, wykorzystywanie zbiorników bezodpływowych do gromadzenia ścieków oraz zaniedbania w zakresie gospodarki odpadami. Ponadto, działalnością w znacznym stopniu oddziałującą na stan środowiska naturalnego jest rolnictwo.

2.5. Stopień wykorzystania odnawialnych źródeł energii

Odnawialne Źródła Energii (OZE) odgrywają coraz większą rolę w strukturze dostaw energii. Jest to widoczne szczególnie w Polsce w warunkach stopniowej transformacji z gospodarki opartej na węglu na gospodarkę wykorzystującą technologie ekologiczne, niskoemisyjne, zaspokajające potrzeby społeczne, zapewniające dywersyfikację źródeł energii, bezpieczeństwo energetyczne w skali nie tylko lokalnej, ale i regionalnej. W prawie polskim energie odnawialne są definiowane jako „źródła wykorzystujące w procesie przetwarzania energię wiatru, promieniowania słonecznego, geotermalną, fal, prądów i pływów, spadku rzek oraz energię pozyskiwaną z biomasy, biogazu wysypiskowego a także biogazu powstałego w procesach odprowadzania lub oczyszczania ścieków albo rozkładu składowanych szczątków roślinnych i zwierzęcych”. Odnawialne źródła energii zyskują w ostatnich latach coraz bardziej na popularności w Europie i na świecie. Polska, jako członek Unii Europejskiej, zobowiązana jest do wypełniania zaleceń Wspólnoty, w obszarze OZE. W Strategii Rozwoju Energetyki Odnawialnej, przyjętej przez rząd polski w 2000 roku, jako cel strategiczny wskazano: „zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych w bilansie paliwowo-energetycznym kraju do 7,5% w 2010 roku i do 14% w 2020 roku w strukturze zużycia nośników pierwotnych”. Wypełnianie tych zaleceń oraz wspieranie rozwoju źródeł odnawialnej energii jest również obowiązkiem poszczególnych regionów kraju.

Od lat dziewięćdziesiątych obserwuje się aktywną politykę państw Unii Europejskiej w kierunku szerokiego wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Polska, jako członek UE, jest zobowiązana do stosowania regulacji UE w tej kwestii, dlatego też przejęto szereg dokumentów istotnych dla wzrostu wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych, m.in.:

- ustawa „Prawo energetyczne”,
- „Polityka energetyczna Polski do 2030 roku”,
- „Strategia rozwoju energetyki odnawialnej” (w której zakłada się zwiększenie udziału energii ze źródeł odnawialnych w bilansie paliwowo-energetycznym kraju do 7,5% ogółu produkowanej energii w Polsce w 2010 roku i do 14% w 2020 roku).

W 2015 r. Gmina Tomaszów Lubelski zrealizowała projekt pn. „Montaż instalacji solarnych w Gminie Tomaszów Lubelski” współfinansowany w ramach PROW na lata 2007-2013. Projekt obejmował następujący zakres:

- montaż instalacji solarnych w budynku użyteczności publicznej - Środowiskowy Dom Samopomocy w Szarowoli: powierzchnia kolektorów 9,32 m, moc kolektorów 5,6 kW,
- montaż instalacji solarnych na budynku wielorodzinnym w miejscowości Łaszczówka: powierzchnia kolektorów 69,6 m, moc kolektorów 42 kW.

W 2019 r. Gmina Tomaszów Lubelski zrealizowała projekt pn. „Odnawialne źródła energii w Gminie Tomaszów Lubelski”, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Lubelskiego na lata 2014-2020, Oś priorytetowa VI: Środowisko i czysta energia, Działanie 4.1. Wsparcie wykorzystania OZE. Celem głównym projektu było: „Zmniejszenie emisji zanieczyszczeń do atmosfery poprzez zwiększenie poziomu wykorzystywania odnawialnych źródeł energii”. Zakres projektu obejmował przeprowadzenie działań obejmujących zakup i montaż zestawów solarnych i powietrznych pomp ciepła dla 485 prywatnych budynków mieszkalnych zlokalizowanych w gminie Tomaszów Lubelski w tym: 349 szt. instalacji solarnych i 136 szt. powietrznych pomp ciepła. Projekt zrealizowano we wszystkich miejscowościach Gminy Tomaszów Lubelski (25) za wyjątkiem miejscowości Ruda Żelazna. Instalacje solarne i pompy ciepła stworzyły rozproszony system produkcji energii cieplnej, który

wpłynął na mniejsze wykorzystanie energii ze źródeł nieodnawialnych tj.: gaz ziemny, węgiel kamienny, węgiel brunatny. Wskaźniki rezultatu: - Dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej (CI30) - 1,6032 MW; - Szacowany roczny spadek emisji gazów cieplarnianych (CI34) - 4789,21 ton ekwiwalentu CO₂/rok; - Produkcja energii cieplnej z nowo wybudowanych/nowych mocy wytwórczych instalacji wykorzystujących OZE - 1058,40 MWht/rok.

Potrzebą jest zwiększenie udziału OZE w bilansie paliwowo-energetycznym w gminie, m.in. w celu poprawy jakości powietrza. Jakość powietrza w gminie jest dobra. Dla gminy nie ma obowiązku opracowania programu ochrony powietrza (POP). W POP dla strefy lubelskiej (do której należy Gmina Tomaszów Lubelski) nie wskazano działań naprawczych ani krótkoterminowych dla gminy, co oznacza że na jej terenie nie odnotowano przekroczenia poziomów substancji podlegających ocenie jakości powietrza. Problemem jest niedostateczna świadomość mieszkańców o ograniczonych zasobach nieodnawialnych surowców energetycznych i wykorzystaniu OZE, w tym energii słonecznej. Gospodarka ciepła oparta jest na kotłowniach opalanych węglem, drewnem, notuje się przypadki spalania odpadów plastikowych. Przekłada się to na rosnące zużycie energii ze źródeł konwencjonalnych i emisję szkodliwych gazów i pyłów do powietrza, co powoduje wzrost zanieczyszczenia środowiska w gminie i negatywnie wpływa na stan zdrowia mieszkańców.

Na terenie Gminy działają również przedsiębiorcy w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł (farma wiatrowa „Kresy” w miejscowościach Przeorsk, Ruda Wołoska, Majdan Górny i Chorążanka oraz farma fotowoltaiczna w miejscowości Łaszczówka-Kolonia).

2.6. Zidentyfikowane problemy sfery przestrzennej

Do głównych problemów sfery przestrzennej Gminy Tomaszów Lubelski należą:

- duże zróżnicowanie przestrzenne i funkcjonalne poszczególnych części gminy,
- siedziba gminy znajdująca się poza jej granicami administracyjnymi,
- niska spójność przestrzenna gminy,
- zanikanie tradycyjnych cech zabudowy i przestrzeni oraz zaburzenia ładu przestrzennego,

- niedostateczne wykorzystanie przestrzeni publicznej i jej niska funkcjonalność,
- zagrożenia dla środowiska naturalnego wynikające z zanieczyszczeń zewnętrznych, dużego natężenia ruchu na przebiegających przez gminę drogach, niedostatków systemu gospodarki ściekami i odpadami,
- brak pokrycia obszaru Gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego.

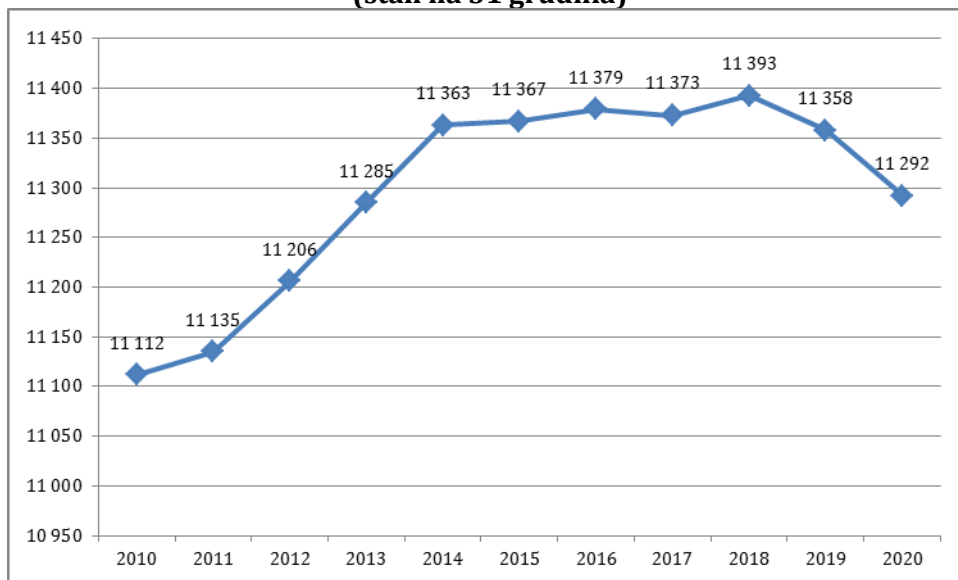
3. Sfera społeczna

3.1. Struktura demograficzna

3.1.1 Gęstość zaludnienia, liczba ludności i dynamika zmian

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2020 roku w Gminie Tomaszów Lubelski mieszkało 11 292 osoby. W latach 2010-2018 liczba mieszkańców gminy wykazywała tendencję wzrostową, natomiast w kolejnych latach liczba mieszkańców zaczęła spadać. W analizowanym okresie liczba ludności wzrosła o 180 osób.

Wykres 2. Liczba mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020
(stan na 31 grudnia)

Źródło: Opracowano na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski stanowią 13,70% ludności powiatu tomaszowskiego. Pod względem liczby ludności Gmina Tomaszów Lubelski jest drugą co do wielkości gminą powiatu, ustępuje jedynie miastu Tomaszów Lubelski.

Tabela 7. Liczba ludności i gęstość zaludnienia poszczególnych gmin powiatu tomaszowskiego w 2020 roku (według stanu na dzień 31 grudnia)

Gmina	Liczba ludności [osoby]	w %	Gęstość zaludnienia [osoby/km²]
Bełżec	3 300	4,03	98
Jarczów	3 333	4,07	31
Krynice	3 204	3,91	44
Lubycza Królewska, w tym:	6 102	7,45	29
Lubycza Królewska - miasto	2 424	2,96	618
Lubycza Królewska - obszar wiejski	3 678	4,49	18
Łaszczów, w tym:	5 915	7,22	46
Łaszczów - miasto	2 111	2,58	421
Łaszczów - obszar wiejski	3 804	4,64	31
Rachanie	5 000	6,10	53
Susiec	7 384	9,01	39
Tarnawatka	3 885	4,74	47
Telatyn	3 854	4,70	34
Tomaszów Lubelski (Gmina Miejska)	18 783	22,92	1 413
Tomaszów Lubelski	11 292	13,78	66
Tyszowce, w tym:	5 437	6,64	42
Tyszowce - miasto	2 054	2,51	111
Tyszowce - obszar wiejski	3 383	4,13	31
Ulhówek	4 455	5,44	30
Powiat tomaszowski	81 944		55
LUBELSKIE	1 575 810		83

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Gmina Tomaszów Lubelski cechuje się stosunkowo wysoką gęstością zaludnienia, wyższą od średniej dla powiatu tomaszowskiego.

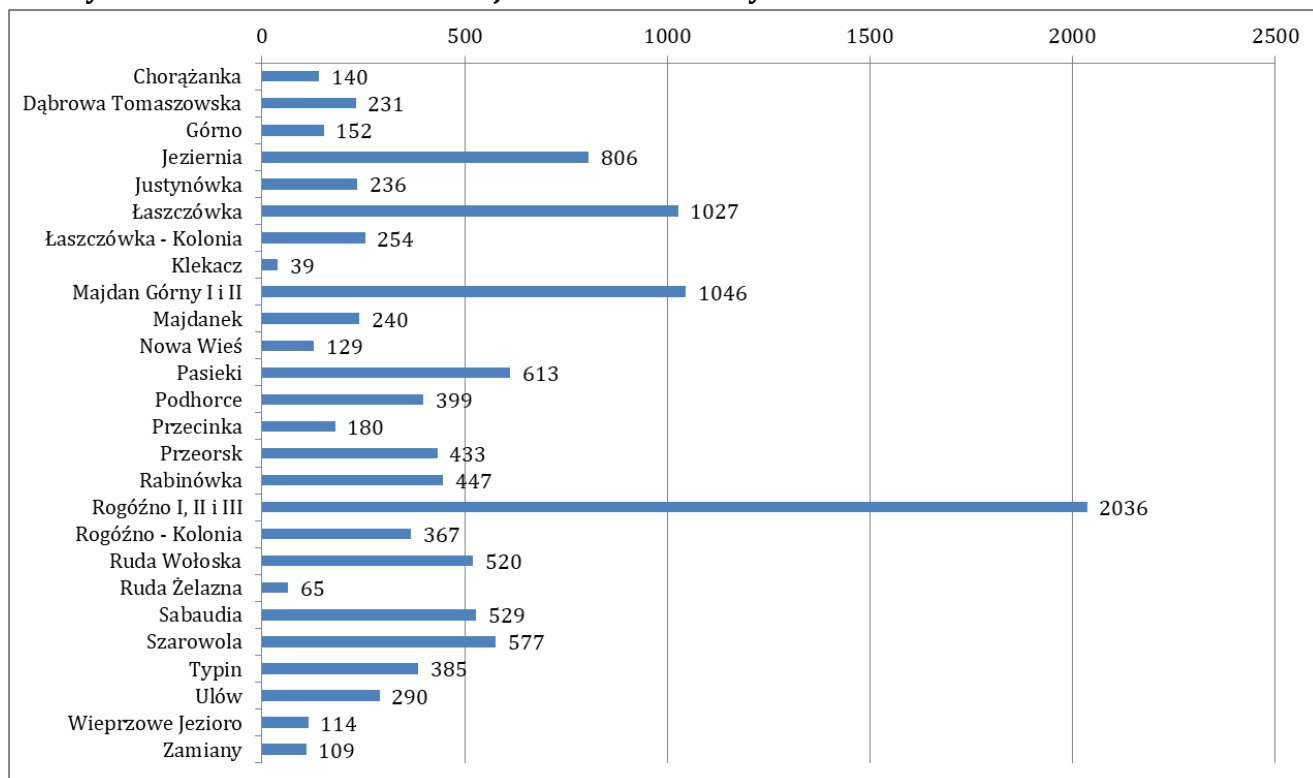
Tabela 8. Liczba mieszkańców zameldowanych w poszczególnych sołectwach na terenie Gminy Tomaszów Lubelski według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r.

Lp.	Sołectwo	Liczba ludności [osoby]	Liczba kobiet	Liczba mężczyzn
1	Chorażanka	140	71	69
2	Dąbrowa Tomaszowska	231	117	114
3	Górno	152	80	72
4	Jeziernia	806	428	378
5	Justynówka	236	124	112
6	Łaszczówka	1027	533	494
7	Łaszczówka - Kolonia	254	132	122
8	Klekacz	39	21	18
9	Majdan Górny I i II	1046	533	513
10	Majdanek	240	121	119
11	Nowa Wieś	129	68	61
12	Pasieki	613	304	309
13	Podhorce	399	199	200
14	Przecinka	180	91	89
15	Przeorsk	433	211	222
16	Rabinówka	447	208	239
17	Rogóżno I, II i III	2036	1028	1008
18	Rogóżno - Kolonia	367	185	182
19	Ruda Wołoska	520	262	258
20	Ruda Żelazna	65	33	32
21	Sabaudia	529	275	254
22	Szarowola	577	275	302
23	Typin	385	193	192
24	Ulów	290	146	144
25	Wieprzowe Jezioro	114	65	49
26	Zamiany	109	56	53
	Razem	11364	5759	5605

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych otrzymanych z Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Kształtowanie się liczby ludności w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r. obrazuje poniższy wykres.

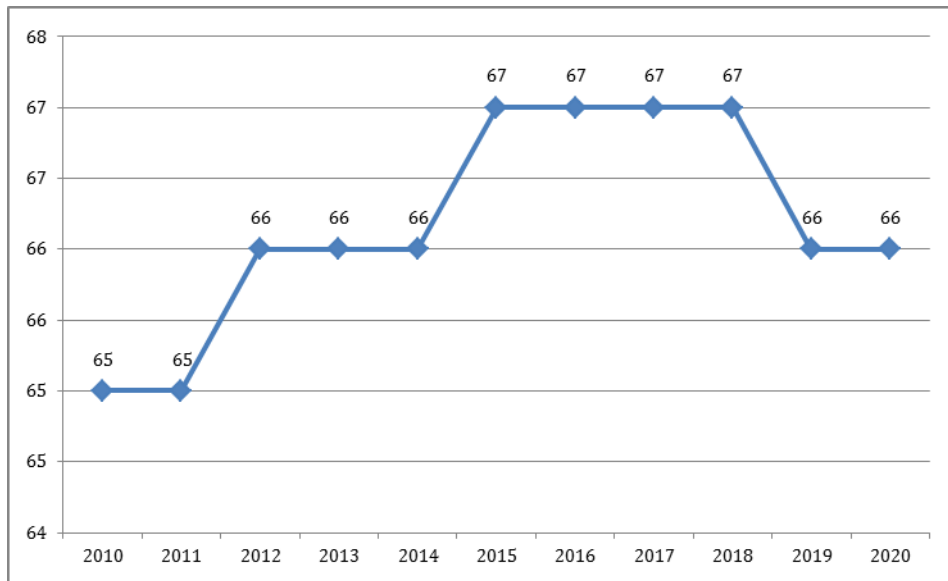
Wykres 3. Liczba ludności w miejscowościach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Gęstość zaludnienia Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r. (66 osób/km²) była większa od średniej dla powiatu tomaszowskiego (55 osób/km²). Średnia gęstość zaludnienia województwa lubelskiego to 83 osoby/km². Zarówno Gmina Tomaszów Lubelski, jak i obszar całego powiatu cechują się gęstością niższą, niż średnia wojewódzka. Główny wpływ na kształtowanie się wskaźnika gęstości zaludnienia w Gminie ma relatywnie duże rozproszenie zabudowy, zdecydowana przewaga budownictwa jednorodzinnego oraz duży udział gruntów rolnych w strukturze przestrzennej miejscowości.

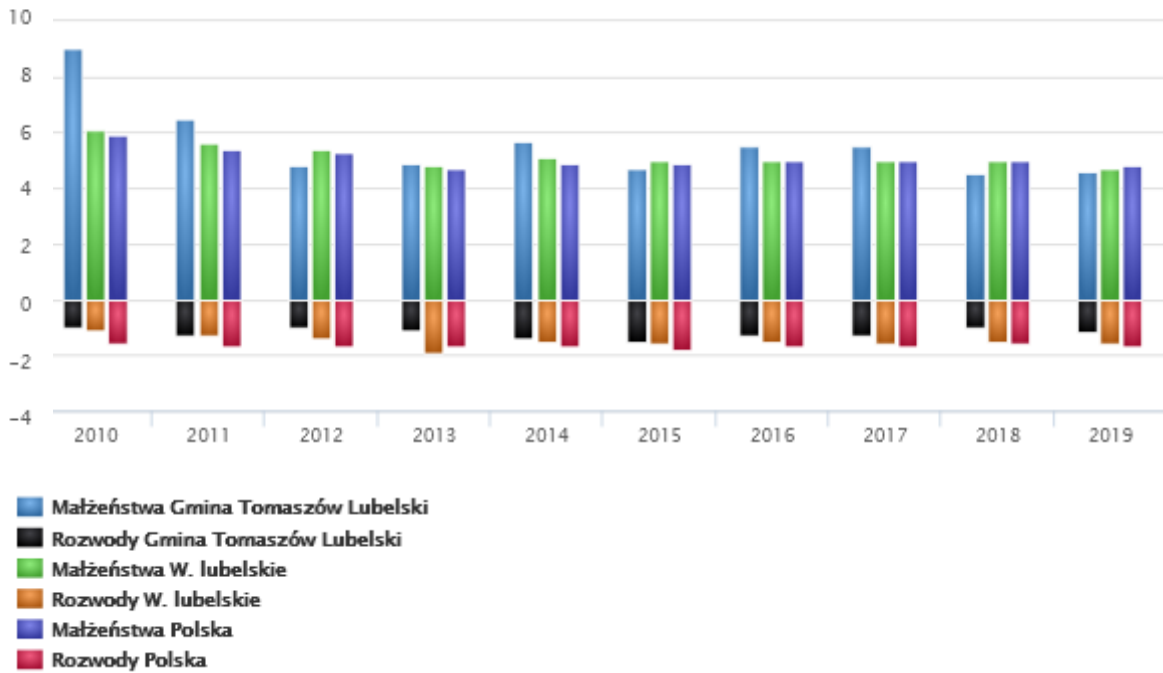
Wykres 4. Gęstość zaludnienia Gminy Tomaszów Lubelski (osoby/km²)
w latach 2010-2020

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

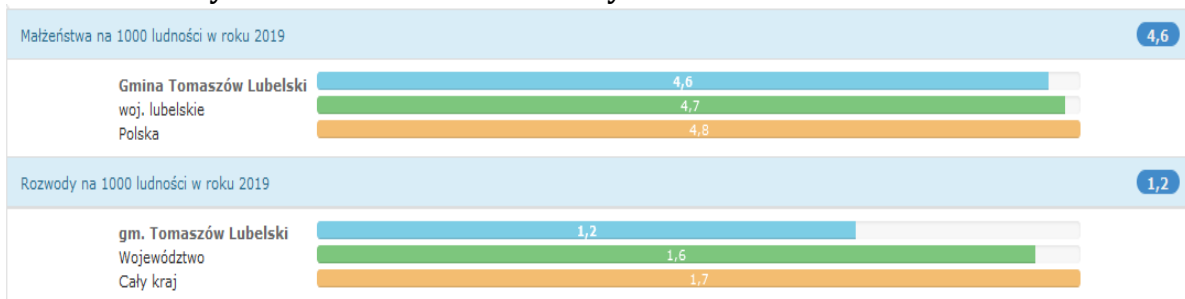
Mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski zawarli w 2019 roku 53 małżeństwa, co odpowiada 4,6 małżeństwom na 1000 mieszkańców. Jest to wartość niższa w porównaniu do wartości dla województwa lubelskiego oraz do wartości dla Polski. W tym samym okresie odnotowano 1,2 rozwodów przypadających na 1000 mieszkańców.

Wykres 5. Małżeństwa i rozwody na 1000 ludności w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2019

Źródło: www.polskawliczbach.pl

Wykres 6. Małżeństwa i rozwody na 1000 ludności w roku 2019

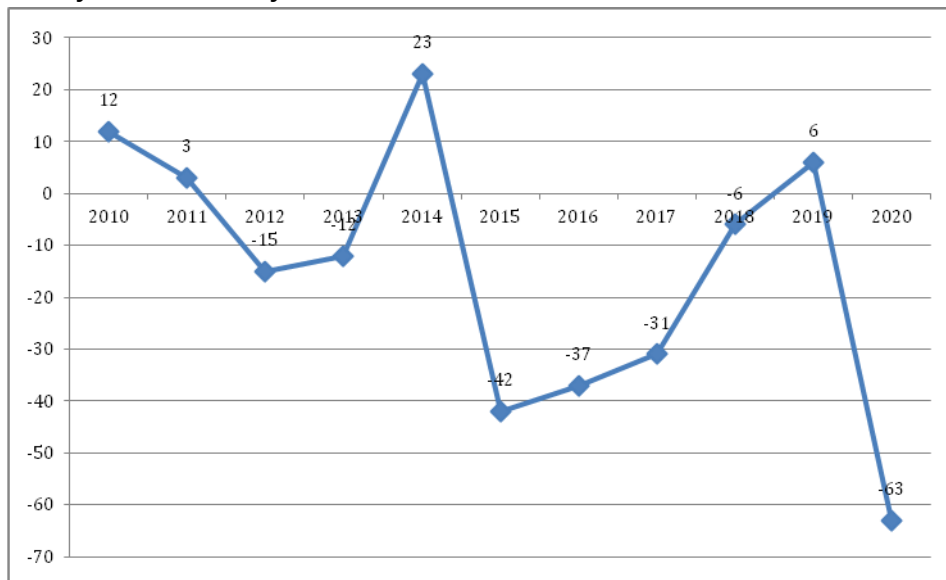

Źródło: www.polskawliczbach.pl

3.1.2 Przyrost naturalny

Czynnikiem mającym wpływ na kształtowanie się liczby mieszkańców gminy jest przyrost naturalny. Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski w badanym okresie wskaźnik przyrostu naturalnego przyjmował zarówno wartości ujemne, jak i dodatnie.

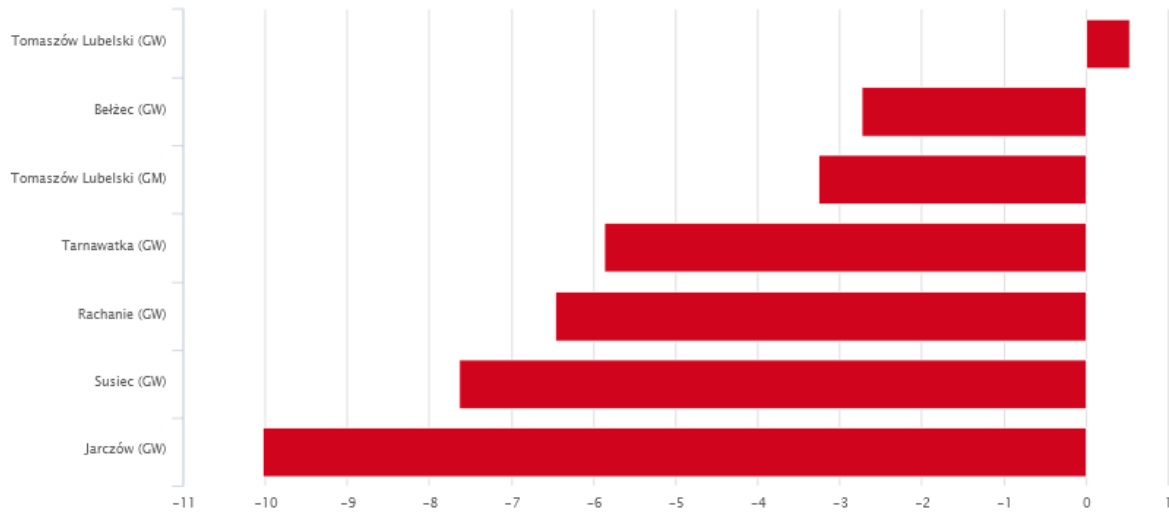
Wykres 7. Przyrost naturalny w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 (osoby)

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W 2020 roku w Gminie Tomaszów Lubelski współczynnik przyrostu naturalnego, wyrażony jako różnica pomiędzy liczbą urodzeń a liczbą zgonów na 1000 ludności, wyniósł -63. Wartość tego wskaźnika w 2020 r. była najniższa w całym badanym okresie.

Tabela 9. Porównanie przyrostu naturalnego w Gminie Tomaszów Lubelski oraz w gminach ościennych w 2019 r. (na 1000 ludności)

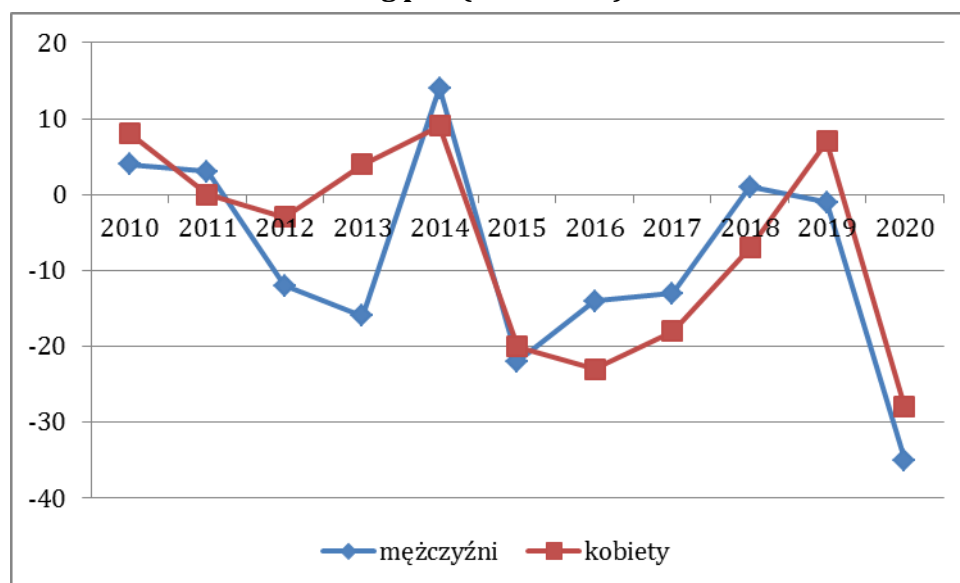
L.p.	Nazwa jednostki	2019
1	Tomaszów Lubelski (0618112)	0.52
2	Bełżec (0618022)	-2.73
3	Tomaszów Lubelski (0618011)	-3.25
4	Tarnawatka (0618092)	-5.86
5	Rachanie (0618072)	-6.47
6	Susiec (0618082)	-7.64
7	Jarczów (0618032)	-10.03

Źródło: www.systemanaliz.pl

Analizując powyższe dane należy zauważyć, iż w 2019 r. największy przyrost naturalny odnotowano w Gminie Tomaszów Lubelski, natomiast najniższy w Gminie Jarczów.

W latach 2010-2020 przyrost naturalny w Gminie Tomaszów Lubelski był zmienny. W większości lat wykazywał wartości ujemne. Oznacza to, iż w większości lat na terenie gminy liczba zgonów przewyższała liczbę urodzeń.

**Wykres 8. Przyrost naturalny w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020
wg płci (w osobach)**

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Jak wynika z powyższego wykresu w badanym okresie korzystniej kształtował się wskaźnik przyrostu naturalnego w przypadku kobiet.

3.1.3 Ruch migracyjny

Na ruch migracyjny na terenie Gminy Tomaszów Lubelski składa się kilkadziesiąt zameldowań i wymeldowań rocznie. W latach 2010-2020 największą liczbę zameldowań odnotowano w 2010 i 2013 roku (182), natomiast najwięcej osób wymeldowało się w roku 2020 (150). Średnioroczna liczba zameldowań wynosiła 138 natomiast liczba wymeldowań: 113. Stanowiło to odpowiednio 1,22% oraz 1,00% średniej liczby mieszkańców w badanym okresie.

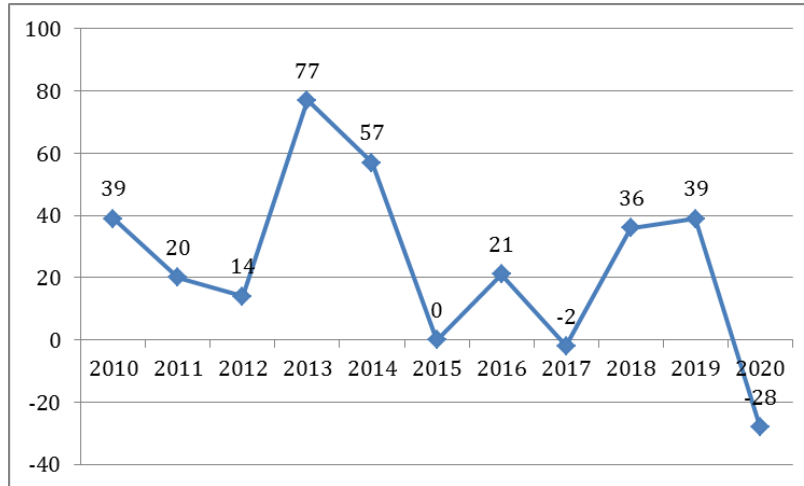
**Tabela 10. Liczba zameldowań i wymeldowań na terenie Gminy Tomaszów Lubelski
w latach 2010-2019 (w osobach)**

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
zameldowania ogółem	182	155	134	182	170	0	122	119	162	168	122
wymeldowania ogółem	143	135	120	105	113	0	101	121	126	129	150

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Saldo migracji (różnica pomiędzy liczbą zameldowań a wymeldowań) w latach 2010-2020 przyjmowało w większości wartości dodatnie.

Wykres 9. Saldo migracji Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020

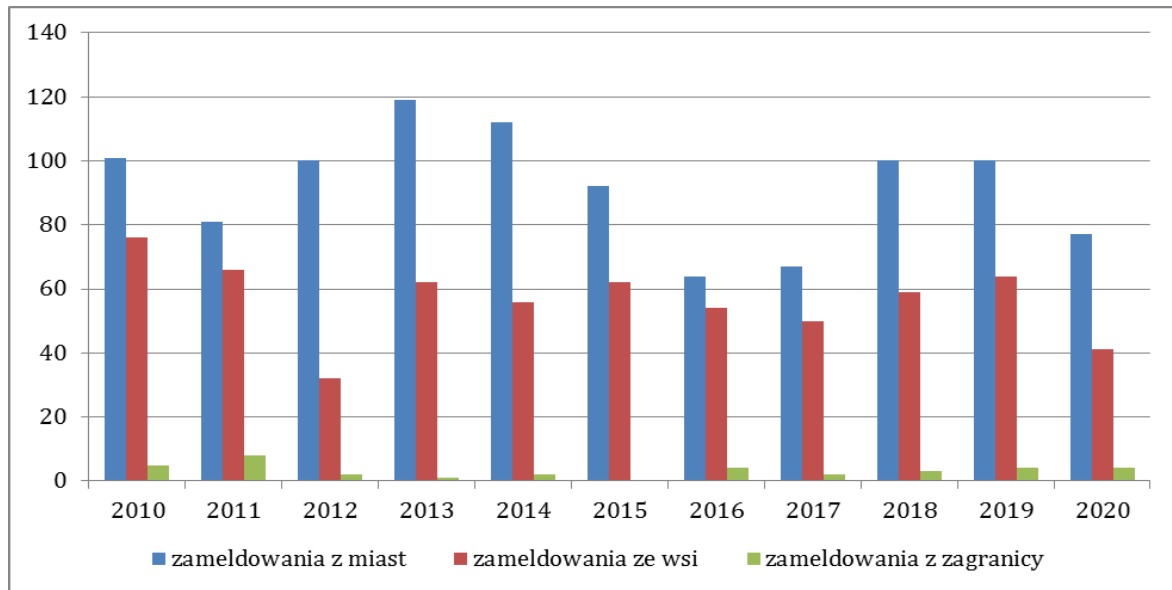

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Najmniej korzystnie saldo migracji prezentowało się w roku 2020, gdy obszar gminy opuściło o 28 osób więcej, niż do niej przybyło. Najkorzystniejszą różnicę pomiędzy liczbą wyjazdów a przyjazdów odnotowano w 2013 roku, gdy saldo migracji wynosiło 77.

W podziale poszczególnych migracji ze względu na ich kierunek, charakterystyczną cechą jest fakt, iż ludność napływająca na obszar gminy to w przeważającej większości osoby pochodzące z miast. Znikomą część migracji stanowią przyjazdy zza granicy.

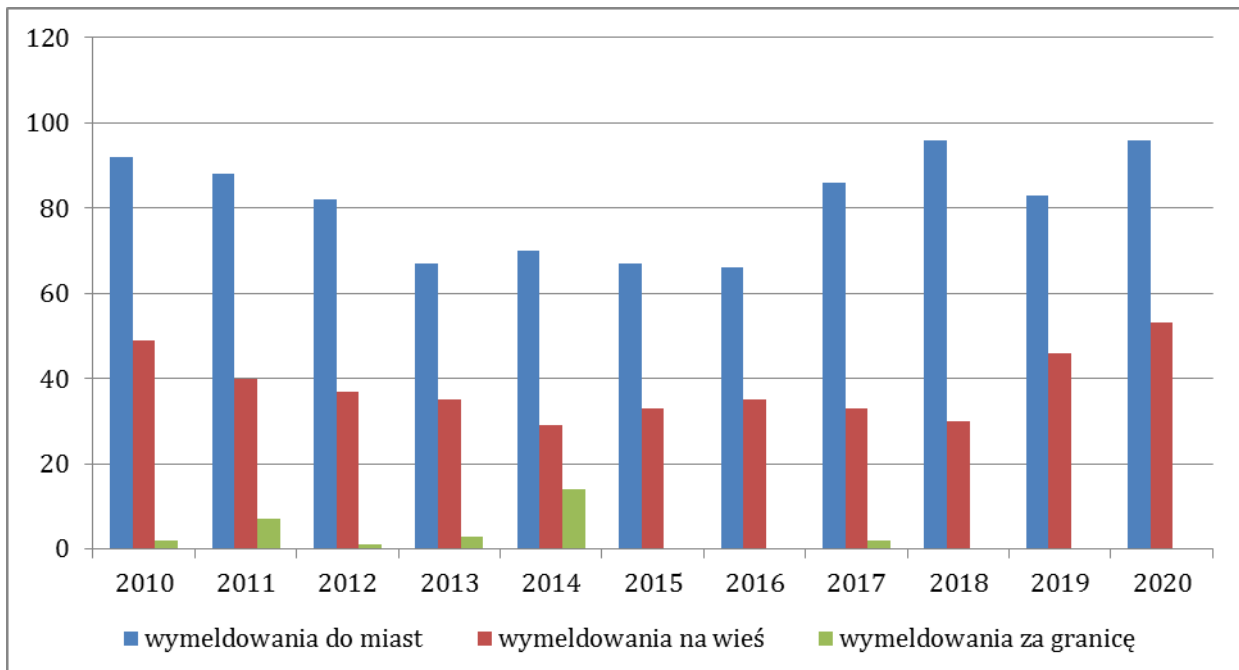
**Wykres 10. Liczba zameldowań w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020
wg kierunku (w osobach)**

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W migracjach odpływowych w analizowanym okresie dominują wymeldowania do miast.

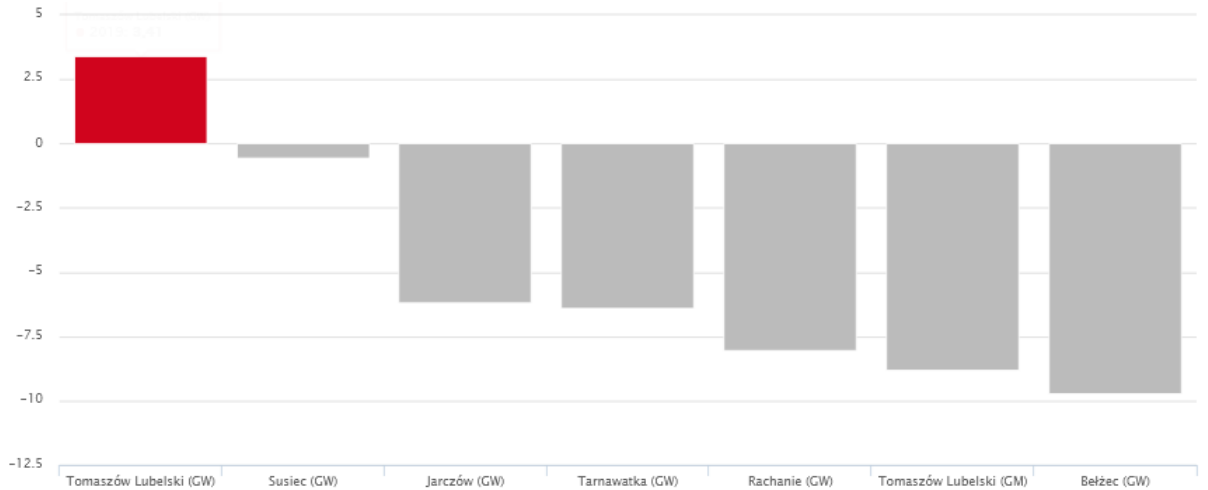
**Wykres 11. Liczba wymeldowań w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020
wg kierunku (w osobach)**

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik salda migracji na 1000 mieszkańców gmin powiatu tomaszowskiego sąsiadujących z Gminą Tomaszów Lubelski w ostatnich 10 latach przedstawia tabela oraz wykres poniżej.

Wykres 12. Współczynnik salda migracji mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych w 2019 r.

Źródło: www.systemanaliz.pl

Tabela 11. Współczynnik salda migracji mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych w latach 2010-2019

L.p.	Nazwa jednostki	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
1	Bełżec (0618022)	2.87	-10.93	-0.58	-2.62	-1.74	brak	-0.30	-0.89	-0.59	-9.69
2	Jarczów (0618032)	-4.91	4.13	-4.68	0.27	-3.31	brak	-6.79	-4.85	-11.30	-6.19
3	Rachanie (0618072)	-8.43	-4.55	-2.57	-2.60	-0.94	brak	-7.19	-12.41	-6.54	-8.04
4	Susiec (0618082)	-2.16	-3.71	-5.94	-1.81	-4.42	brak	-1.97	-6.74	-3.20	-0.54
5	Tarnawatka (0618092)	-3.19	-1.97	-6.93	-3.73	-4.48	brak	-2.28	1.01	-0.51	-6.37
6	Tomaszów Lubelski (0618011)	-6.16	-4.98	-6.56	-13.50	-7.34	brak	-4.25	-3.92	-8.20	-8.82
7	Tomaszów Lubelski (0618112)	3.51	1.80	1.26	6.83	5.04	brak	1.85	-0.18	3.17	3.41

Źródło: www.systemanaliz.pl

Najwyższe saldo migracji na 1000 mieszkańców w 2019 r. odnotowano w Gminie Tomaszów Lubelski, najniższe natomiast w Gminie Bełżec.

Powyższe dane dotyczące ruchu migracyjnego na terenie gminy obejmują jedynie tych mieszkańców, którzy oficjalnie zmienili miejsce swojego zamieszkania. W przypadku takich gmin jak Tomaszów Lubelski – gmin wiejskich, o charakterze rolniczym, położonych stosunkowo niedaleko ośrodka miejskiego – na sferę demograficzną i kształtowanie się liczby ludności duży wpływ mają migracje nieoficjalne. Zjawisko to zauważa się przede wszystkim w sytuacjach, w których mieszkańcy od wielu lat przebywają (np. w celach zarobkowych lub edukacyjnych) poza obszarem gminy, natomiast pozostają w niej oficjalnie zameldowani. W przypadku Gminy Tomaszów Lubelski najpopularniejszym kierunkiem migracji tego typu jest miasto Zamość oraz miasto Tomaszów Lubelski. Miasta te są ważnymi ośrodkami edukacyjnymi, gospodarczymi oraz kulturalnymi. Na wyjazd bez zmiany miejsca zamieszkania decydują się przede wszystkim ludzie młodzi, mobilni, wykształceni lub kształcący się, poszukujący zarówno pracy, jak również wyższego standardu życia. Należy przyjąć, iż po uwzględnieniu migracji nieoficjalnej, jej poziom będzie wyższy, a saldo – bardziej niekorzystne. Często spotykanym zjawiskiem na terenie Gminy Tomaszów Lubelski są również migracje zarobkowe za granicę. W większości przypadków mają one charakter nieoficjalny – wiele osób pracujących za granicą pozostaje zameldowanych na terenie gminy, dlatego nie są one ujęte w statystykach dotyczących migracji. Często migracje tego typu mają charakter krótkookresowy, cechują się więc sezonowością i cyrkulacyjnością – wielokrotne wyjazdy i przyjazdy w ciągu jednego roku. Zjawisko to ma pozytywne jak też negatywne strony – osoby, które nie wyjeżdżają na stałe za granicę utrzymują posiadane na terenie gminy domy i mieszkające tu rodziny, zarobione pieniądze są przekazywane do kraju. Jednak w dłuższym okresie migracje tego typu wywołują także negatywne skutki, szczególnie w sferze społecznej. Prowadzą do osłabienia więzi rodzinnych, wpływają niekorzystnie na integrację lokalnej społeczności, przez konieczność ciągłych wyjazdów zmniejszają komfort życia, mogą powodować lub nasilać problemy osobiste i społeczne. Wyjazdy zarobkowe mają także negatywny wpływ na miejscową gospodarkę - lokalny rynek pracy traci w ten sposób pracowników z poszukiwanymi kwalifikacjami, co sprawia, że następuje deficyt specjalistów w wielu dziedzinach.

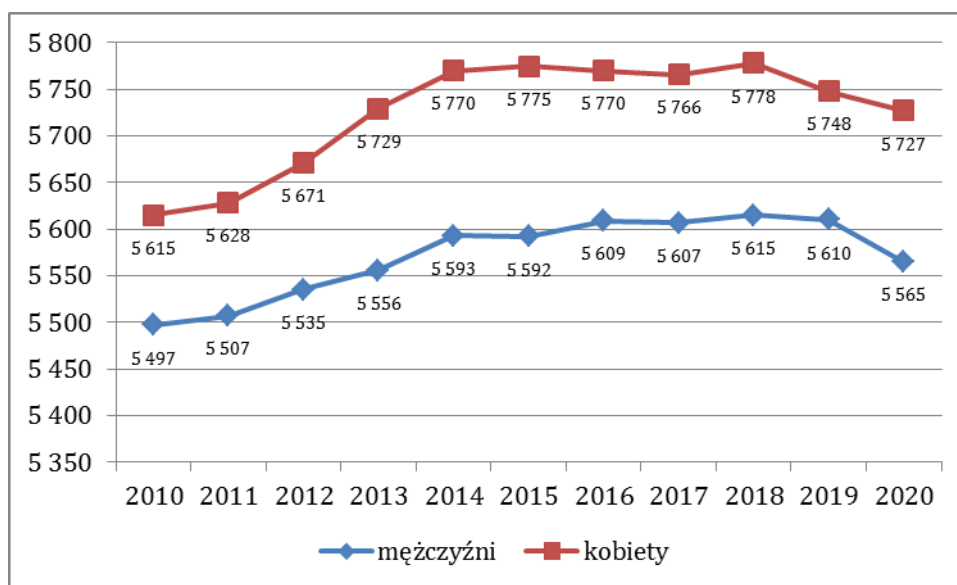
Oprócz zjawiska migracji mieszkańców gminy do większych ośrodków, zachowując jednocześnie adres zamieszkania w gminie należy wskazać również

zjawisko odwrotne. Otóż część obecnych mieszkańców, głównie właściciele nowo wybudowanych domów jednorodzinnych w strefie przymiejskiej nie wykonuje obowiązku meldunkowego w gminie tylko zachowuje swój stary meldunek. Dlatego też na dzień dzisiejszy nie sposób jest podać rzeczywistej liczby ludności w gminie. Zakończony w roku bieżącym Powszechny spis ludności i mieszkań da nam dokładniejsze informacje na ten temat.

3.1.4 Struktura wiekowa ludności

Zgodnie z danymi opublikowanymi w Banku Danych Lokalnych GUS, na terenie Gminy Tomaszów Lubelski w całym badanym okresie (2010-2020) występuje przewaga liczebna kobiet nad mężczyznami. W roku 2020 liczba kobiet stanowiła 50,72% ogólnej liczby ludności gminy. W latach 2010-2018 zarówno liczba mężczyzn jak i kobiet sukcesywnie rosła, natomiast od roku 2019 zaczęła spadać.

Wykres 13. Liczba ludności (kobiet i mężczyzn) w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020

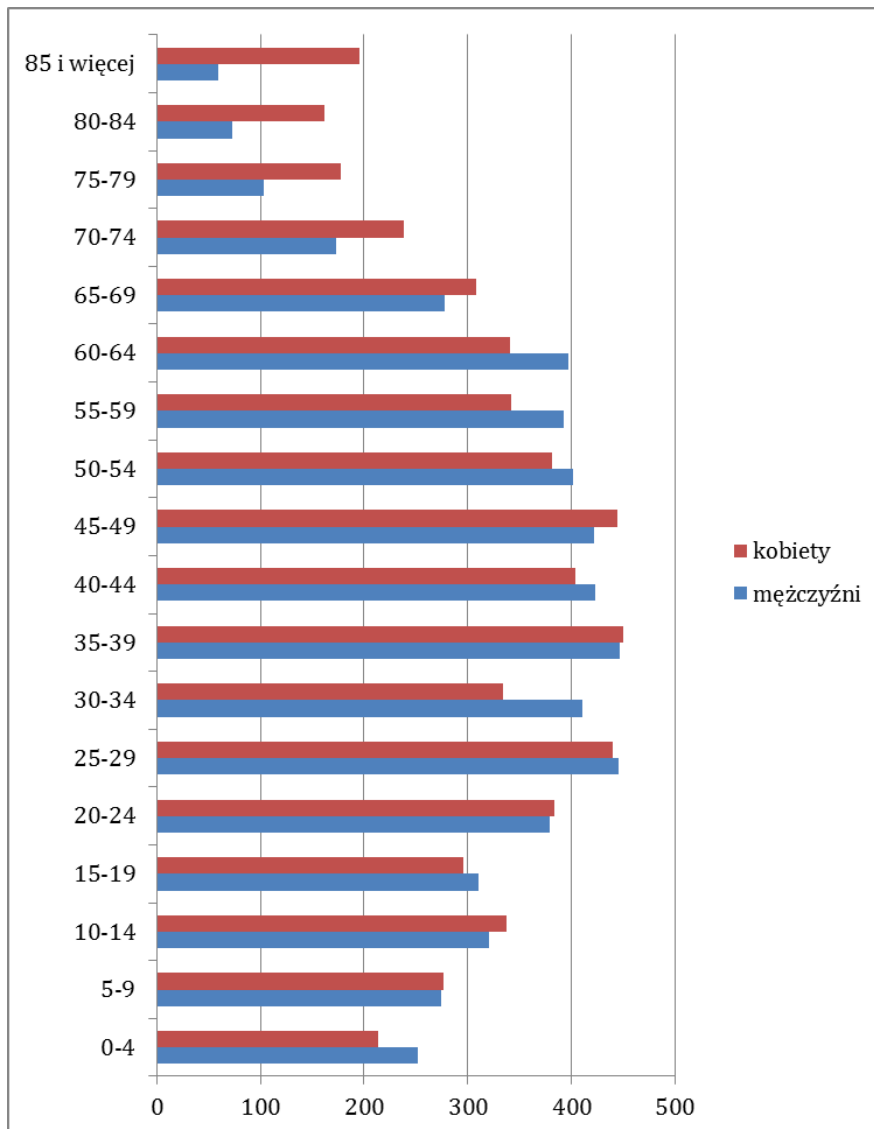
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski występują znaczne dysproporcje w liczbie kobiet i mężczyzn, wahania obu wskaźników nie są gwałtowne, natomiast dominacja liczebna kobiet nad mężczyznami jest bardzo duża.

Z danych przedstawionych na poniższym wykresie odczytać można znaczną przewagę liczebną kobiet nad mężczyznami w przedziałach wiekowych powyżej 65. r.ż.

W podziale ludności ze względu na poszczególne przedziały wiekowe najliczniejszą grupę mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski stanowią osoby w wieku 35-39 lat (7,94% ludności). Nieco mniej liczebne lecz również wyróżniające się w strukturze ludności są grupy osób w wieku 25-29 lat (7,85%), 45-49 lat (7,68%), 40-44 lata (7,32%). Korzystną cechą struktury ludności ze względu na wiek jest fakt, iż liczną grupę mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski stanowią ludzie młodzi (przed 30 rokiem życia). Pozytywną właściwością struktury demograficznej jest także to, że grupy ludzi w przedziałach wiekowych przed 30 rokiem życia są stosunkowo liczne. Ogółem, mieszkańcy w wieku 0-29 lat stanowią 34,82% ludności gminy. Takie kształtowanie się liczebności populacji w poszczególnych przedziałach wiekowych ogranicza rozwój zjawiska starzenia się lokalnej społeczności.

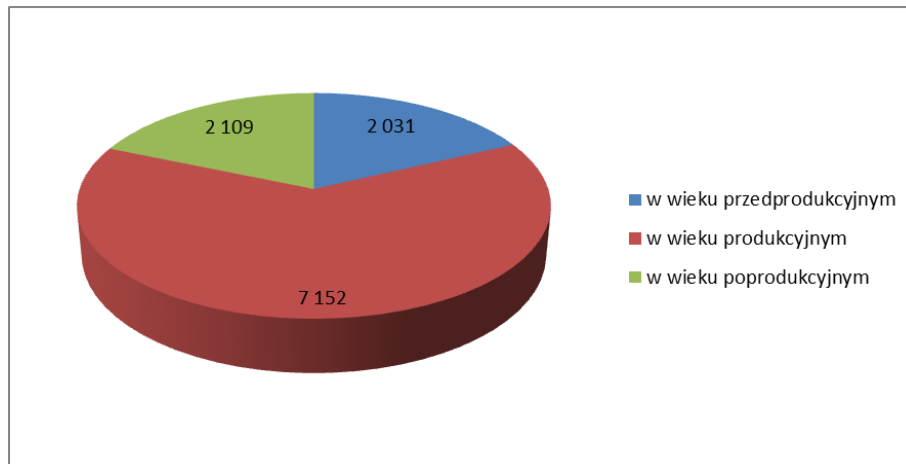
Wykres 14. Liczba ludności Gminy Tomaszów Lubelski w poszczególnych przedziałach wiekowych w 2020 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o. o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Pod względem ekonomicznych grup wieku, w strukturze mieszkańców dominują osoby w wieku produkcyjnym mobilnym. W 2020 r. stanowiły one 38,70% ogółu ludności. Bardzo zbliżone liczebnie są grupy mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym oraz poprodukcyjnym.

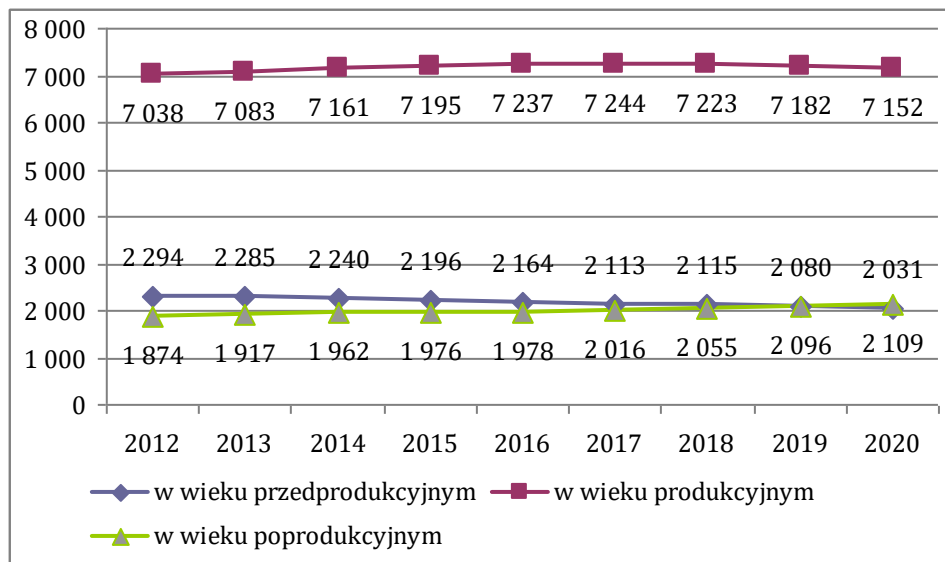
Wykres 15. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski według ekonomicznych grup wieku w 2020 r. (w osobach)

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Niezwykle istotne jest zbadanie, w jaki sposób kształtuje się liczebność osób w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w dłuższym okresie, by ocenić, czy są to korzystne, czy niekorzystne trendy. Zmiany liczebności poszczególnych grup ekonomicznych w latach 2012-2020 zaprezentowano na poniższym wykresie:

Wykres 16. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski według ekonomicznych grup wieku w latach 2012-2020 (w osobach)

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

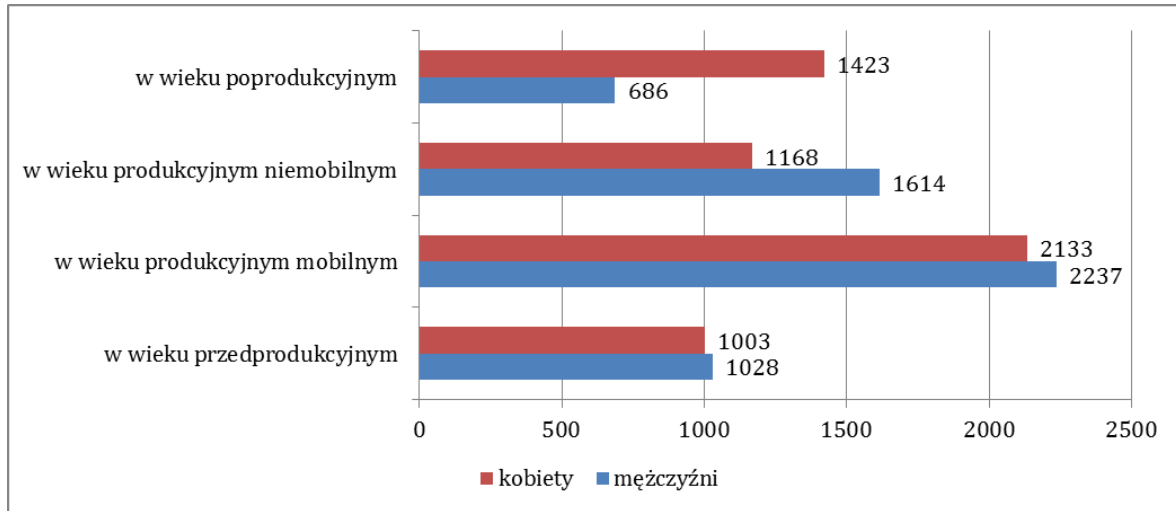
Jak wynika z powyższych danych, liczba osób w wieku przedprodukcyjnym ulegała stałemu zmniejszeniu, natomiast wzrastała liczba osób w wieku

poprodukcyjnym oraz produkcyjnym. Kształtowanie się liczby ludności w poszczególnych ekonomicznych grupach wiekowych świadczy o zjawisku starzenia się lokalnej społeczności na terenie gminy. Osoby w wieku przedprodukcyjnym oraz produkcyjnym, których liczba obecnie spada, w przyszłości zasilać będą grupę osób w wieku poprodukcyjnym.

Zjawisko wzrostu udziału osób w podeszłym wieku w ogólnej liczbie mieszkańców, jest jednym z najbardziej charakterystycznych trendów demograficznych większości krajów Europy. Cechuje ono zarówno kraje o najbardziej rozwiniętych gospodarkach, jak również grupę państw o niższym poziomie rozwoju, w których tryb życia społeczeństw, cechy struktury demograficznej i różnorodne zjawiska socjologiczne mają podobny przebieg. Do głównych przyczyn i czynników wpływających na wielkość zjawiska należą: wydłużenie przeciętnej długości życia ludzkiego, rozwój medycyny, spadek dzietności. Coraz większy udział osób starszych w społeczeństwie powoduje wzrost kosztów ubezpieczeń społecznych oraz wzrost zapotrzebowania na świadczenia zdrowotne i socjalne.

Analiza liczebności ze względu na płeć w poszczególnych grupach wiekowych wykazała, iż kobiety przeważają w grupie osób w wieku poprodukcyjnym, natomiast w grupie osób w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym liczniejsi są mężczyźni. Różnice te są zauważalne. Najłagodniejsza, nie wykazująca występowania dużych dysproporcji jest różnica w liczebności kobiet i mężczyzn w wieku przedprodukcyjnym i w wieku produkcyjnym mobilnym.

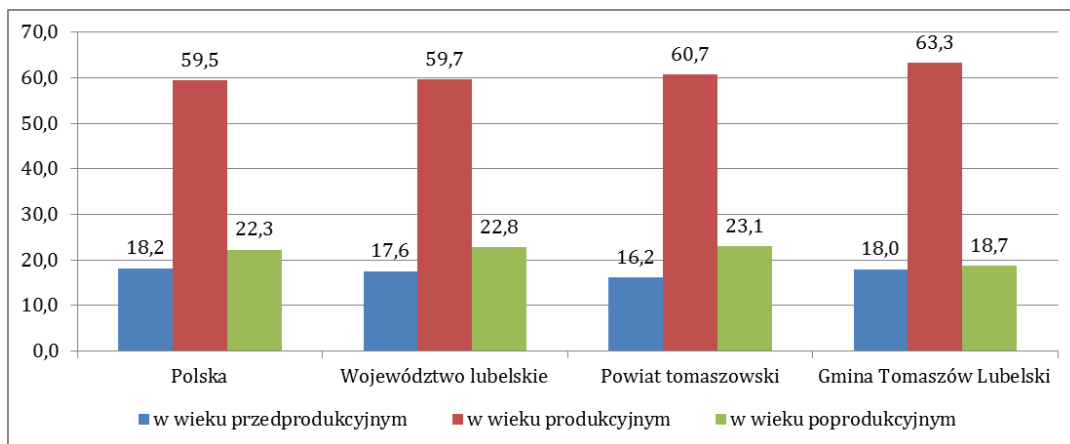
Wykres 17. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski według ekonomicznych grup wieku z podziałem na płeć w 2020 r. (w osobach)

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W porównaniu do średnich dla powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz dla całego kraju, wskaźniki gminne nie wykazują dużych dysproporcji i wpisują się w trendy występujące na poziomie ponadlokalnym.

Wykres 18. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego i Polski według ekonomicznych grup wieku w 2019 r. (w %)

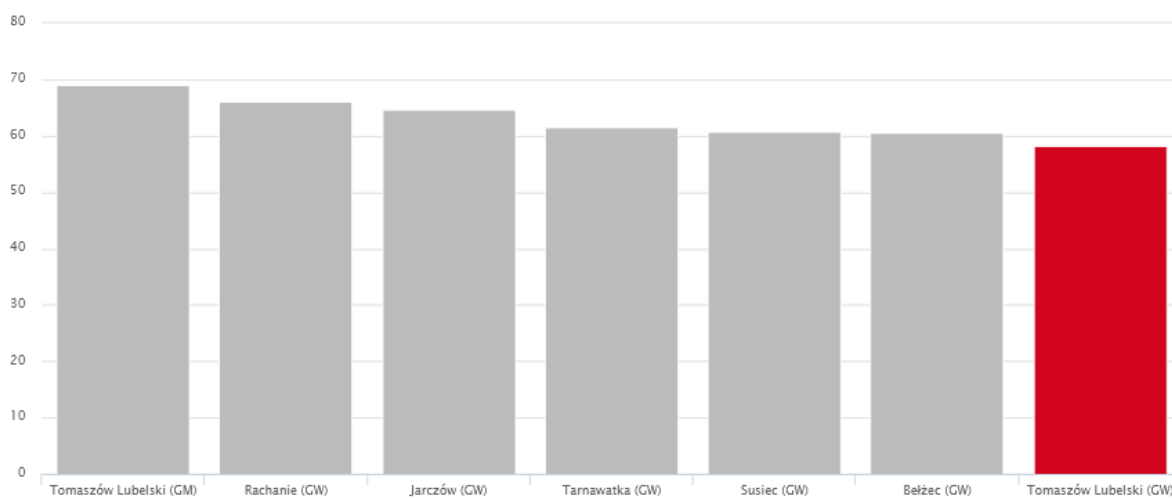
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Ważnym czynnikiem obrazującym strukturę ludności jest współczynnik obciążenia demograficznego liczony w odniesieniu do ekonomicznych grup wieku jest to stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym do liczby osób w wieku produkcyjnym – im niższy tym lepszy. Jako nieprodukcyjny przyjmuje się wiek 0-17 lat (wiek

przedprodukcyjny) oraz 60 lat i więcej dla kobiet i 65 lat i więcej dla mężczyzn (wiek poprodukcyjny); wiek produkcyjny to 18-59/64 lata (18-59 lat - dla kobiet i 18-64 lata - dla mężczyzn).

Zbliżona liczba osób w wieku przedprodukcyjnym powoduje, że wskaźnik obciążenia demograficznego przedstawia się podobnie dla gminy, powiatu, regionu i całego kraju.

Wykres 19. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w Gminie Tomaszów Lubelski i w gminach ościennych w 2019 r. (w osobach)

L.p.	Nazwa jednostki	2019
1	Tomaszów Lubelski (0618011)	69.06
2	Rachanie (0618072)	65.95
3	Jarczów (0618032)	64.60
4	Tarnawatka (0618092)	61.44
5	Susiec (0618082)	60.76
6	Bełżec (0618022)	60.45
7	Tomaszów Lubelski (0618112)	58.15

Źródło: www.systemanaliz.pl

Stosunkowo niewielka liczba osób w wieku poprodukcyjnym powoduje, że wskaźnik obciążenia demograficznego przedstawia się korzystniej dla gminy, niż dla powiatu, regionu i całego kraju.

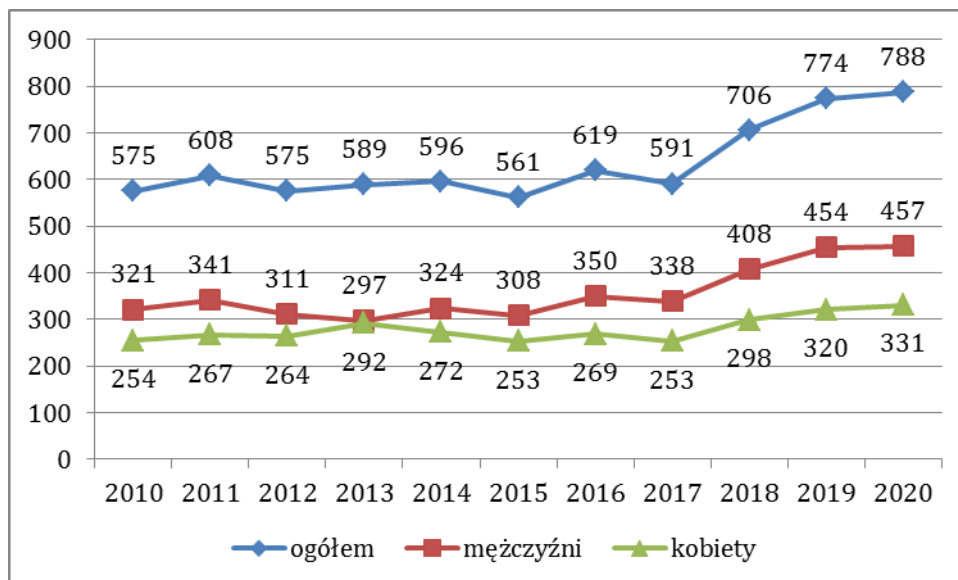
Wskazuje to na pogłębianie się zjawiska starzenia się lokalnej społeczności, ale o mniejszej dynamice, niż na terenie powiatu, województwa i całej Polski.

3.2. Rynek pracy i bezrobocie

3.2.1 Rynek pracy

Zgodnie z danymi Urzędu Statystycznego w Lublinie, w 2020 roku na terenie Gminy Tomaszów Lubelski zatrudnionych było 788 osób, co stanowiło 7,39% wszystkich osób zatrudnionych na terenie powiatu tomaszowskiego (10 665 osób).

Wykres 20. Pracujący na terenie Gminy Tomaszów lubelski w latach 2010-2020

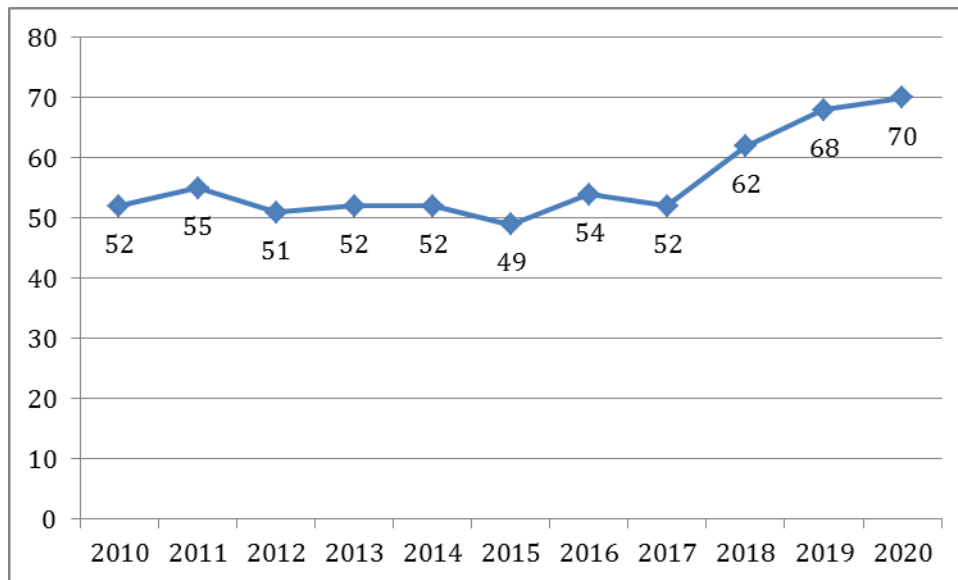
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Kobiety stanowią 42,01% wszystkich pracujących na terenie Gminy Tomaszów Lubelski (analogiczny wskaźnik dla powiatu wynosi 49,69%). Rynek pracy w Gminie Tomaszów Lubelski cechuje się stosunkowo niskim poziomem rozwoju miejsc pracy w usługach rynkowych oraz niskim zapotrzebowaniem na osoby o wysokich kwalifikacjach.

Powyższe dane nie obejmują rolników pracujących we własnych gospodarstwach i członków ich rodzin (którzy stanowią zdecydowaną większość osób utrzymujących się z rolnictwa), a jedynie osoby zatrudnione w rolnictwie. W powiecie i województwie

ponad jedną trzecią osób pracujących stanowią zatrudnieni w przemyśle. Podobnie jak w powiecie i województwie, sporo osób zatrudnionych jest w sektorze usług, przy czym ich udział w liczbie pracujących ogółem różni się zauważalnie. Charakterystyczną cechą jest fakt, iż wiele osób zatrudnionych jest w usługach nierynkowych (administracji publicznej, edukacji publicznej, opiece społecznej, itp.). Jest to zjawisko typowe dla obszarów wiejskich i słabo rozwiniętych gospodarczo, gdzie do głównych pracodawców należą urzędy, szkoły i inne publiczne instytucje. Znacznie zmniejsza to elastyczność rynku pracy i jego dostosowanie do sytuacji rynkowej, wpływa również niekorzystnie na funkcjonowanie całej sery gospodarczej. Kolejnym problemem lokalnego rynku pracy jest fakt, iż na terenie gminy dominują branże tradycyjne, brakuje miejsc pracy dla osób wysoko wykwalifikowanych, co powoduje odpływ mieszkańców, w szczególności wykształconych i mobilnych. Rynek pracy w Gminie Tomaszów Lubelski cechuje się stosunkowo niskim poziomem rozwoju miejsc pracy w usługach rynkowych, dużym uzależnieniem od rolnictwa oraz niskim zapotrzebowaniem na osoby o wysokich kwalifikacjach.

Wykres 21. Pracujący na 1000 ludności w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba osób pracujących na terenie Gminy Tomaszów Lubelski na 1000 ludności w analizowanym okresie wzrosła o 18.

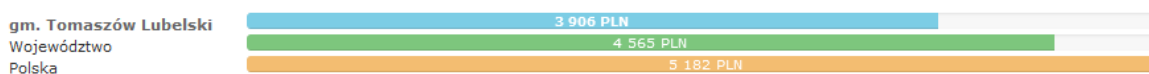
Tabela 12. Pracujący na 1000 ludności w 2020 r. w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim, województwie lubelskim oraz w gminach ościennych

Wyszczególnienie	2020
Województwo lubelskie	189
Powiat tomaszowski	130
Miasto Tomaszów Lubelski	310
Gmina Bełżec	b.d.
Gmina Jarczów	41
Gmina Rachanie	30
Gmina Susiec	32
Gmina Tarnawatka	48
Gmina Tomaszów Lubelski	70

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Wg danych przedstawionych w powyższej tabeli w Gminie Tomaszów Lubelski liczba osób pracujących na 1000 ludności wynosiła 70 i była niższa od średniej dla powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego. Wśród gmin ościennych liczba pracujących w Gminie Tomaszów Lubelski była najwyższa.

Wykres 22. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto

Źródło: www.polskawliczbach.pl

3.2.2 Bezrobocie

Pod koniec roku 2020 w Gminie Tomaszów Lubelski zarejestrowanych było 381 osób bezrobotnych, z czego 56,69% stanowiły kobiety. Prawo do zasiłku posiadały 43 osoby bezrobotne tj. 11,29% ogólnie zarejestrowanych. Dane dla Gminy Tomaszów Lubelski na tle gmin powiatu zaprezentowano w poniższej tabeli:

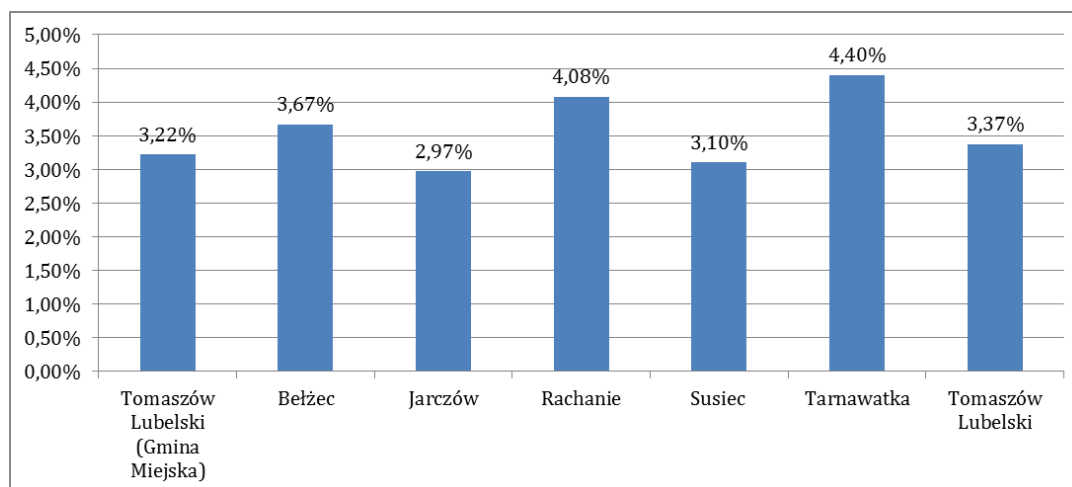
Tabela 13. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tomaszów Lubelski na tle gmin powiatu tomaszowskiego wg stanu na IV kwartał 2020 roku

Lp.	Powiat / Gmina	Liczba bezrobotnych		Uprawnieni do zasiłku	Bezrobotni zwolnieni z przyczyn dotyczących zakładu pracy	Długotrwale bezrobotni (powyżej 24 miesięcy)
		Ogółem	Kobiety			
powiat tomaszowski		2 896	1 515	240	118	624
<i>Miasta:</i>		<u>605</u>	<u>305</u>	<u>71</u>	<u>40</u>	<u>93</u>
1.	Tomaszów Lubelski	605	305	71	40	93
<i>Gminy:</i>		<u>2 291</u>	<u>1 210</u>	<u>169</u>	<u>78</u>	<u>531</u>
2.	Bełżec	121	55	9	6	27
3.	Jarczów	99	55	6	1	28
4.	Krynice	89	45	3	1	18
5.	Lubycza Królewska	350	189	23	13	86
6.	Łaszczów	187	89	6	6	46
7.	Rachanie	204	100	15	5	46
8.	Susiec	229	118	25	9	46
9.	Tarnawatka	171	104	18	3	32
10.	Telatyn	107	60	6	0	38
11.	Tomaszów Lubelski	381	216	43	28	73
12.	Tyszowce	127	58	8	3	27
13.	Ulhówek	226	121	7	3	64

Źródło: <https://wuplublin.praca.gov.pl/>

Zgodnie z powyższymi danymi Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Lublinie, Gmina Tomaszów Lubelski jest drugą powiatu tomaszowskiego pod względem liczby osób bezrobotnych.

Wykres 23. Udział procentowy osób bezrobotnych w ogólnej liczbie mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych

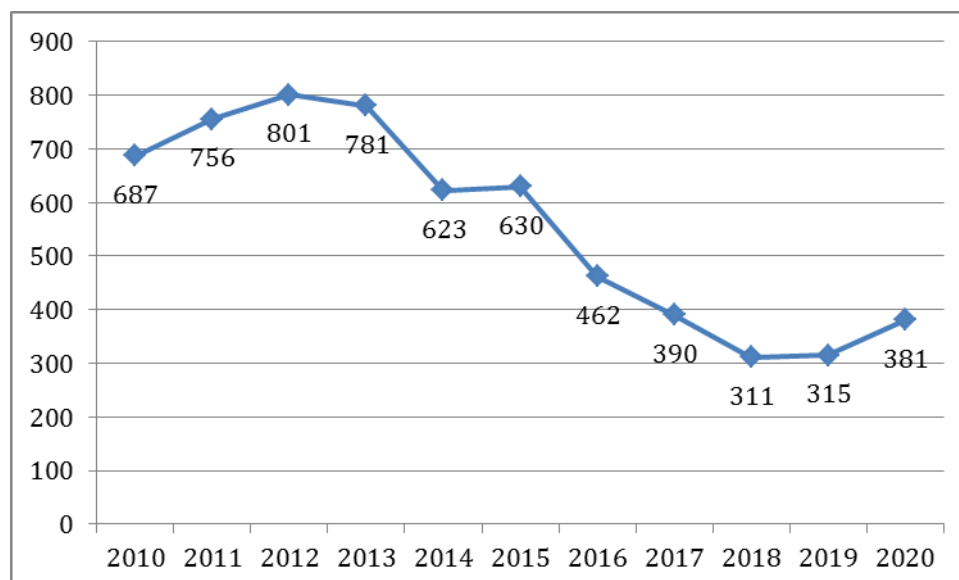

Źródło: Opracowanie własne na podstawie <https://wuplublin.praca.gov.pl/>

Wg danych przedstawionych na powyższym wykresie największy odsetek osób bezrobotnych występuje w Gminie Tarnawatka oraz Rachanie.

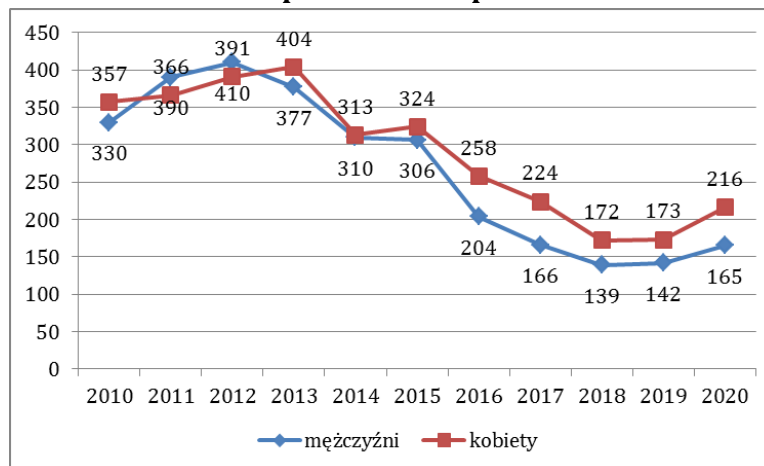
W ostatnich 11 latach na terenie Gminy zaobserwowano spadek liczby osób bezrobotnych (o 306 osób).

Wykres 24. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wykres 25. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 z podziałem na płeć

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Powyższe dane wskazują na przewagę kobiet w liczbie osób bezrobotnych w badanym okresie. Znaczny udział kobiet w liczbie osób bezrobotnych jest niekorzystną cechą lokalnej struktury bezrobocia. Kobiety na ogół częściej pozostają bezrobotne, niż mężczyźni i trudniej im znaleźć zatrudnienie. Na terenie gminy notuje się również zjawisko bezrobocia ukrytego (agrarnego), którym charakteryzują się obszary wiejskie, gdzie dominuje nieefektywne, małoobszarowe rolnictwo z niskim poziomem produkcji towarowej i nadmiarem rąk do pracy. Pomimo tego, iż osoby dotknięte bezrobociem ukrytym nie są wykazywane w statystykach i pracują w rolnictwie, ich praca nie przyczynia się do wzrostu produkcji i nie przynosi oczekiwanych korzyści ekonomicznych, co sprawia, że są oni zbędnymi pracownikami. Konieczne jest rozwijanie lokalnego rynku pracy, stymulowanie rozwoju przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy, by osoby bezrobotne oraz dotknięte zjawiskiem bezrobocia ukrytego mogły podjąć pracę w sektorze pozarolniczym.

Tabela 14. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski - ogółem

Lp.	Kod terytorialny miejscowości	Miejscowość	2017	2018	2019	2020
1	890011	Chorażanka	4	1	b.d.	1
2	902056	Dąbrowa Tomaszowska	13	16	14	10
3	902079	Górno	7	6	6	8
4	902091	Jeziernia	37	27	30	31

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

5	902180	Justynówka	3	2	1	2
6	902211	Klekacz	b.d.	1	b.d.	b.d.
7	902228	Łaszczówka	37	24	27	31
8	902234	Łaszczówka-Kolonia	8	2	3	5
9	902240	Majdan Górny	46	29	40	41
10	902300	Majdanek	4	4	4	6
11	902317	Nowa Wieś	1	3	2	2
12	902330	Pasieki	20	25	15	20
13	902369	Podhorce	9	6	6	9
14	902412	Przecinka	4	5	9	9
15	902435	Przeorsk	19	14	15	19
16	902487	Rabinówka	20	21	17	17
17	902493	Rogóżno	55	38	39	57
18	902518	Rogóżno-Kolonia	9	7	4	11
19	902524	Ruda Wołoska	23	17	17	16
20	902553	Ruda Żelazna	4	5	5	4
21	902576	Sabaudia	20	21	16	17
22	902607	Szarowola	24	19	18	33
23	902613	Typin	8	8	11	15
24	902694	Ulów	8	4	6	8
25	902702	Wieprzowe Jezioro	6	6	4	5
26	902731	Zamiany	5	6	7	7

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

**Tabela 15. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski
- długotrwale bezrobotni**

Lp.	Kod terytorialny miejscowości	Miejscowość	2017	2018	2019	2020
1	890011	Chorażanka	0	1	b.d.	0
2	902056	Dąbrowa Tomaszowska	5	3	3	6
3	902079	Górno	6	5	4	6
4	902091	Jeziernia	18	15	16	14
5	902180	Justynówka	1	1	0	0
6	902211	Klekacz	b.d.	0	b.d.	b.d.
7	902228	Łaszczówka	17	11	8	10
8	902234	Łaszczówka-Kolonia	2	0	0	0
9	902240	Majdan Górny	21	14	9	13
10	902300	Majdanek	2	1	1	3
11	902317	Nowa Wieś	1	1	2	1
12	902330	Pasieki	9	9	13	10
13	902369	Podhorce	3	2	3	4
14	902412	Przecinka	4	2	3	6
15	902435	Przeorsk	7	6	3	8

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

*/ 2008 / 2009 / 2010 / 2011 / 2012 / 2013 / 2014 / 2015 / 2016 / 2017 / 2018 / 2019 / 2020 / 2021 / 2022 / 2023 / 2024 / 2025 / 2026 / 2027 / 2028 / 2029 / 2030 / 2031 / 2032 / 2033 / 2034 / 2035 / 2036 / 2037 / 2038 / 2039 / 2040 / 2041 / 2042 / 2043 / 2044 / 2045 / 2046 / 2047 / 2048 / 2049 / 2050 / 2051 / 2052 / 2053 / 2054 / 2055 / 2056 / 2057 / 2058 / 2059 / 2060 / 2061 / 2062 / 2063 / 2064 / 2065 / 2066 / 2067 / 2068 / 2069 / 2070 / 2071 / 2072 / 2073 / 2074 / 2075 / 2076 / 2077 / 2078 / 2079 / 2080 / 2081 / 2082 / 2083 / 2084 / 2085 / 2086 / 2087 / 2088 / 2089 / 2090 / 2091 / 2092 / 2093 / 2094 / 2095 / 2096 / 2097 / 2098 / 2099 / 2100

16	902487	Rabinówka	9	7	8	8
17	902493	Rogóźno	22	14	17	25
18	902518	Rogóźno-Kolonia	6	2	0	3
19	902524	Ruda Wołoska	12	9	8	9
20	902553	Ruda Żelazna	2	3	4	4
21	902576	Sabaudia	11	9	6	13
22	902607	Szarowola	8	6	9	12
23	902613	Typin	5	2	2	8
24	902694	Ulów	4	3	3	4
25	902702	Wieprzowe Jezioro	4	3	4	3
26	902731	Zamiany	3	1	3	4

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

**Tabela 16. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski
- do 30 roku życia**

Lp.	Kod terytorialny miejscowości	Miejscowość	2017	2018	2019	2020
1	890011	Chorażanka	2	1	b.d.	1
2	902056	Dąbrowa Tomaszowska	4	6	2	2
3	902079	Górno	0	1	0	1
4	902091	Jeziernia	12	7	9	8
5	902180	Justynówka	0	1	0	0
6	902211	Klekacz	b.d.	0	b.d.	b.d.
7	902228	Łaszczówka	15	13	16	11
8	902234	Łaszczówka-Kolonia	2	0	2	3
9	902240	Majdan Górny	20	10	25	12
10	902300	Majdanek	0	2	1	2
11	902317	Nowa Wieś	0	1	1	1
12	902330	Pasieki	6	7	4	4
13	902369	Podhorce	4	2	2	4
14	902412	Przecinka	2	3	3	4
15	902435	Przeorsk	14	8	9	9
16	902487	Rabinówka	6	10	7	8
17	902493	Rogóźno	21	7	11	16
18	902518	Rogóźno-Kolonia	3	3	1	2
19	902524	Ruda Wołoska	6	3	5	5
20	902553	Ruda Żelazna	0	2	2	1
21	902576	Sabaudia	3	7	7	9
22	902607	Szarowola	16	9	7	12
23	902613	Typin	2	2	3	5
24	902694	Ulów	3	1	2	2
25	902702	Wieprzowe Jezioro	2	2	1	1

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

26	902731	Zamiany	2	1	3	2
----	--------	---------	---	---	---	---

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

**Tabela 17. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski
– powyżej 50 roku życia**

Lp.	Kod terytorialny miejscowości	Miejscowość	2017	2018	2019	2020
1	890011	Chorażanka	2	0	b.d.	0
2	902056	Dąbrowa Tomaszowska	3	2	2	2
3	902079	Górno	4	4	4	4
4	902091	Jeziernia	11	11	9	10
5	902180	Justynówka	1	1	1	1
6	902211	Klekacz	b.d.	1	b.d.	b.d.
7	902228	Łaszczówka	11	6	4	7
8	902234	Łaszczówka-Kolonia	3	1	0	0
9	902240	Majdan Górny	7	6	3	8
10	902300	Majdanek	2	0	2	1
11	902317	Nowa Wieś	0	0	0	0
12	902330	Pasieki	1	3	1	7
13	902369	Podhorce	1	2	0	0
14	902412	Przecinka	1	0	0	0
15	902435	Przeorsk	1	1	1	4
16	902487	Rabinówka	4	1	1	2
17	902493	Rogóźno	13	17	14	21
18	902518	Rogóźno-Kolonia	1	1	0	0
19	902524	Ruda Wołoska	7	4	4	3
20	902553	Ruda Żelazna	2	1	1	1
21	902576	Sabaudia	6	8	2	3
22	902607	Szarowola	3	3	5	5
23	902613	Typin	0	0	1	1
24	902694	Ulów	3	2	1	2
25	902702	Wieprzowe Jezioro	2	2	1	1
26	902731	Zamiany	1	1	1	1

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

Bezrobocie jest poważnym problemem całego powiatu tomaszowskiego.

3.3. Mieszkalnictwo

Jednym z najważniejszych wskaźników pokazujących poziom i jakość życia mieszkańców są warunki mieszkaniowe. Zagadnienia te mają duży wpływ na podejmowanie decyzji o wyborze miejsca zamieszkania. Gminy, które mogą pochwalić się dobrymi warunkami mieszkaniowymi i sprawną, rozbudowaną infrastrukturą komunalną są bardziej atrakcyjne pod kątem osiedlenia się.

W 2020 roku w Gminie Tomaszów Lubelski oddano do użytku 17 mieszkań. Na każdych 1000 mieszkańców oddano więc do użytku 1,51 nowych lokali. Jest to wartość znacznie mniejsza od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski.

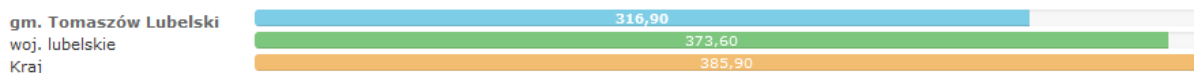
Według informacji opublikowanych w Banku Danych Lokalnych GUS, w 2019 roku na terenie Gminy Tomaszów Lubelski znajdowało się 3 599 mieszkań o łącznej powierzchni użytkowej 349 853 m², składające się z 15 145 izb. Na każdych 1000 mieszkańców przypadało 316 mieszkań. W zdecydowanej większości należały one do osób fizycznych.

Tabela 18. Zasoby mieszkaniowe w Gminie Tomaszów Lubelski (stan na 31.12.2019 r.)

Mieszkania	Izby	Powierzchnia użytkowa mieszkań (m ²)
3 599	15 145	349 853

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Wykres 26. Mieszkania na 100 ludności

Źródło: www.polskawliczbach.pl

Pod względem wskaźników dla zasobów mieszkaniowych (dane z 2019 roku), Gmina Tomaszów Lubelski cechuje się mniejszą liczbą mieszkań na 1000 mieszkańców niż województwo lubelskie i kraj. Większa w porównaniu zarówno do wskaźników powiatowych, jak i wojewódzkich jest powierzchnia użytkowa 1 mieszkania, przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu oraz przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie.

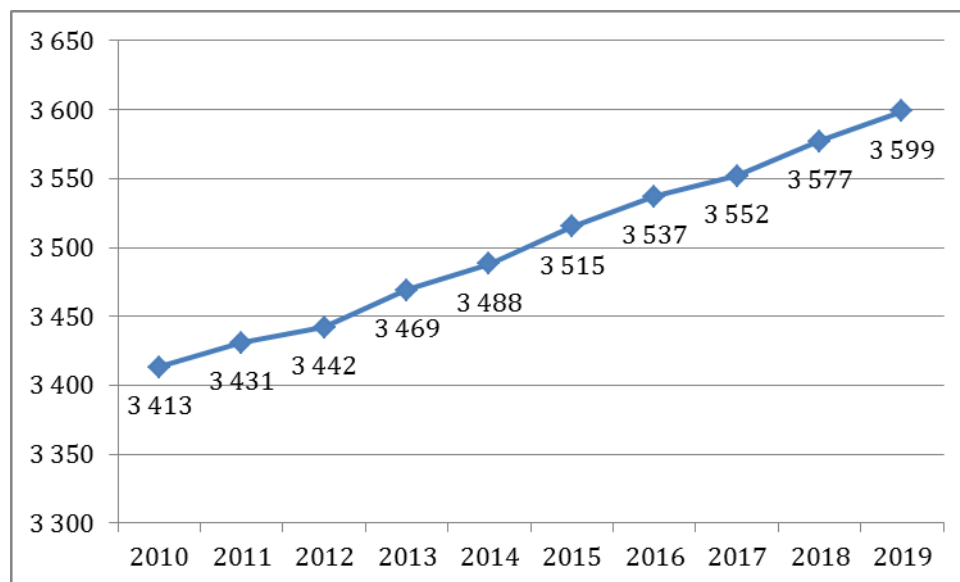
Tabela 19. Wskaźniki dla zasobów mieszkaniowych Gminy Tomaszów Lubelski, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz Polski w 2019 roku

Wyszczególnienie	Jednostka	Gmina Tomaszów Lubelski	Gminy w powiecie tomaszowskim	Gminy w województwie lubelskim	Gminy w Polsce
Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	m ²	97,20	86,05	86,43	87,87
Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	m ²	30,80	29,17	30,18	28,99
Liczba mieszkań na 1 000 mieszkańców	mieszk.	316,90	339,47	352,88	333,99
Przeciętna liczba izb w 1 mieszkaniu	izba	4,21	3,91	3,94	4,22
Przeciętna liczba osób na 1 mieszkanie	osoba	3,16	2,95	2,88	3,07
Przeciętna liczba osób na 1 izbę	osoba	0,75	0,76	0,73	0,73

Źródło: www.systemanaliz.pl

W związku z tym, iż Gmina Tomaszów Lubelski jest w całości obszarem wiejskim, dominującym typem budynków mieszkalnych są domy jednorodzinne.

Wykres 27. Budynki mieszkalne w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2019

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

W analizowanym okresie nastąpił znaczny wzrost liczby budynków mieszkalnych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski.

Pod względem wyposażenia mieszkań w instalacje techniczno-sanitarne przeważają mieszkania wyposażone w wodociąg – stanowią one 89,6% ogółu mieszkań.

Tabela 20. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w % ogółu mieszkań w Gminie Tomaszów Lubelski oraz na obszarach wiejskich powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego w 2019 r.

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski (obszary wiejskie)	Województwo lubelskie (obszary wiejskie)
wodociąg	89,6	88,0	85,1
łazienka	75,5	72,6	69,8
centralne ogrzewanie	69,4	62,7	60,3

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W porównaniu do obszarów wiejskich na terenie powiatu i województwa, mieszkania na terenie Gminy Tomaszów Lubelski charakteryzują się najniższym procentem wyposażenia w kanalizację. Wyposażenie w kanalizację i gaz jest wyższe niż na terenie powiatu i województwa.

Tabela 21. Korzystający z instalacji techniczno-sanitarnej w Gminie Tomaszów Lubelski oraz na obszarach wiejskich powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego w 2019 r. (w %)

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski (obszary wiejskie)	Województwo lubelskie (obszary wiejskie)
wodociąg	78,7	77,8	80,9
kanalizacja	6,8	20,4	22,7
gaz	23,5	10,4	16,5

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

W porównaniu do obszarów wiejskich na terenie powiatu i województwa, mieszkania na terenie Gminy Tomaszów Lubelski nie odbiegają od średnich standardów powiatowych i regionalnych. Różnice w wartościach procentowych mieszkań wyposażonych w poszczególne typy instalacji są niewielkie, żadna z jednostek nie cechuje się najwyższą wartością wskaźników dla wszystkich kategorii. Mieszkania na terenie Gminy Tomaszów Lubelski charakteryzują się najwyższym procentem wyposażenia w łazienkę i centralne ogrzewanie. Wyposażenie w wodociąg jest mniejsze niż na terenie powiatu i województwa.

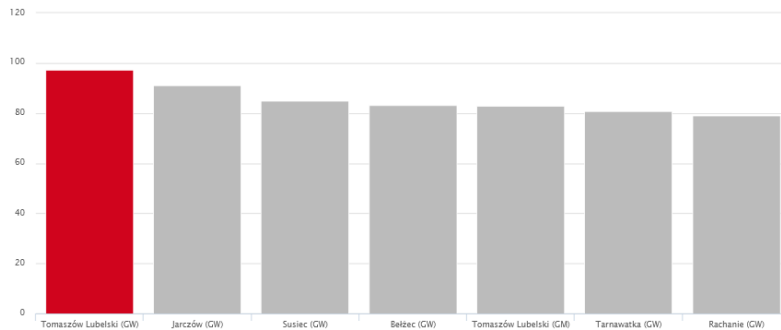
Z analizowanych wskaźników (tabela poniżej) wynika, iż Gmina Tomaszów Lubelski pod względem wskaźnika „przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania” przyjmuje wartości wyższe od wartości dla gmin ościennych.

Tabela 22. Wskaźniki dla zasobów mieszkaniowych Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych w 2019 roku

Wyszczególnienie	Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania	Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę	Mieszkania na 1000 mieszkańców
	m²	m²	mieszkania
Gmina Tomaszów Lubelski	97,20	30.80	316.90
Gmina Jarczów	91,10	32.20	353.30
Gmina Susiec	84,80	28.00	329.90
Gmina Bełżec	83,00	26.20	315.80
Miasto Tomaszów Lubelski	82,90	30.10	362.40
Gmina Tarnawatka	80,70	26.80	332.60
Gmina Rachanie	78,90	27.90	353.60

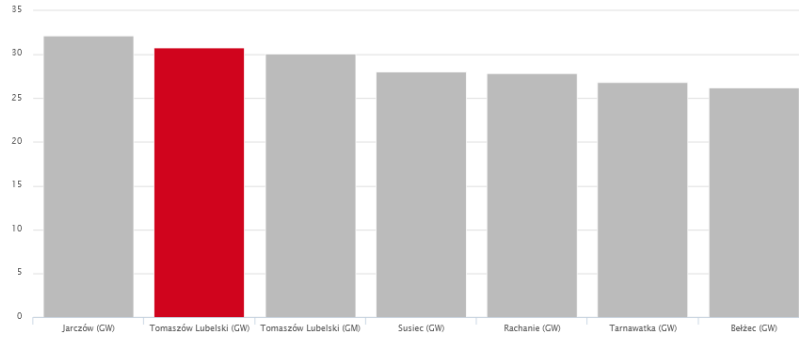
Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie www.systemanaliz.pl

Wykres 28. Przepiętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania

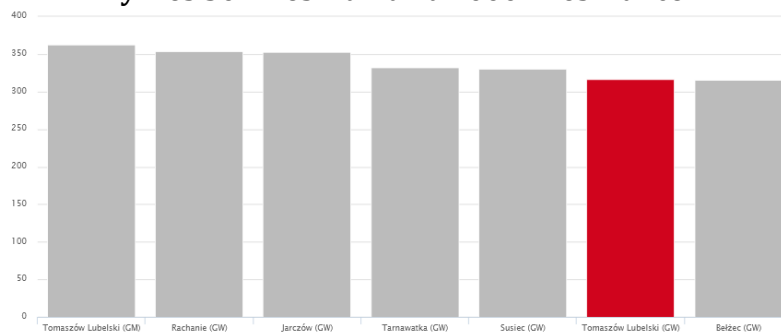
Źródło: www.systemanaliz.pl

Wykres 29. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę

Źródło: www.systemanaliz.pl

Wykres 30. Mieszkania na 1000 mieszkańców

Źródło: www.systemanaliz.pl

3.4. Szkolnictwo

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski działalność oświatową prowadzi: Gminny Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół w Tomaszowie Lubelskim. Został utworzony na mocy Uchwały Nr XIV/78/96 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 14 lutego 1996 roku. Zespół jest jednostką budżetową gminy i obejmuje swoją działalnością teren Gminy Tomaszów Lubelski tj. wszystkie szkoły podstawowe znajdujące się na jej terenie. Przedmiotem działania Zespołu jest obsługa ekonomiczno-administracyjna, księgowo i kadrowa szkół.

Jednostki Oświatowe:

- Publiczne
 - Szkoła Podstawowa im. Jana Kochanowskiego w Łaszczówce
ul. Spółdzielcza 2

22-600 Tomaszów Lubelski
tel.: 84 665 80 81
e-mail: zs_laszczowka@onet.eu
www.zslaszczowka.superszkolna.pl

- Szkoła Podstawowa im. Żołnierzy Września 1939 roku w Majdanie Górnym
ul. Długa 180
22-600 Tomaszów Lubelski
tel.: 84 666 42 29
e-mail: zspmajdang@poczta.onet.eu
www.zspmajdang.szkolna.net
- Szkoła Podstawowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Podhorcach
Podhorce 114A
22-600 Tomaszów Lubelski
tel.: 84 666 46 22
e-mail: zspp5@wp.pl
www.podhorce.szkolna.net
- Szkoła Podstawowa im. Ordynacji Zamoyskiej w Sabaudii
Sabaudia 47
22-600 Tomaszów Lubelski
tel.: 84 664 62 16
e-mail: sabaudia@op.pl
www.sabaudia.szkolna.net
- Szkoła Podstawowa im. Papieża Jana Pawła II w Szarowoli
Szarowola 126
22-600 Tomaszów Lubelski
tel.: 84 664 16 60
e-mail: zpszarowola@o2.pl
www.zpszarowola.superszkolna.pl
- Szkoła Podstawowa w Pasiekach
Pasieki 87
22-600 Tomaszów Lubelski
tel.: 84 666 89 95

e-mail: sp_pasieki@poczta.fm

www.szkolapasieki.superszkolna.pl

○ Szkoła Podstawowa w Rogóźnie

ul. Wyzwolenia 100

22-600 Tomaszów Lubelski

tel.: 84 664 36 30

e-mail: szkolapodstawowawrogoznie@gmail.com

○ Szkoła Podstawowa w Typinie

Typin 101A

22-600 Tomaszów Lubelski

tel.: 84 666 46 25

e-mail: szkola.typin@wp.pl

www.typin.szkolna.net

● Szkoły Niepubliczne

○ Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Jezierni prowadzona przez Fundację „Wiedza, Edukacja, Rozwój” w Jezierni

Jeziernia 110

tel.: 579 942 941

e-mail: szkola.jeziernia@gmail.com

www.jeziernia.pl

○ Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Justynówce prowadzona przez Stowarzyszenie Rozwoju Justynówki i Okolic

Justynówka 52A

22-600 Tomaszów Lubelski

tel.: 84 666 46 77

e-mail: mariapuch@interia.pl

www.szkolajustynowka.cba.pl

○ Niepubliczna Szkoła Podstawowa w Przeorsku prowadzona przez Stowarzyszenie Czajnia

Przeorsk 113

22-600 Tomaszów Lubelski

tel.: 84 666 25 25

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

e-mail: czajnia.szkolaprzeorsk@interia.pl

www.szkoła.czajnia.pl

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych GUS, w latach 2010-2019 liczba uczniów szkoły podstawowej w 2019 r. wzrosła o 28 osób w porównaniu do roku 2010. Zmiany w liczebności uczniów zaprezentowano w poniższej tabeli:

Tabela 23. Szkolnictwo podstawowe – Gmina Tomaszów Lubelski

Wyszczególnienie	Jedn.	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ogółem	ob.	13	13	12	12	12	11	11	11	11	11
oddziały w szkołach	-	56	56	54	48	48	47	43	55	67	74
uczniowie	osoba	535	506	485	461	453	448	406	485	556	563
uczniowie przypadający na 1 oddział w szkołach podstawowych	-	10	9	9	10	9	10	9	9	8	8

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Na terenie Gminy nie funkcjonują szkoły średnie. Absolwenci szkół podstawowych kontynuują naukę na poziomie ponadpodstawowym w szkołach położonych poza obszarem Gminy, przede wszystkim w najbliższych miastach powiatowych.

Tabela 24. Liczba szkół podstawowych oraz uczniów do nich uczęszczających w gminach powiatu tomaszowskiego w roku szkolnym 2018/2019

Gmina	Szkoły podstawowe		
	Liczba	Oddziały	Uczniowie
Bełżec	1	16	271
Jarczów	4	26	180
Krynice	3	22	228
Lubycza Królewska	2	25	434
w tym miasto	1	17	340
Łaszczów	4	34	459
w tym miasto	1	15	315
Rachanie	3	24	330
Susiec	5	37	536
Tarnawatka	3	23	267
Telatyn	2	16	239
Tomaszów Lubelski	11	67	556

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Tyszowce	5	41	394
w tym miasto	1	16	273
Ulhówek	3	22	267
Łącznie gminy wiejskie powiatu	35	253	2874

Źródło: Województwo Lubelskie. Podregiony. Powiaty. Gminy 2019

Szkoły funkcjonujące na terenie gminy są to szkoły wiejskie. Ich cechą charakterystyczną jest fakt, iż uczy się w nich mniej dzieci, niż w szkołach miejskich. Z jednej strony, jest to cecha pozytywna – możliwe jest utworzenie mniejszych oddziałów, w których na jednego nauczyciela przypada mniej dzieci, dzięki czemu może on efektywniej pracować i lepiej dostosowywać pracę do potrzeb podopiecznych. Uczniowie nie są anonimowi, społeczność szkolna jest niewielka i dobrze zintegrowana, a szkoła pełni ważną funkcję kulturową i społeczną na wsi. Jednak duża liczba małych szkół stanowi duże obciążenie finansowe dla Gminy. Konieczne jest właściwe wyważenie potrzeb lokalnych społeczności oraz możliwości budżetowych Gminy.

Ze względu na niewielką odległość Gminy Tomaszów Lubelski od miasta Tomaszów Lubelski, część mieszkańców gminy, wybiera ofertę miejskich placówek edukacyjnych. Zjawisko to dotyczy szczególnie osób mieszkających na terenie miejscowości położonych najbliżej miasta oraz osób pracujących na terenie miasta, dla których dodatkowy dowóz dziecka do szkoły nie jest kłopotliwy. Może powodować to mniejsze zainteresowanie gminnymi szkołami i mniejszy popyt na ich usługi. Należy zwracać uwagę na to, by lokalne szkoły miały zapewnioną odpowiednią bazę dydaktyczną i mogły konkurować ze szkołami miejskimi zarówno poziomem oferty edukacyjnej, jak i jakością kształcenia. Proces podnoszenia standardu lokalnych placówek oświatowych na terenie gminy trwa od wielu lat, a jego efekty są już widoczne. Baza lokalowa i wyposażenie lokalnych szkół jest coraz lepsze, szkoły realizowały zarówno inwestycyjne, jak i miękkie projekty dofinansowane ze źródeł zewnętrznych. Dalsze wykorzystywanie możliwości pozyskania zewnętrznych źródeł finansowania, umożliwią modernizację bazy materialnej, zakup odpowiedniego wyposażenia oraz wdrażanie różnorodnych, często innowacyjnych programów edukacyjnych.

3.5. Kultura

W sferze kultury Gmina Tomaszów Lubelski prowadzi działalność głównie poprzez swoje jednostki organizacyjne – Gminny Ośrodek Kultury w Tomaszowie Lubelskim z siedzibą w Podhorcach oraz Gminną Bibliotekę w Majdanie Górnym z filiami.

Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach to instytucja kulturalna, której głównym celem jest propagowanie szeroko pojętej edukacji kulturalnej oraz organizowanie jej i rozpowszechnianie wśród społeczności lokalnej. Ośrodek realizuje powierzoną mu misję na terenie całej Gminy opierając się na posiadanych i powierzonych zasobach tj. głównym budynku w Podhorcach, budynku Wiejskiego Domu Kultury w Majdanie Górnym oraz świetlicach wiejskich. W ramach swojej działalności Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach zajmuje się organizacją wydarzeń kulturalnych, w tym konkursów, przeglądów, spektakli, warsztatów, koncertów i wystaw.

Pod patronatem Gminnego Ośrodka Kultury działają zespoły:

- **Zespół Ludowy „Prząśniczki”** (działalność zespołu jest tymczasowo zawieszona).
- **Zespół Artystyczny „VOCANTES”** - powstał z inicjatywy Klementyny Lody w październiku 2012 r. W latach 2012-2017 kierownikiem artystycznym zespołu był Stanisław Ważny. Następnie zespół przejął Roman Malinowski. Obecnie zespół prowadzi Krzysztof Kozak. W zajęciach zespołu uczestniczą kochający śpiew mieszkańcy kilku miejscowości Gminy Tomaszów Lubelski. Zespół liczy 7 mężczyzn i 15 kobiet.
- **Chór Męski „Huczwanie”** - powstał w 2002 roku. Inicjatorem powstania grupy był Tadeusz Ćwik. Chór liczy 14 osób. Funkcję kierownika artystycznego pełni Anna Kudełka. Patronat nad chórem sprawuje nieprzerwanie od samego początku jego istnienia Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach. Repertuar zespołu jest bardzo zróżnicowany. W wykonaniu chórzystów można posłuchać przeróżnych pieśni weselnych, obrzędowych, szlagierów typowo biesiadnych, a także typowych ballad miłosnych i religijnych. Warto zaznaczyć jest to, że jest to jedyny chór męski działający na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Od samego początku działalności, grupa cieszy się ogromną popularnością wśród

społeczności lokalnej. Nie brakuje sympatyków tej formacji, którzy bardzo chętnie uczestniczą we wszystkich imprezach z jej udziałem.

- **Ludowy Zespół Śpiewaczy „Jezioranki”** - został założony w 1980 roku przez Marię Skwarek, która do dziś pełni funkcję kierownika zespołu. Przez ponad 40 lat swojej działalności zespół zgromadził oryginalny repertuar, w którym zapisane są tradycje regionu tomaszowskiego. Najczęściej „Jezioranki” wykonują stare pieśni ludowe, weselne, żołnierskie i patriotyczne, a także ballady. „Jezioranki” śpiewają na koncertach w gminie, powiecie, województwie. Biorą udział także i w imprezach ogólnopolskich. Są często nagradzane, ale to nie nagrody są dla nich najważniejsze. Główne założenia zespołu to przede wszystkim kontynuowanie tradycji i umiłowanie swojskiego śpiewania. Dla „Jezioranek” ważna jest ponadto więź, który łączy wszystkich wchodzących w skład zespołu. Pieśni o dawnym życiu i czasach, które już przeminęły, sprawiają im wiele przyjemności. „Jezioranki” zawsze znajdują czas na wspólne śpiewanie, spotkania i próby. Wszystko to za sprawą łączącej je miłości do muzyki.
- **Ludowy Zespół Śpiewaczy „Majdanianki”** - debiut artystyczny zespołu miał miejsce 8 marca 1973 r. w miejscowej świetlicy Klubu „Ruch”. Zespół od razu zyskał sympatię i uznanie nie tylko miejscowej publiczności, ale też władz gminnych i powiatowych. Zespół „Majdanianki” prowadzi szeroką działalność kulturalną. Współpracował z wieloma placówkami i organizacjami kultury. Zgromadził oryginalny i cenny repertuar śpiewaczy z przekazu najstarszych mieszkańców. Były to pieśni i piosenki: dworskie, sieroce, dożynkowe, miłosne i weselne, kołysanki oraz utwory o tematyce patriotycznej i religijnej. Wiele z nich stanowi twórczość własną „Majdaniank”. Dostrzegając potrzebę przekazu pokoleniowego, od 1995 r. Zespół włącza do swoich programów dzieci i młodzież. „Majdanianki” na trwałe zapisały się w historii kultury gminy tomaszowskiej. W ostatnich latach funkcję kierownika zespołu pełniła Maria Stromidło. Obecnie działalność zespołu jest zawieszona.
- **Ludowy Zespół Śpiewaczy „Kalina”** z Rudy Wołoskiej powstał w 1994 r. z inicjatywy Janiny Soluch. Janina Rocznik pełniła funkcję kierownika artystycznego do 2006 roku. Od tego czasu do dziś funkcję tę pełni Lucyna Petela.

Przez wiele lat swojej działalności zespół zgromadził oryginalny i cenny repertuar, w którym zapisane są tradycje regionu tomaszowskiego. Najczęściej „Kalina” wykonuje pieśni weselne, dożynkowe, miłosne, obrzędowe i religijne. Formacja bierze aktywny udział w wydarzeniach kulturalnych, organizowanych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. W 2016 r. Zespół wystąpił m.in. podczas I Gminnego Święta Sołtysów w Ulowie, uroczystości związanych z jubileuszem 20-lecia zaprzyjaźnionej grupy śpiewaczej „Szarowolanki” i 90-lecia Ochotniczej Straży Pożarnej w Szarowoli oraz podczas Dożynek Gminnych w Podhorcach. W 2016 r. „Kalina” reprezentowała gminę na Festiwalu „Kwaszeniaki i Kiszeniaki” w Krzczonowie.

- **Ludowy Zespół Śpiewaczy „Sąsiadeczki”** został założony w 1977 roku przez małżeństwo Irenę i Mieczysława Babiarcz. „Sąsiadeczki” to tradycyjny, wielopokoleniowy zespół, który prezentuje bogaty i zróżnicowany gatunkowo repertuar pieśni obrzędowych i powszechnych, dla których źródłem jest ustna tradycja ludowa. Śpiewy zachowały żywotność do obecnych czasów, dzięki możliwości czerpania z przekazu rodzinnego. Najstarsze członkinie zespołu uczą młodsze pieśni, które pamiętają od mamy czy babci. Czas płynie, ale wartość folkloru jest trwała. To, co ma mocne korzenie przetrwa długie lata. Mimo rozwoju postępu i nowoczesności, wieś nie wyzbywa się wartości tradycyjnych. Przez 40 lat swojej pracy artystycznej zespół zgromadził oryginalny, cenny repertuar, dokumentujący tradycję regionu tomaszowskiego. Obecnie kierownikiem zespołu jest Elżbieta Malinowska.
- **Ludowy Zespół Śpiewaczy „Rogóżno”** powstał w 1982 roku na bazie miejscowego Koła Gospodyń Wiejskich, a rozwijał się pod kierunkiem emerytowanej nauczycielki Ireny Korzeniowskiej. Od 1990 roku kierownikiem grupy jest Marianna Piechnik. W repertuarze, opartym na ustnej tradycji ludowej i przekazach rodzinnych, zespół posiadał stare pieśni ludowe, żołnierskie, patriotyczne i religijne, ballady, piosenki biesiadne, weselne przyśpiewki i wiersze rodzimych twórców. Prezentował je na imprezach gminnych, powiatowych, wojewódzkich i ogólnopolskich, a działalność artystyczna zaowocowała wieloma znaczącymi sukcesami. Obecnie działalność zespołu jest zawieszona.

- **Ludowy Zespół Śpiewaczy „Szarowolanki”** powstał w 1996 roku na fundamentach działającego w latach 1975-1996 Koła Gospodyń Wiejskich prowadzonego przez Marię Piturę. Nowopowstałą formację założyła Elżbieta Pitura, która do dnia dzisiejszego pełni funkcję kierownika „Szarowolank”. Zespół prowadzi szeroką działalność kulturalną. Współpracuje z wieloma placówkami i organizacjami kultury. Na przestrzeni wielu lat zgromadził oryginalny i cenny repertuar śpiewaczy. Są to pieśni i piosenki: dożynkowe, miłosne, weselne, utwory o tematyce patriotycznej i religijnej.

Dodatkowo GOK wspiera w swoich działaniach miejscowe Koła Gospodyń Wiejskich:

- KGW „Chorażanka”
- KGW „Jeziernia”
- KGW „Justynówka”
- KGW „Łaszczówka”
- KGW „Majdanek”
- KGW „Majdan Górny”
- KGW „Nowa Wieś”
- KGW „Pasieki”
- KGW „Podhorce”
- KGW „Przeorsk”
- KGW „Rabinówka”
- KGW „Rogóżno”
- KGW „Rogóżno-Kolonia”
- KGW „Babeczki” z Rudy Wołoskiej
- KGW „Kalina” z Rudy Wołoskiej
- KGW „Szarowola”
- KGW „Typin”
- KGW „Ulów”
- KGW „Zamiany”

Gminny Ośrodek Kultury w Podhorcach sprawuje opiekę nad gminnym klubem seniora. Spotkania klubu seniora odbywają się w budynku Wiejskiego Domu Kultury w Majdanie Górnym. Klub Seniora „Relaks” - powstał z inicjatywy mieszkanki Majdanu Górnego - Aliny Fus w styczniu 2016 r. Grupa, która początkowo liczyła 8 osób stała się największą formacją Seniorów, działających na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Obecnie grupa liczy 40 klubowiczów. Spotkania Seniorów odbywają się raz w tygodniu – w każdy czwartek o godz. 18:00, w Sali Widowiskowej Wiejskiego Domu Kultury w Majdanie Górnym. To jedyny Klub Seniora działający na terenie Gminy i jeden z największych Klubów, funkcjonujących na terenie powiatu.

W budynku Wiejskiego Domu Kultury w Majdanie Górnym odbywają się również zajęcia artystyczne, w tym:

- Zajęcia plastyczne
- Zajęcia kreatywne
- Zajęcia taneczne
- Warsztaty rękodzieła
- Ognisko muzyczne⁷

W rozwój lokalnej działalności kulturalnej aktywnie włączają się miejscowe placówki edukacyjne, które organizują lub współorganizują różne przedsięwzięcia takie jak uroczyste obchodzenie świąt państwowych i okolicznościowych, kultywowanie ludowej tradycji. Dzięki temu w miejscowych wydarzeniach kulturalnych udział biorą dzieci i młodzież szkolna, co sprzyja ich czynnemu uczestnictwu w życiu kulturalnym i społecznym gminy. Ponadto, na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wciąż kultywowane są lokalne tradycje i obyczaje, głównie poprzez działalność amatorskich zespołów oraz celebrowanie ludowych świąt i uroczystości. Kultywowanie lokalnej tradycji i przekazywanie niematerialnych zasobów kulturowych ułatwia integrację lokalnej społeczności oraz wzbogaca miejscową kulturę.

Głównym problemem w sferze kultury na terenie gminy są niewystarczające środki finansowe na prowadzenie działalności. W celu rozwijania działalności kulturalnej oraz promowania aktywnego uczestnictwa w kulturze wśród mieszkańców

⁷ www.gok.tomaszowlubelski.pl

konieczne jest pozyskiwanie zewnętrznych źródeł finansowania różnorodnych przedsięwzięć kulturalnych, w tym źródeł UE.

Ponadto, do problemów w sferze kultury należy brak centralnej miejscowości gminy i fakt usytuowania jej siedziby poza jej granicami administracyjnymi. Gminny Ośrodek Kultury posiada siedzibę w miejscowości Podhorce, położonej na północny wschód od Tomaszowa Lubelskiego. Miejscowości położone po zachodniej stronie miasta są dosyć znacznie od niej oddalone. Ich mieszkańcom bliżej jest do Tomaszowa, gdzie funkcjonują miejskie ośrodki kultury, cechujące się atrakcyjną i różnorodną ofertą. Zasięg oddziaływania jednostki gminnej staje się przez to ograniczony do części gminy, co utrudnia integrację lokalnej społeczności i zmniejsza dostępność gminnej kultury dla mieszkańców.

Biblioteka Komunalna z siedzibą w Majdanie Górnym jest samorządową instytucją kultury, poza działalnością ściśle związaną z gromadzeniem, opracowywaniem i udostępnianiem materiałów bibliotecznych, prowadzi szeroką działalność w zakresie upowszechniania książki poprzez konkursy czytelnicze, recytatorskie i literackie. Dbą o rozwój kultury czytelniczej mieszkańców od najmłodszych lat. Biblioteka odpowiada też na potrzeby kulturalne i edukacyjne mieszkańców, organizując wiele imprez bibliotecznych zaspokajając je. Prowadzi działalność na rzecz wszystkich grup wiekowych.

W skład sieci bibliotecznej wchodzi:

- Biblioteka Komunalna z/s w Majdanie Górnym, placówka mieści się w Majdanie Górnym
- Filia Biblioteczna w Łaszczówce - placówka mieści się w Szkole Podstawowej w Łaszczówce,
- Filia Biblioteczna w Podhorcach - placówka mieści się w Gminnym Ośrodku Kultury w Podhorcach,
- Filia Biblioteczna w Szarowoli - placówka mieści się w Szkole Podstawowej w Szarowoli.

Biblioteka Komunalna z/s w Majdanie Górnym oraz filie biblioteczne mają założone punkty biblioteczne:

- Punkt w SP w Majdanie Górnym

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

- Punkt w SP w Rogóźnie
- Punkt w SP w Sabaudii
- Punkt w Prywatnym Przedszkolu „Mikołajek” w Łaszczówce
- Punkt w przedszkolu przy SP w Łaszczówce
- Punkt w SP w Typinie

Biblioteka łączy elementy biblioteki tradycyjnej i elektronicznej. W bibliotece głównej i filiach znajdują się „Czytelnie Internetowe”, w których zapewniony jest bezpłatny dostęp do Internetu. Swoim użytkownikom oferuje 16 stanowisk komputerowych. Biblioteka pozyskała komputery biorąc udział w III rundzie Programu Rozwoju Bibliotek. Fundacja Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego przekazała oprócz komputerów, urządzenia wielofunkcyjne, projektor, ekran projekcyjny, aparaty fotograficzne.

Z myślą o najmłodszych czytelnikach w bibliotece w Majdanie Górnym zorganizowano „Kącik Malucha” (fundusze pozyskano z konkursu grantowego „Aktywna Biblioteka” prowadzonego przez Akademię Rozwoju Filantropii w Polsce). Meble dla najmłodszych, książki - zabawki oraz gry edukacyjne pozwolą dzieciom wraz z rodzicami na miłe spędzenie czasu w bibliotece.⁸

W poniższej tabeli zaprezentowano główne dane dotyczące funkcjonowania biblioteki komunalnej w latach 2010-2020:

Tabela 25. Podstawowe dane dotyczące funkcjonowania Biblioteki Komunalnej w latach 2010-2020

Wyszczególnienie	Jednostka miary	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
biblioteki i filie	obiekt	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
pracownicy bibliotek (działalności podstawowej)	osoba	4	4	4	4	4	5	5	5	5	3	5
księgozbiór	wol.	24 151	24 399	23 074	23 047	23 130	22 647	20 816	21 340	21 418	22 030	22 610
czytelnicy w ciągu roku	osoba	1 025	1 014	898	928	983	992	990	1 033	1 055	1 058	818
wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	wol.	23 266	23 906	20 937	20 503	20 929	20 280	18 560	17 042	16 409	18 198	11 923

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

⁸ www.biblioteka.tomaszowlubelski.pl

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Jak wynika z powyższego zestawienia, w ostatnich latach wzrastała liczba czytelników, jedynie w ostatnim roku zmniejszyła się ich liczba (spowodowana pandemią COVID-19). Księgozbiór biblioteki w pierwszych sześciu latach zmniejszał się (z wahaniami), natomiast w ostatnich pięciu latach wzrastał. Odnotowano również spadek wypożyczeń księgozbioru na zewnątrz – o 11 343 woluminów w porównaniu do roku 2010.

Wskaźniki dla bibliotek w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie i województwie przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 26. Podstawowe wskaźniki dla bibliotek w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim i województwie lubelskim w 2020 roku

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski	Województwo lubelskie
biblioteki publiczne na 10 tys. ludności	3,5	2,6	2,7
ludność na 1 placówkę biblioteczną	1 255	1 862	2 955
księgozbiór bibliotek na 1000 ludności	2 002,3	2 743,7	3 050,6
czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	72	146	140
wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach	14,6	14,4	16,5

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Tabela 27. Podstawowe wskaźniki dla bibliotek w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim, województwie lubelskim i gminach ościennych w 2020 roku

Nazwa	Biblioteki publiczne na 10 tys. ludności	Ludność na 1 placówkę biblioteczną (łącznie z punktami bibliotecznymi ujętymi zgodnie z siedzibą jednostki macierzystej)	Księgozbiór bibliotek na 1000 ludności	Czytelnicy bibliotek publicznych na 1000 ludności	Wypożyczenia księgozbioru na 1 czytelnika w woluminach
	[obiekt]	[osoba]	[wolumin]	[osoba]	[wolumin]
Województwo lubelskie	2,7	2 955	3 050,6	140	16,5
Powiat tomaszowski	2,6	1 862	2 743,7	146	14,4
Miasto Tomaszów Lubelski	1,1	1 445	2 960,4	269	14,1
Gmina Bełżec	3,0	1 650	3 004,5	129	14,3
Gmina Jarczów	3,0	1 667	2 672,1	119	9,4
Gmina Rachanie	4,0	1 667	2 899,8	107	15,5
Gmina Susiec	2,7	3 692	1 858,5	93	10,8
Gmina Tarnawatka	2,6	1 295	2 647,9	131	11,7
Gmina Tomaszów Lubelski	3,5	1 255	2 002,3	72	14,6

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Z analizy powyższej tabeli wynika, iż w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 r. przypadała najmniejsza liczba ludność na 1 placówkę biblioteczną, Księgozbiór Gminy Tomaszów Lubelski w przeliczeniu na 1000 mieszkańców jest większy jedynie od średniej dla Gminy Susiec. Liczba czytelników bibliotek publicznych na 1000 ludności była najniższa w porównaniu do gmin ościennych, powiatu i województwa.

Komputeryzacja bibliotek publicznych w 2020 roku:

- komputery użytkowane w bibliotece ogółem: 23
- dostępne dla czytelników: 16
- komputery podłączone do Internetu dostępne dla czytelników: 16
- biblioteki, które umożliwiają korzystanie z Internetu bezprzewodowego: 4
- biblioteki, które posiadają dostęp do Internetu szerokopasmowego: 4
- biblioteki, które oferują katalog on-line: 4

- biblioteki, które oferują możliwość zdalnego składania zamówień na materiały biblioteczne: 1

3.6. Sport i rekreacja

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski funkcjonuje klub sportowy GKS „Pogoń 96” Łaszczówka. Dysponuje własną bazą sportową i zapleczem, jest organizatorem imprez sportowych, bierze udział w lokalnych rozgrywkach piłkarskich. Prowadzi działalność w formie zorganizowanej aktywności sportowej dla dzieci, młodzieży i dorosłych na terenie gminy.

Bazę sportową gminy tworzą ogólnodostępne boiska sportowe (w tym także przyszkolne) do gier wielkich oraz gier małych. W miejscowości Łaszczówka funkcjonuje boisko typu Orlik. Na chwilę obecną na terenie gminy brakuje sal gimnastycznych, umożliwiających uprawianie sportu przez cały rok. Planuje się, że w ciągu kilku najbliższych lat sytuacja ta ulegnie poprawie, gdyż obok oddanej w roku 2012 do użytku sali gimnastycznej przy Szkole podstawowej w Podhorcach, na przełomie roku 2021/2022 planowane jest ukończenie budowy Sali gimnastycznej przy Szkole podstawowej w Łaszczówce. Ponadto w listopadzie 2021 r. uzyskano potwierdzenie finansowania, w ramach Inwestycji Strategicznych, budowy Sali gimnastycznej przy Szkole podstawowej w Sabaudii z okresem budowy 2022/2023. W roku 2022 zostanie zlecone opracowanie dokumentacji technicznej budowy Sali gimnastycznej przy Szkole podstawowej w Majdanie Górnym

Gmina, korzystając ze środków zewnętrznych w ostatnich latach znacząco rozbudowała sieć placów zabaw i siłowni zewnętrznych. Praktycznie w każdej miejscowości oraz przy każdej szkole zostały utworzone ogólnodostępne place zabaw, często połączone z urządzeniami siłowni zewnętrznych. Problemem jest brak urządzonych miejsc rekreacji w postaci parków, skwerów czy alei spacerowych.

W roku 2019 zrealizowano pierwszy etap zagospodarowania zbiorników wodnych w Rogóźnie, dalsze etapy planowane są do realizacji w ramach programu rewitalizacji. Po ukończeniu teren stanie się atrakcyjny pod względem turystyki i rekreacji.

Na terenie Gminy zlokalizowane są trasy narciarstwa biegowego na Siwej Dolinie, zarządzane przez MOSiR w Tomaszowie Lubelskim. Natomiast Gmina jest w trakcie

realizacji projektu polegającego na ponownym uruchomieniu stoku narciarskiego na Białej Górze, który będzie uzupełniał ofertę sportową na terenie Gminy.

Do głównych organizatorów imprez sportowych należą gminne szkoły, Urząd Gminy oraz organizacje pozarządowe. Organizują one różnego typu przedsięwzięcia promujące sport i aktywność fizyczną, w szczególności wśród dzieci i młodzieży. Do najważniejszych należą:

- Gminne Święto Sportu – dla uczniów szkół podstawowych i gimnazjalnych,
- Gminne Mistrzostwa w sportach zimowych,
- Zawody rolkarskie,
- Gminne rozgrywki w tenisa stołowego,
- Gminne mistrzostwa w piłce nożnej.

3.7. Ochrona zdrowia i opieka społeczna

Opieka zdrowotna zapewniana jest współcześnie na trzech poziomach: podstawowym, specjalistycznym (szpital) i wysokospecjalistycznym (szpitale akademickie, kliniki).

Opieka zdrowotna to całokształt działalności zmierzającej do zapewnienia ochrony zdrowia ludności. Zapewnienie opieki zdrowotnej rozwijane jest na podstawach odpłatności prywatnej, ubezpieczeń społecznych, pomocy społecznej oraz w ramach budżetu państwowego. W opiece zdrowotnej prowadzona jest działalność sanitarno–epidemiologiczna, zapobiegawczo–lecnicza, świadczona jest pomoc doraźna.

W całym kraju obserwujemy tendencję starzenia się i pogarszania stanu zdrowia całego społeczeństwa. Powoduje to występowanie większej liczby zachorowań będących skutkiem tego procesu. Najczęściej występującymi chorobami są choroby związane z układem krążenia i sercem, choroby układu oddechowego oraz układu nerwowego. Głównymi przyczynami najcięższych zachorowań są złe warunki bytowe oraz niezdrowy tryb życia Polaków. Ważnym elementem przeciwdziałania wzrastającej ilości zachorowań jest profilaktyka.

Mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski korzystają z placówek opieki zdrowotnej zlokalizowanych na terenie miasta Tomaszów Lubelski. Tomaszów jest miastem powiatowym, na jego terenie zlokalizowany jest zarówno Samodzielny Publiczny Zespół

Opieki Zdrowotnej (szpital publiczny), jak i liczne niepubliczne zakłady opieki zdrowotnej. Na terenie Gminy zlokalizowany jest jeden ośrodek NZOZ w Podhrocach świadczący usługi dla mieszkańców Podhorzec oraz miejscowości przyległych, zarówno z terenu Gminy Tomaszów Lubelski, jak i Gminy Jarczów.

Instytucją świadczącą usługi opieki społecznej na rzecz mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej (GOPS). Głównym celem jego działalności jest zaspokajanie niezbędnych potrzeb życiowych osób i rodzin, umożliwienie im bytowania w warunkach odpowiadających godności człowieka oraz zapobieganie powstawaniu sytuacji zmuszających do korzystania z tego typu pomocy.

Obszar gminy podzielony jest na 5 rejonów opiekuńczych:

- Rejon Opiekuńczy nr 1 – obejmuje następujące miejscowości: Chorążanka, Górno, Justynówka, Klekacz, Majdanek, Nowa Wieś, Podhorce, Przecinka, Sabaudia, Typin,
- Rejon Opiekuńczy nr 2 – obejmuje następujące miejscowości: Pasięki, Rogóżno - Kolonia, Rogóżno I, II, III, Ulów,
- Rejon Opiekuńczy nr 3 obejmuje następujące miejscowości: Jeziernia, Łaszczówka-Kolonia, Rabinówka, Szarowola, Zamiany, Wieprzowe Jezioro,
- Rejon Opiekuńczy nr 4 – obejmuje następujące miejscowości: Łaszczówka, Przeorsk, Ruda Wołoska, Ruda Żelazna,
- Rejon Opiekuńczy nr 5 – obejmuje następujące miejscowości: Majdan Górny I, II, Dabrowa Tomaszowska.

Zadania własne (obowiązkowe) GOPS to:

- dodatki mieszkaniowe,
- usługi opiekuńcze,
- udzielanie schronienia bezdomnym, posiłku, zapewnianie ubrania osobom potrzebującym,
- kierowanie do domu pomocy społecznej odpowiedniego typu i podnoszenie opłat za pobyt mieszkańca gminy,
- sprawienie pogrzebu,
- pomoc w postaci zasiłków celowych na pokrycie start powstałych w wyniku zdarzenia losowego,

- praca socjalna,
- opracowanie i realizacja gminnej strategii i polityki społecznej obejmującej programy pomocy społecznej.

Zadania własne (fakultatywne):

- pomoc w postaci zasiłków celowych i celowych specjalnych,
- pomoc rzeczowa,
- pomoc w postaci dożywiania uczniów w szkołach.

Zadania zlecone (obligatoryjne) to: przyznawanie i wypłacanie zasiłków stałych, stałych wyrównawczych; przyznawanie i wypłacanie zasiłków okresowych, gwarantowanych, macierzyńskich okresowych i jednorazowych, opłacanie składek na ubezpieczenia społeczne; opłacanie składek na ubezpieczenia zdrowotne; przyznawanie i wypłacanie zasiłków celowych na pokrycie wydatków powstałych w wyniku klęski żywiołowej lub ekologicznej; pomoc w formie biletu kredytowanego; organizowanie i prowadzenie środowiskowych domów samopomocy; przyznawanie i wypłacanie zasiłków rodzinnych pielęgnacyjnych.

Zadania zlecone (fakultatywne) to pomoc w postaci zasiłków okresowych i pomoc w postaci zasiłków okresowych specjalnych.

Ponadto w strukturach GOPS funkcjonuje powołany Zarządzeniem Wójta Gminy Zespół Interdyscyplinarny ds. Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie.

Zadaniem zespołu jest koordynowanie i integracja działań przedstawicieli różnych podmiotów oraz specjalistów w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

Do zadań Zespołu należy w szczególności:

- diagnozowanie problemu przemocy rodzinie,
- podejmowanie wszelkich działań w środowisku zagrożonym przemocą w rodzinie mających na celu przeciwdziałanie temu zjawisku,
- inicjowanie interwencji w środowisku dotkniętym przemocą w rodzinie,
- rozpowszechnienie informacji o instytucjach, osobach i możliwościach udzielania pomocy w środowisku lokalnym,
- inicjowanie działań w stosunku do osób stosujących przemoc w rodzinie,

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

- ocena i weryfikacja prowadzonych działań, w tym działań grup roboczych,
- omawianie bieżących problemów wymagających rozstrzygnięcia przez Zespół,
- prowadzenie pełnej dokumentacji z prac Zespołu: protokoły posiedzeń, sprawozdania z realizacji działań, wnioski itp.

W skład Zespołu wchodzi 21 przedstawicieli instytucji zajmujących się problematyką przemocy, tj. Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, Gminnej Komisji ds. Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodka Interwencji Kryzysowej, Policji, Sądu, Służby Zdrowia, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie, Kościoła oraz placówek oświatowych z terenu Gminy Tomaszów Lubelski.⁹

Podstawowe dane dotyczące udzielonych świadczeń pomocy społecznej zaprezentowano w poniższej tabeli:

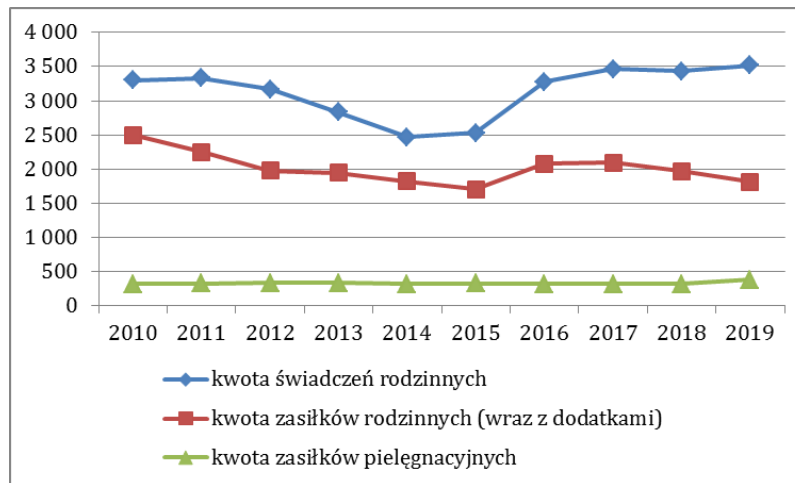
Tabela 28. Świadczenia pomocy społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku

ŚWIADCZENIA POMOCY SPOŁECZNEJ		
Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego	gospodarstwa domowe	225
Osoby w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej wg kryterium dochodowego	osoba	644
ŚWIADCZENIA RODZINNE		
Korzystający ze świadczeń rodzinnych		
rodziny otrzymujące zasiłki rodzinne na dzieci	rodzina	497
dzieci, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny - ogółem	osoba	940
dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny	osoba	861
udział dzieci w wieku do lat 17, na które rodzice otrzymali zasiłek rodzinny w ogólnej liczbie dzieci w tym wieku	%	40,5

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

⁹ Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za 2020 r.

Wykres 31. Kwoty świadczeń rodzinnych wypłaconych w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku [tys. zł]

Wykres 32. Kwoty świadczeń rodzinnych wypłaconych w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku [tys. zł]

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
kwota świadczeń rodzinnych	3 299	3 334	3 169	2 836	2 464	2 526	3 276	3 463	3 437	3 517
kwota zasiłków rodzinnych (wraz z dodatkami)	2 496	2 252	1 975	1 946	1 821	1 702	2 076	2 093	1 965	1 811
kwota zasiłków pielęgnacyjnych	316	326	331	328	318	320	314	312	315	376

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wg danych przedstawionych na powyższym wykresie najniższe kwoty świadczeń rodzinnych wypłacone zostały w 2014 r. i w 2015 r. Kwota zasiłków rodzinnych w analizowanym okresie zmniejszyła się o 685 tys. zł, o 60 tys. zł wzrosła natomiast kwota zasiłków pielęgnacyjnych.

Wskaźnik intensywności pomocy społecznej, liczony jako udział osób w gospodarstwach domowych korzystających z pomocy społecznej w ludności ogółem jest niższy na terenie Gminy niż w powiecie tomaszowskim a wyższy niż w województwie lubelskim.

Tabela 29. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności

Wyszczególnienie	2019 r.
Województwo lubelskie	536
Powiat tomaszowski	589

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Gmina Tomaszów Lubelski	563
-------------------------	-----

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Tabela 30. Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej według kryterium dochodowego w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim i województwie lubelskim w 2019 roku

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski	Województwo lubelskie
ogółem gospodarstw	225	1 905	47 948
poniżej kryterium dochodowego	142	1 143	27 937
powyżej kryterium dochodowego	83	762	20 011

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Powyższe dane wskazują na to, iż na terenie Gminy Tomaszów Lubelski mniej osób (proporcjonalnie do liczby ludności) korzysta ze świadczeń pomocy społecznej, niż na terenie powiatu i regionu.

Tabela 31. Liczba osób objętych świadczeniami GOPS wg przyczyn ich udzielenia w latach 2017–2020

Wyszczególnienie	2017	2018	2019	2020
Liczba osób objętych świadczeniami GOPS ogółem	396	404	407	396
Ubóstwo	152	88	83	94
Długotrwała lub ciężka choroba	127	134	148	196
Niepełnosprawność	95	88	90	109
Alkoholizm	22	28	23	22
Bezdomność	1	1	0	2
Wielodzietność	37	71	59	117
Niepełne wychowanie	34	30	33	70
Narkomania	1	0	0	0
Niski dochód, trudne warunki mieszkaniowe	110	115	123	134
Potrzeby ochrony macierzyństwa	37	39	33	38
Sieroctwo	1	1	3	3
Przemoc w rodzinie	2	3	7	3
Zdarzenia losowe	6	7	9	2
Wsparcie osób starszych	34	22	20	22
Zaburzenia psychiczne	37	35	41	42

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

Z analizy danych zawartych w powyższej tabeli wynika, iż GOPS najczęściej świadczeń przyznał z następujących powodów: długotrwała lub ciężka choroba oraz niski dochód, trudne warunki mieszkaniowe, niepełnosprawność, ubóstwo, wielodzietność.

Poza działalnością Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej, na terenie gminy funkcjonują jeszcze dwie placówki prowadzące działalność w sferze społecznej:

- Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi w Szarowoli,
- Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku,
- Klub Integracji Społecznej (w strukturach GOPS).

Środowiskowy Dom Samopomocy w Szarowoli. W roku 2006 przyjęto do realizacji program profilaktyki i wsparcia socjalnego dla osób i rodzin z problemami zaburzeń psychicznych w Gminie Tomaszów Lubelski. Głównym celem tego programu jest organizowanie oparcia społecznego dla osób psychicznie chorych.

Dzięki temu programowi na terenie Gminy Tomaszów Lubelski powstał Środowiskowy Dom Samopomocy w Szarowoli, utworzony na mocy Uchwały Nr VIII/33/2007 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 11 kwietnia 2007 roku w sprawie utworzenia gminnej jednostki organizacyjnej pod nazwą „Środowiskowy Dom Samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi” z siedzibą w Szarowoli.

Środowiskowy Dom Samopomocy jest ośrodkiem wsparcia dziennego dla osób wykazujących zaburzenia psychiczne i niepełnosprawność intelektualną. Swoją działalnością obejmuje uczestników z Gminy Tomaszów Lubelski, a w uzasadnionych przypadkach na podstawie zawartych porozumień także teren innych gmin i miasta Tomaszów Lubelski. Zadaniem Domu jest przede wszystkim podtrzymywanie i rozwijanie umiejętności niezbędnych do samodzielnego życia uczestników w jak największym stopniu. Poprzez swoją działalność służy wsparciem społecznym pozwalającym zaspokoić podstawowe potrzeby życiowe uczestników, uczy samodzielności, wiary we własne możliwości, umożliwia integrację społeczną. Remont obiektu, w którym kiedyś znajdowała się miejscowa szkoła sfinansowano ze środków z Funduszu Dopłat z budżetu państwa oraz przy wsparciu środków gminnych.

Zakład Aktywności Zawodowej w Przeorsku rozpoczął działalność 28.12.2008 r. Zajmuje się gastronomią, cateringiem, uprawą roślin oraz porządkowaniem obiektów na zewnątrz. Prowadzony jest przez Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Tomaszowie Lubelskim. W Zakładzie Aktywności Zawodowej (ZAZ) młodzi ludzie ze znacznym lub umiarkowanym stopniem niepełnosprawności uzyskują status pracownika. Aby mogli wydajnie pracować muszą wykonywać specjalnie dobrane czynności, korzystać z bezpiecznych urządzeń i organizacji pracy oraz ze wsparcia. Oprócz pracy w ZAZ prowadzona jest rehabilitacja społeczna. Profil działania ZAZ to gastronomia i catering, sprzątanie obiektów na zewnątrz i wewnątrz oraz uprawa warzyw i owoców na potrzeby gastronomii zakładu.

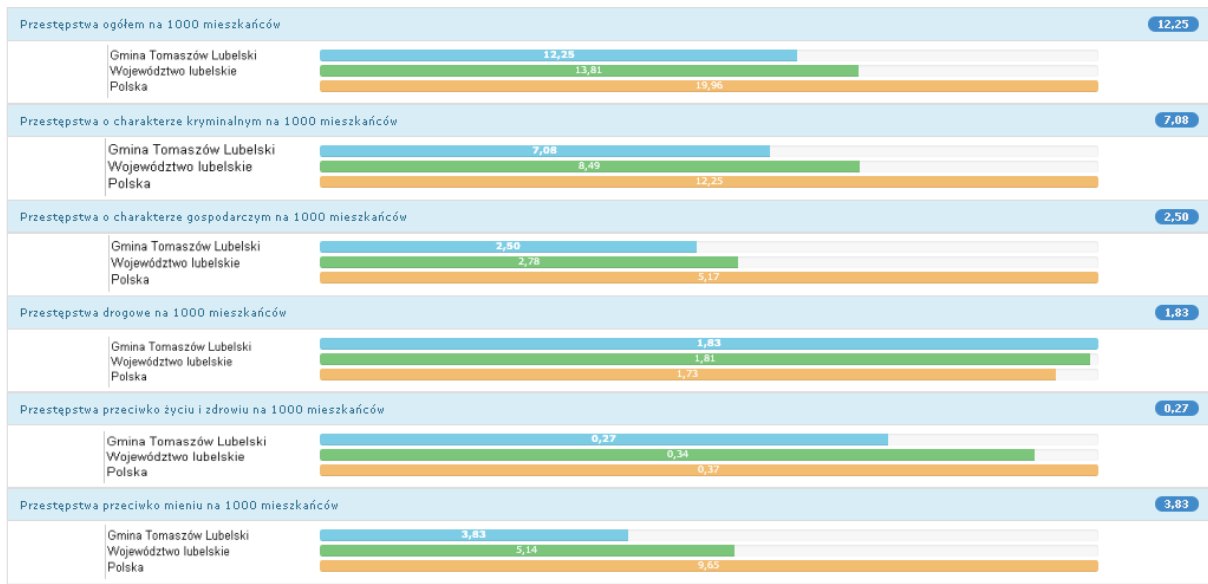
3.8. Bezpieczeństwo publiczne

Do głównych problemów sfery społecznej zalicza się wysoki poziom przestępczości na danym obszarze. Przestępczość zmniejsza poczucie bezpieczeństwa mieszkańców, obniża jakość życia, wpływa negatywnie na integrację lokalnej społeczności. Badanie poziomu przestępczości na terenie Gminy Tomaszów Lubelski oparto o dane pozyskane z GUS Bank Danych Lokalnych oraz www.polskawliczbach.pl.

W 2020 roku w Gminie Tomaszów Lubelski stwierdzono szacunkowo (w oparciu o dane powiatowe) 139 przestępstw. Oznacza to, że na każdych 1000 mieszkańców odnotowano 12,25 przestępstw. Jest to wartość znacznie mniejsza od wartości dla województwa lubelskiego oraz znacznie mniejsza od średniej dla całej Polski. Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw dla wszystkich przestępstw ogółem w Gminie Tomaszów Lubelski wynosi 84,20% i jest nieznacznie większy od wskaźnika wykrywalności dla województwa lubelskiego oraz znacznie większy od wskaźnika dla całej Polski. W przeliczeniu na 1000 mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski najwięcej stwierdzono przestępstw o charakterze kryminalnym - 7,08 (wykrywalność 84%) oraz przeciwko mieniu - 3,83 (wykrywalność 72%). W dalszej kolejności odnotowano przestępstwa drogowe - 1,83 (100%), o charakterze gospodarczym - 2,50 (69%) oraz przeciwko życiu i zdrowiu - 0,27 (100%).

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

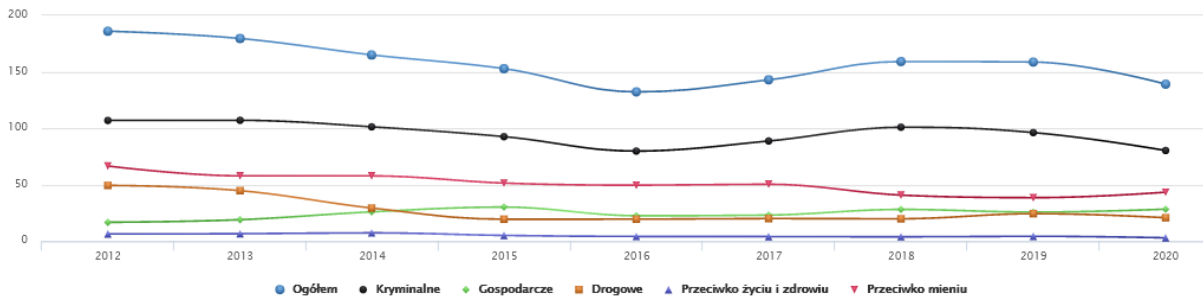
Wykres 33. Przestępstwa na 1000 mieszkańców

Źródło: www.polskawliczbach.pl

W analizowanym okresie zauważyć można spadek ogólnej liczby przestępstw w roku 2020 w stosunku do 2012 roku.

Wykres 34. Przestępstwa stwierdzone (oszacowanie) w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2012-2020

Źródło: www.polskawliczbach.pl

Tabela 32. Przestępstwa stwierdzone (oszacowanie) w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Przestępstwa ogółem (oszacowanie)	139	139
Przestępstwa o charakterze kryminalnym (oszacowanie)	80	80
Przestępstwa o charakterze gospodarczym (oszacowanie)	28	28
Przestępstwa drogowe (oszacowanie)	21	21
Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu (oszacowanie)	3	3
Przestępstwa przeciwko mieniu (oszacowanie)	43	43

Źródło: www.polskawliczbach.pl

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Tabela 33. Przestępstwa i wykroczenia popełnione na terenie sołectw Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2017-2020

Lp.	Miejscowość	2017		2018		2019		2020	
		Popelnione przestępstwa	Wykroczenia	Popelnione przestępstwa	Wykroczenia	Popelnione przestępstwa	Wykroczenia	Popelnione przestępstwa	Wykroczenia
1	Chorążanka	1	0	0	1	1	0	0	2
2	Dąbrowa Tomaszowska	2	2	3	1	3	3	3	0
3	Górno	4	0	4	1	5	0	2	3
4	Jeziernia	5	2	8	4	8	4	7	2
5	Justynówka	1	0	1	1	4	0	3	0
6	Łaszczówka	9	5	9	10	4	10	17	10
7	Łaszczówka-Kolonia	13	2	6	4	5	7	6	2
8	Klekacz	2	0	1	0	1	0	1	0
9	Majdan Górny	10	2	9	3	15	2	12	4
10	Majdanek	5	0	3	1	1	0	2	1
11	Nowa Wieś	0	0	2	0	2	1	2	0
12	Pasieki	7	1	8	2	6	1	4	1
13	Podhorce	3	3	4	1	6	0	0	0
14	Przecinka	1	0	3	0	1	0	1	1
15	Przeorsk	4	0	2	0	5	3	2	0
16	Rabinówka	3	1	4	2	3	1	6	4
17	Rogóżno	19	4	11	8	14	7	13	8
18	Rogóżno-Kolonia	1	1	3	2	2	0	1	2
19	Ruda Wołoska	4	2	4	2	7	2	6	1
20	Ruda Żelazna	1	0	1	1	3	1	1	1
21	Sabaudia	4	4	5	2	3	2	5	2
22	Szarowola	1	6	5	3	4	2	2	2
23	Typin	3	2	6	1	6	3	3	2
24	Ulów	0	0	2	2	1	0	3	1
25	Wieprzowe Jezioro	0	1	1	0	0	0	3	2
26	Zamiany	1	0	1	0	0	0	0	0

Źródło: Urząd Gminy w Tomaszowie Lubelskim

Jak wynika z powyższej tabeli w większości sołectw Gminy Tomaszów Lubelski odnotowano wzrost liczby przestępstw, najwięcej przestępstw odnotowano w sołectwie Łaszczówka.

3.9. Kapitał społeczny

Na gminny kapitał społeczny składa się aktywność mieszkańców oraz działalność różnorodnych organizacji pozarządowych, które dzięki swojemu czynnemu udziałowi w życiu społecznym danej jednostki kreują korzystne procesy i tworzą sieć powiązań pomiędzy członkami lokalnej wspólnoty. Organizacje pozarządowe to podmioty, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku. Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski funkcjonują następujące organizacje pozarządowe:

- Stowarzyszenie „Pszczółki Roztoczańskie”,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Jezierni,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Rogoźno-Kolonii,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Ulowie,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Rabinówce,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Justynówce,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Pasiekach,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Łaszczówce,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Typinie,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Podhorcach,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Rudzie Wołoskiej,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Majdanie Górnym,
- Ochotnicza Straż Pożarna w Szarowoli,
- Ochotnicza Straż w Przeorsku,
- Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych dla Rozwoju Wsi Łaszczówka,
- Klub Sportowy „Pogoń 96” Łaszczówka,
- Międzyszkolny Ludowy Uczniowski Klub Sportowy „Orlik” z Łaszczówki,
- Stowarzyszenie Rozwoju Justynówki i Okolic,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski,
- Stowarzyszenie „Razem Młodzi Przyjaciele”,

- Stowarzyszenie Liderki Gminy Tomaszów Lubelski,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju miejscowości Ulów i okolic,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Rogóżna i Okolic „Najlepiej Razem”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju Majdanu Górnego i Okolic „Ogniwo”,
- Stowarzyszenie Oświatowo-Kulturalne Na Rzecz Rozwoju Wsi Sabaudia,
- Stowarzyszenie Rozwoju Rogóżna „Witraz”,
- Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju miejscowości Szarowola i Okolic,
- Stowarzyszenie Na Rzecz Rozwoju Typina i Okolic,
- Uczniowski Klub Sportowy „Sabaudia” z Sabaudii,
- Zespół „Sąsiadeczki” – Łaszczówka,
- Zespół „Szarowolanki” – Szarowola,
- Zespół „Kalina” – Ruda Wołoska,
- Zespół „Jezioranki” – Jeziernia,
- Zespół „Majdanianki” – Majdan Górny,
- Zespół „Rogóżnianki” – Rogoźno,
- Zespół „Prząśniczki” – Ulów,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Typinie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rabinówce,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Majdanie Górnym,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Podhorcach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rogóźnie Kolonii,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Nowej Wsi,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Pasiekach,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rudzie Wołoskiej ”Babeczki”
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rudzie Wołoskiej „Kalina”,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Majdanku,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Przeorsku,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Łaszczówce,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Rogóźnie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Ulowie,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Zamianach,

- Koło Gospodyń Wiejskich w Szarowoli,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Chorążance,
- Koło Gospodyń Wiejskich w Justynówce.

Ponadto, obszar gminy objęty jest działalnością następujących stowarzyszeń:

- Polskie Stowarzyszenie na Rzecz Osób z Niepełnosprawnością Intelktualną Koło w Tomaszowie,
- Lokalna Grupa Działania „Roztocze Tomaszowskie”;
- Lokalna Organizacja Turystyczna „Roztocze”,
- Stowarzyszenie „Czajnia”,
- Stowarzyszenie Samorządów Euroregion Roztocze,
- Związek Transgraniczny Euroregion Roztocze.

Działalność miejscowych organizacji i zespołów ma duży wpływ na sferę kulturalną Gminy. Biorą one udział w przedsięwzięciach kulturalnych i rozrywkowych, organizują wiele wydarzeń, czynnie włączają się w życie społeczne, umożliwiają mieszkańcom kreatywne spędzanie czasu wolnego, rozwój zainteresowań oraz aktywne działanie na rzecz lokalnej społeczności.

3.10. Zidentyfikowane problemy sfery społecznej

- niski poziom integracji społeczności lokalnej,
- wahające się saldo migracji i wskaźnik przyrostu naturalnego,
- migracje zarobkowe trwające w długim okresie,
- stosunkowo duża liczba osób długotrwale bezrobotnych,
- nasilanie się zjawiska starzenia się lokalnej społeczności,
- ograniczony zasięg oddziaływania gminnych instytucji kultury,
- niedostateczny poziom rozwoju infrastruktury sportowej i rekreacyjnej,
- ryzyko wystąpienia bezrobocia ukrytego,
- niewystarczająca liczba miejsc pracy w sektorze usług rynkowych,
- odpływ młodych, wykształconych ludzi, poszukujących pracy w wysoko rozwiniętych sektorach gospodarki.

4. Sfera gospodarcza

4.1. Struktura podstawowych branż gospodarki

W Gminie Tomaszów Lubelski w roku 2020 w rejestrze REGON zarejestrowane były 852 podmioty gospodarki narodowej, z czego 720 stanowiły osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W tymże roku zarejestrowano 79 nowych podmiotów, a 25 podmiotów zostało wyrejestrowanych. Na przestrzeni lat 2009-2017 najwięcej (84) podmiotów zarejestrowano w roku 2010, a najmniej (54) w roku 2012. W tym samym okresie najwięcej (86) podmiotów wykreślono z rejestru REGON w 2011 roku, najmniej (25) podmiotów wyrejestrowano natomiast w 2020 roku. Według danych z rejestru REGON wśród podmiotów posiadających osobowość prawną w Gminie Tomaszów Lubelski najwięcej (31) jest stanowiących spółki cywilne. Analizując rejestr pod kątem liczby zatrudnionych pracowników można stwierdzić, że najwięcej (828) jest mikro-przedsiębiorstw, zatrudniających 0-9 pracowników. 2,3% (20) podmiotów jako rodzaj działalności deklarowało rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, jako przemysł i budownictwo swój rodzaj działalności deklarowało 27,0% (230) podmiotów, a 70,7% (602) podmiotów w rejestrze zakwalifikowana jest jako pozostała działalność.

Tabela 34. Struktura podmiotów gospodarczych w Gminie Tomaszów Lubelski

Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru REGON	852
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	20
Przemysł i budownictwo	230
Pozostała działalność	602
Podmioty nowo zarejestrowane w gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku	79
Podmioty wyrejestrowane w gminie Tomaszów Lubelski w 2020 roku	25
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	720

Źródło: www.polskawliczbach.pl

Tabela 35. Podmioty gospodarki narodowej w Gminie Tomaszów Lubelski według klas wielkości w 2020 r.

Mikro-przedsiębiorstwa (0-9 zatrudnionych)	828	828
Małe przedsiębiorstwa (10-49 zatrudnionych)	22	22
Średnie przedsiębiorstwa (50-249 zatrudnionych)	2	
Mikro, małe i średnie przedsiębiorstwa (<250 zatrudnionych)	852	852

Źródło: www.polskawliczbach.pl

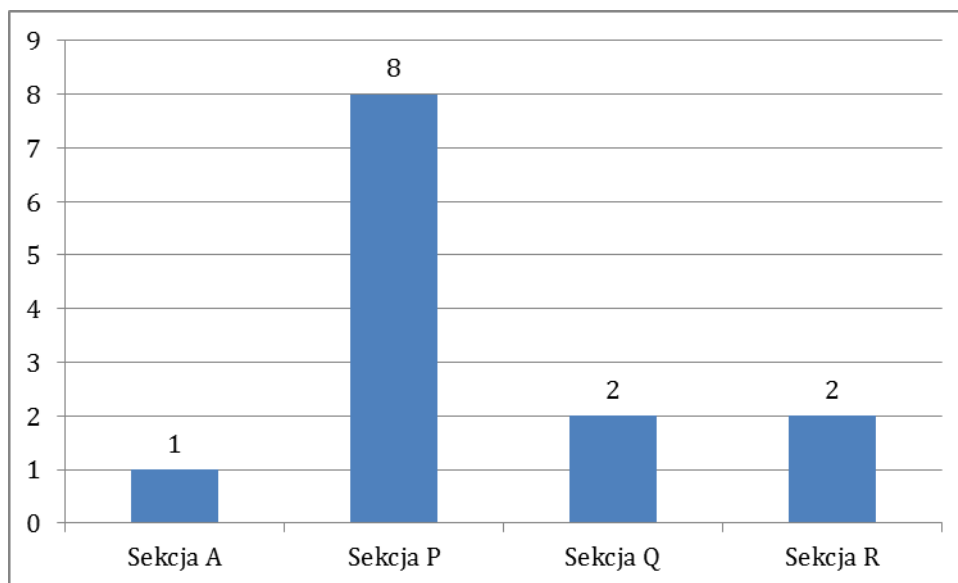
Tabela 36. Podmioty gospodarki narodowej posiadające osobowość prawną wpisane do rejestru REGON według formy prawnej w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Spółdzielnie ogółem	2	2
Spółki handlowe ogółem	17	17
Spółki handlowe - z ograniczoną odpowiedzialnością	15	15
Spółki cywilne ogółem	31	31

Źródło: www.polskawliczbach.pl

Struktura branżowa lokalnej gospodarki obejmuje liczbę podmiotów, prowadzących działalność w poszczególnych branżach, zgodnie z Polską Klasyfikacją Działalności 2007 (PKD 2007). Podział podmiotów gospodarczych Gminy Tomaszów Lubelski ze względu na sekcje PKD 2007 zaprezentowano na poniższych wykresach:

Wykres 35. Podział podmiotów gospodarczych Gminy Tomaszów Lubelski ze względu na sekcje PKD 2007 w 2020 r. (szt.) – sektor publiczny

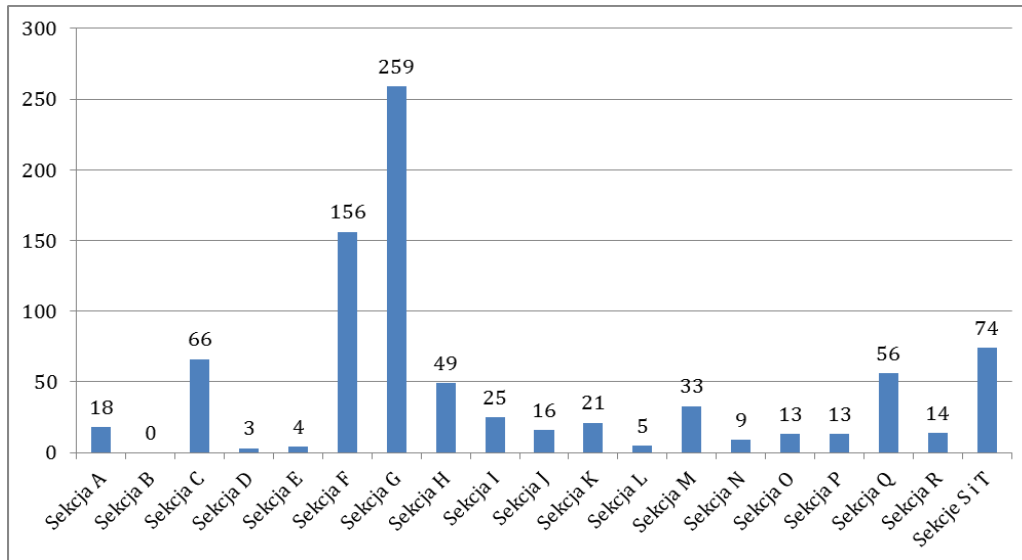

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

- Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- Sekcja P - Edukacja
- Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
- Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Wykres 36. Podział podmiotów gospodarczych Gminy Tomaszów Lubelski ze względu na sekcje PKD 2007 w 2020 r. (szt.) – sektor prywatny

- Sekcja A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo
- Sekcja C - Przetwórstwo przemysłowe
- Sekcja E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją
- Sekcja F - Budownictwo
- Sekcja G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle
- Sekcja H - Transport i gospodarka magazynowa
- Sekcja I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi
- Sekcja J - Informacja i komunikacja
- Sekcja K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa
- Sekcja L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości
- Sekcja M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna
- Sekcja N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca
- Sekcja O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne
- Sekcja P - Edukacja
- Sekcja Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna
- Sekcja R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją
- Sekcja S - Pozostała działalność usługowa
- Sekcja T - Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Pod względem branż, w jakich funkcjonowały przedsiębiorstwa, na terenie Gminy Tomaszów Lubelski liczebnie dominowały podmioty prowadzące działalność w sekcji G (Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle). W 2020 roku stanowiły one 31,06% wszystkich przedsiębiorstw działających na obszarze Gminy. Drugą pod względem liczebności grupą podmiotów są przedsiębiorstwa prowadzące działalność w ramach sekcji F (Budownictwo). W 2020 roku miały one 18,71% udziału w liczbie podmiotów ogółem. Powyższe zestawienie potwierdza jedną z głównych cech gospodarki Gminy Tomaszów Lubelski – charakteryzuje się ona zdecydowaną dominacją branż tradycyjnych. Na terenie Gminy nie funkcjonują podmioty innowacyjne, działające w sektorach takich jak: przemysł wysokich technologii czy nowoczesne usługi.

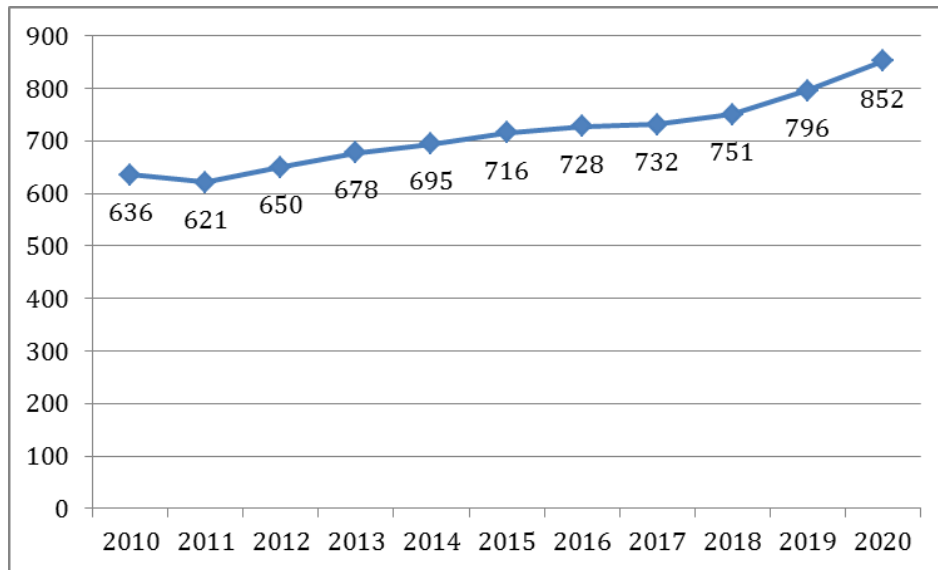
Główni pracodawcy Gminy Tomaszów Lubelski prowadzą działalność w branżach tradycyjnych i tworzą głównie miejsca pracy tego typu, co utrudnia znalezienie zatrudnienia osobom poszukującym pracy w innych branżach lub etatów z wymaganym innym poziomem kwalifikacji. Do poprawy funkcjonowania lokalnej sfery gospodarczej i miejscowego rynku pracy konieczne jest w dalszym ciągu przyciąganie na teren gminy inwestorów, którzy tworzyliby miejsca pracy w innych branżach oraz poszukiwaliby osób o zróżnicowanym poziomie kwalifikacji.

4.2. Liczba podmiotów gospodarczych w poszczególnych sektorach

W 2020 roku na terenie Gminy Tomaszów Lubelski zarejestrowanych były 852 podmioty gospodarki narodowej, z czego 13 (1,53%) należało do sektora publicznego, a 834 (97,89%) do prywatnego (według danych Banku Danych Lokalnych, stan na 31.12.2020).

W latach 2010-2020 liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wykazywała tendencję wzrostową. Łącznie, w badanym okresie liczba przedsiębiorstw wzrosła o 216.

Wykres 37. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 37. Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 oraz sektorów własnościowych w latach 2010-2020

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
sektor prywatny	609	594	624	652	669	691	703	715	734	780	834
sektor publiczny	27	27	26	26	26	23	23	13	13	13	13

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Zdecydowaną większość podmiotów gospodarczych stanowiły przedsiębiorstwa sektora prywatnego. Również zmiany ich liczby miały największy wpływ na kształtowanie się liczby podmiotów ogółem. Liczebność podmiotów sektora publicznego w latach 2010-2020 spadła z 27 do 13.

Spośród 852 podmiotów gospodarczych funkcjonujących na obszarze gminy, największą liczebnie grupę stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. W roku 2020 podmiotów tego typu było 720, co stanowiło 85% podmiotów gospodarczych ogółem.

Wskaźnik aktywności gospodarczej obszaru, określony jako liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności, był niski – w 2020 roku wynosił 755 i był znacznie niższy od średniej dla województwa lubelskiego, który wynosił 920, wyższy był także wskaźnik powiatowy.

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Gmina posiada niższą aktywność gospodarczą niż średnia dla województwa i powiatu. Jedynie w przypadku jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON na 10 tys. ludności wskaźnik dla Gminy Tomaszów Lubelski jest wyższy niż średnia dla powiatu.

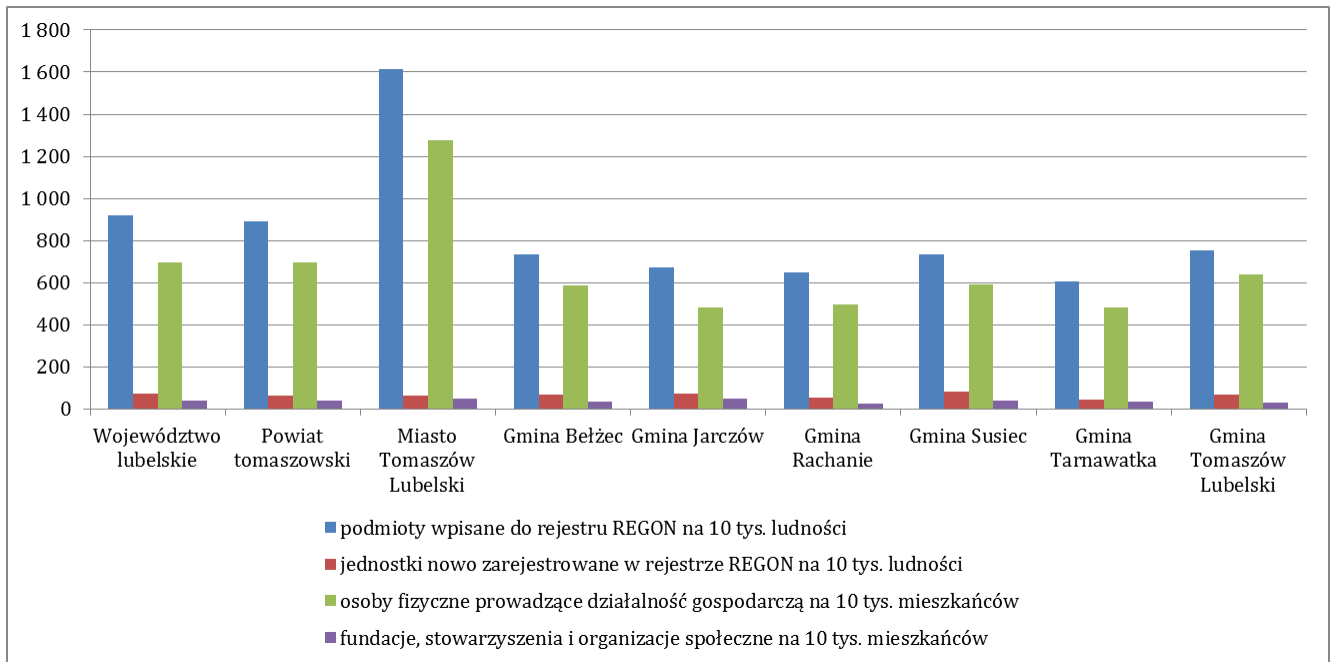
Tabela 38. Wskaźniki przedsiębiorczości w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim oraz w województwie lubelskim w 2020 r. oraz w gminach sąsiadujących

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski	Województwo lubelskie
podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	755	890	920
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	70	62	75
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców	638	695	695
fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	31	41	39

Wyszczególnienie	Miasto Tomaszów Lubelski	Gmina Bełzec	Gmina Jarczów	Gmina Rachanie	Gmina Susiec	Gmina Tarnawatka
podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności	1 612	733	672	648	735	605
jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności	65	67	75	52	81	44
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców	1 278	588	480	496	592	481
fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców	48	33	48	26	39	36

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wykres 38. Wskaźniki przedsiębiorczości w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim, w województwie lubelskim oraz w gminach sąsiadujących w 2020 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Bank Danych Lokalnych GUS

Z powyższych danych wynika, że w 2020 r. Gmina Tomaszów Lubelski cechowała się wyższą wartością wskaźnika „podmioty wpisane do rejestru REGON na 10 tys. ludności” niż gminy ościenne; wyższą wartością wskaźnika „jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. ludności” niż powiat tomaszowski, Miasto Tomaszów Lubelski, Gmina Bełżec, Gmina Rachanie, Gmina Tarnawatka; wyższą wartością wskaźnika „osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców” niż gminy ościenne; wyższą wartością wskaźnika „fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców” niż Gmina Rachanie.

Niska aktywność gospodarcza należy do głównych problemów sfery gospodarczej gminy i hamuje proces jej rozwoju. Niski poziom aktywności oraz dominacja liczebna przedsiębiorstw funkcjonujących w formie indywidualnej działalności gospodarczej sprawiają, że na obszarze gminy tworzonych jest mało nowych miejsc pracy.

Szansą na podniesienie aktywności gospodarczej obszaru i zminimalizowanie niekorzystnych zjawisk gospodarczych na terenie Gminy Tomaszów Lubelski jest rozwijanie działalności pozarolniczej oraz rozwijanie sektora usług rynkowych, w tym także usług rolniczych, ukierunkowanych na obsługę lokalnych producentów rolnych.

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Ponadto szansą w najbliższych latach będzie ukończony proces uzbrojenia terenów TSSE Euro-Park Wisłosan w Łaszczówce-Kolonii, gdzie przygotowano ok. 10 ha powierzchni pod produkcję i usługi.

Tabela 39. Przedsiębiorstwa w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Lp.	Sołectwo	Liczba przedsiębiorstw	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych
1	Chorążanka	4	4
2	Dąbrowa Tomaszowska	12	12
3	Górno	6	7
4	Jeziernia	33	32
5	Justynówka	7	3
6	Łaszczówka	31	32
7	Łaszczówka - Kolonia	19	15
8	Klekacz	0	0
9	Majdan Górny I i II	58	39
10	Majdanek	7	16
11	Nowa Wieś	1	4
12	Pasieki	26	24
13	Podhorce	9	13
14	Przecinka	1	1
15	Przeorsk	10	10
16	Rabinówka	22	13
17	Rogóżno I, II i III	104	83
18	Rogóżno - Kolonia	13	12
19	Ruda Wołoska	21	8
20	Ruda Żelazna	1	0
21	Sabaudia	26	20
22	Szarowola	18	20
23	Typin	8	10
24	Ulów	8	12
25	Wieprzowe Jezioro	4	5
26	Zamiany	2	4

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

Tabela 40. Dostęp do usług i handlu w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Sołectwo	Przychodnie zdrowia	Szkoły	Przedszkola (oddział/punkty przedszkolne przy szkołach)	Biblioteki	Domy Kultury	Place zabaw	Sklepy wg CEiDG
Chorążanka	-	-	-	-	-	1	2
Dąbrowa Tomaszowska	-	-	-	-	-	1	2
Górno	-	-	-	-	-	1	1

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Jeziernia	-	1 (szk. Niepubliczna)	1	-	-	1 (w tym 1 przy szkole)	8
Justynówka	-	1 (szk. Niepubliczna)	1	-	-	1 (przy szkole)	1
Łaszczówka	-	1	2 (oddział p. przy szkole i punkt p. prywatny)	1	-	1 (przy szkole)	9
Łaszczówka - Kolonia	-	-	-	-	-	1	7
Klekacz	-	-	-	-	-	-	-
Majdan Górny I i II	-	1	1	1	1	3 (w tym 1 przy szkole)	15
Majdanek	-	-	-	-	-	1	-
Nowa Wieś	-	-	-	-	-	1	-
Pasieki	-	1	1	-	-	1 (przy szkole)	3
Podhorce	1	1	1	-	1	1 (przy szkole)	4
Przecinka	-	-	-	-	-	1	-
Przeorsk	-	1 (szk. Niepubliczna)	1	-	-	1 (przy szkole)	3
Rabinówka	-	-	-	-	-	1	9
Rogóźno I, II i III	-	1	1	-	-	1 (przy szkole)	37
Rogóźno - Kolonia	-	-	-	-	-	-	5
Ruda Wołoska	-	-	-	-	-	1	3
Ruda Żelazna	-	-	-	-	-	1	-
Sabaudia	-	1	1	-	-	1 (przy szkole)	5
Szarowola	-	1	1	1	-	1 (przy szkole)	3
Typin	-	1	1	-	-	1 (przy szkole)	3
Ulów	-	-	-	-	-	1	3
Wieprzowe Jezioro	-	-	-	-	-	-	-
Zamiany	-	-	-	-	-	1	-

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

Największy dostęp do usług publicznych i handlu występuje w sołectwach Rogóźno.

4.3. Rolnictwo

Na terenie Gminy Tomaszów Lubelski występują dwa typy gleb. W zachodniej części gminy, położonej na obszarze Roztocza, występują głównie gleby bielicowe, o niższych klasach bonitacyjnych. Na ogół mają charakter piaszczysty i nie należą do gleb urodzajnych. W części wschodniej gminy, na terenach wchodzących w skład Grzędy Sokalskiej, znajdują się gleby urodzajne, w większości czarnoziemy. Jakość gleb determinuje typ i charakter działalności rolniczej prowadzonej na terenie gminy.

Gospodarstwa rolne na terenie gminy cechują się dużym rozdrobnieniem i dużym udziałem produkcji na własne potrzeby, co negatywnie wpływa na ich rentowność.

Tabela 41. Liczba gospodarstw rolnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Lp.	Sołectwo	Liczba gospodarstw rolnych
1	Chorażanka	60
2	Dąbrowa Tomaszowska	30
3	Górno	31
4	Jeziernia	191
5	Justynówka	80
6	Łaszczówka	88
7	Łaszczówka - Kolonia	20
8	Klekacz	41
9	Majdan Górny I i II	Majdan Górny I 200 Majdan Górny II 161
10	Majdanek	74
11	Nowa Wieś	53
12	Pasieki	64
13	Podhorce	182
14	Przecinka	58
15	Przeorsk	146
16	Rabinówka	161
17	Rogóżno I, II i III	188
18	Rogóżno - Kolonia	53
19	Ruda Wołoska	104
20	Ruda Żelazna	14
21	Sabaudia	102
22	Szarowola	198
23	Typin	177
24	Ulów	84
25	Wieprzowe Jezioro	39
26	Zamiany	45

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

Zgodnie z danymi przedstawionymi w powyższej tabeli najwięcej gospodarstw rolnych w 2020 r. znajdowało się w sołectwach Szarowola i Jeziernia.

4.4. Turystyka

Gmina Tomaszów Lubelski posiada dogodne warunki do rozwoju turystyki. Do jej głównych atutów należą walory środowiskowe i krajobrazowe, wynikające z faktu położenia w obrębie dwóch krain geograficznych – Rostocza (Rostocza Środkowego oraz Południowego) i Wyżyny Wołyńskiej (Grzęda Sokalska).

Przez obszar gminy przebiegają następujące szlaki turystyczne:

- Szlak Centralny (biegnący z Bełzca do Szastarki),
- Szlak Historyczny (biegnący z Tomaszowa Lubelskiego do Turkowic),
- Szlak Wolnościowy (biegnący z Tomaszowa Lubelskiego do Hrebenego),
- Szlak Walk Partyzanckich (biegnący z Tomaszowa Lubelskiego do Bodaczowa).

oraz opracowane, lecz nie oznaczone w terenie trasy rowerowo-piesze:

- „Bezdroża Łaszczówki” Tomaszów Lubelski (Drewniana Herbaciarnia - Królewska - Ściegiennego - Łaszczówka (Stawy - Południowa) - Ruda Żelazna - Przeorsk - Ruda Wołoska - Piekiełko - Majdan Górny - Majdanek - Sabaudia - Tomaszów Lubelski (Zamojska) - 28,4 km
- „Krótka wizyta w Piekiełku” Tomaszów Lubelski (Rondo - Królewska - Kopernika - Ściegiennego) - Łaszczówka - Piekiełko - Ruda Wołoska - Przewłoka - Majdan Górny - Biała Góra - Podhorce - Przecinka - Wieprzów - Stadnina Pod Lasem - Rogóźno - Tomaszów Lubelski (Drewniana Herbaciarnia) - 41,2 km.
- „Rowerem na spotkanie historii” Tomaszów Lubelski (Rondo - Lwowska - Park miejski - Lwowska - Cmentarz wojenny) - Jeziernia Glinianki - Sołokija - Żyłka - Szalenik - Bełzec - Chyże - Jeziernia - Stadnina „Rogowe Kopce” - Rabinówka - Pasiaki - Siwa Dolina - Tomaszów Lubelski (Cmentarz Żydowski) - 47,2 km.
- „Wzgórze Wapielnia i fragment Szlaku geoturystycznego Rostocza środkowego” Tomaszów Lubelski (park) - Ulów - Wapielnia - Łuszczacz - Zielone - Szarowola - Wieprzów Tarn, - Wieprzowe Jezioro - Majdanek - Tomaszów Lubelski (Królewska) - 46,5 km.

- „Na konie do Stadniny albo na stawy po rybkę” Tomaszów Lubelski (Urząd Gminy Tomaszów - Świętojurska - Stawisko - Zamojska) - Dąbrowa Tomaszowska - Stadnina koni „Pod lasem” - Stawy wędkarskie - Rogóźno - Pasięki - Siwa Dolina - 21,8 km.
- „Nad zalew w Krasnobrodzie” Tomaszów Lubelski (Urząd Gminy Tomaszów (Rondo - Piłsudskiego) - Rogóźno Kolonia - Zielone - Szur - Krasnobród - Niemirówek - Tarnawatka - Pańków - Szarowola - Rogóźno Folwarczna - Tomaszów Lubelski Zamojska - 58,5 km.
- „Dookoła Tomaszowa” Tomaszów Lubelski (Wejście do Parku od strony poczty - Lwowska - Rolnicza - Ściegiennego - Łaszczówka - Żyłka - Bełzec - Chyże - Podlesina - Maziły - Łosiniec - Zawadki - Kunki - Łasochy - Łuszczacz - Zielona - Pańków - Tarnawatka Tartak - Wieprzów Tarnawacki - Wieprzowe Jezioro - Majdanek - Majdan Górny - Piekiełko - Łaszczówka - Tomaszów Lubelski (Ściegiennego - Rolnicza - Lwowska - Rondo - Andersa - Traugutta - Piekarska - Papieża Jana Pawła II) - 73,1 km.
- „W stronę Grzędy sokalskiej” Tomaszów Lubelski (Rondo Drewniana Herbaciarnia - Kościelna - Królewska - Żeromskiego - Park Miejski - Żwirki i Wigury - Al. Sportowa - Stadion Miejski - Asnyka - Kościuszki - Lipowa - Rogóźno (Wojska Polskiego) - Szarowola - Tartak Tarnawatka - Wieprzów Tarnawacki - Przecinka - Wola Gródecka - Gródek - Nowa Wieś - Klekacz - Majdan Górny - Majdanek - Tomaszów Lubelski (Ofiar Bełzca - Łuszczowiecka - Zamojska - Tomaszów Lubelski Rondo) - 57,5 km.
- „Na szumy w Suścu fragmentami Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo” Tomaszów Lubelski (Rondo - Lwowska - Żwirki i Wigury - Ordynacka) - Pasięki - Łosiniec - Rybnica - Parking „U Gargamela” - Szumy - Wodospad na Jeleniu - Susiec - Czarny Szlak do Tomaszowa - Tomaszów Lubelski (Kościuszki - Lipowa - Piłsudskiego - Drewniana Herbaciarnia) - 43,2 km.
- „W poszukiwaniu Don Kichota” Tomaszów Lubelski (Drewniana Herbaciarnia - Zamojska) - Łuszczowiecka - Górno - Justynówka - Podhorce - Typin - Wola Gródecka - Pieniany - Podlodów - Kolonia Hubinek - Łubcze - Wierszczyca - Jarczów - Kolonia Jarczów Pierwsza - Nowy Przeorsk - Przewłoka - Chorążanka - Piekiełko - Łaszczówka - Jeziernia Glinianki - Łaszczowka Kolonia - Tomaszów

Lubelski (Lwowska - Sienkiewicza – Wyspiańskiego - Park Miejski - Traugutta - Andersa - Rondo) - 71,4 km.¹⁰

Na terenie gminy znajdują się także obiekty zabytkowe, które stanowią atrakcję dla odwiedzających.

Na obszarze gminy zachowało się szereg cennych zabytków architektury, m.in.: neobarokowy kościół paraf. z 1926 r. z częściowym wyposażeniem z XVIII w. w Podhorcach; kaplica św. Jacka z 1810 r. oraz kapliczki św. Jana Napomucena i NMP z ok. 1900 r., a także drewniana oficyna dworska z ok. 1920 r. w Majdanie Górnym; dworski spichlerz z końca XIX w. i park krajobrazowy z XVIII w. w Rogóźnie, drewniane domy i zagrody w: Jezierni, Pasiekach, Podhorcach, Rudzie Żelaznej; a także obiekty przemysłowe w: Jezierni (Kuźnia 1930 r.), w Sabaudii (cegielnia z 1910 i 1935 r.), Typinie (młyn z ok. 1930 r.).¹¹

Ponadto, sporą popularnością cieszą się zbiorniki wodne wykorzystywane przez wędkarzy. Główne zbiorniki znajdują się w Łaszczówce, Rudzie Wołoskiej, Rudzie Żelaznej oraz Rogóźnie, gdzie w roku 2019 zrealizowano projekt polegający na zagospodarowaniu przestrzeni wokół jednego ze zbiorników (promenada, miejsca dla wędkarzy, ścieżka edukacyjna, miejsce spotkań).

Gmina posiada potencjał do rozwoju turystyki, zarówno z racji swojego położenia, jak też ze względu na posiadane walory krajobrazowo-środowiskowe i obiekty zabytkowe. Ponadto, ze względu na swoje położenie i walory, na terenie Gminy Tomaszów Lubelski panują dogodne warunki do uprawiania tzw. turystyki weekendowej - krótkich wyjazdów, zwykle z wykorzystaniem dni wolnych od pracy, często w niedalekie okolice od miejsca zamieszkania. Gmina Tomaszów Lubelski może stać się celem takich wyjazdów dla mieszkańców Tomaszowa Lubelskiego lub Zamościa. Ponadto, może stanowić tzw. bazę wypadową dla turystów chcących połączyć zwiedzanie Roztocza i okolic z krótkim (najczęściej jednodniowym) wyjazdem na Ukrainę. Gmina Tomaszów Lubelski sąsiaduje z gminami o bardzo wysokiej atrakcyjności i potencjale turystycznym. Konieczne jest położenie większego nacisku na rozwój turystyki, by gmina mogła być konkurencyjna pod tym względem.

¹⁰ www.tomaszowlubelski.pl

¹¹ www.powiat-tomaszowski.com.pl

Poważnym problemem na terenie gminy jest niewystarczająco rozwinięta branża turystyczna i okołoturystyczna. Potencjał turystyczny gminy nie może być w pełni wykorzystany, ponieważ niedostateczna jest liczba przedsiębiorstw ukierunkowanych na obsługę turystów. Brakuje także w pełni rozwiniętej infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej, co utrudnia rozwój tej branży gospodarki lokalnej, obniża jakość usług turystycznych świadczonych na terenie gminy oraz zmniejsza jej atrakcyjność dla osób odwiedzających.

4.5. Zidentyfikowane problemy sfery gospodarczej

- brak miejsc pracy dla osób wysokowykwalifikowanych,
- tradycyjny sposób prowadzenia produkcji rolnej,
- dominacja tradycyjnych branż w gospodarce,
- duże rozdrobnienie gospodarstw rolnych,
- niedostatecznie rozwinięty sektor usług rynkowych,
- niedostatecznie rozwinięta branża turystyczna i okołoturystyczna (niewystarczająca liczba hoteli, punktów gastronomicznych, obiektów infrastruktury turystycznej, itp.).

5. Infrastruktura techniczna

5.1. Infrastruktura komunikacyjna

Głównymi szlakami komunikacyjnym Gminy Tomaszów Lubelski są drogi o znaczeniu ponadlokalnym:

- Droga krajowa Nr 17: Warszawa Zakręt – Garwolin – Ryki – Kurów – Lublin – Piaski – Krasnystaw – Zamość – Tomaszów Lubelski – Hrebenne – granica państwa. Droga ta jest drogą o znaczeniu międzynarodowym i stanowi główne połączenie gminy z miastem Zamość;
- Droga wojewódzka nr 850: Tomaszów Lubelski - Józefówka – Alojzów,
- Droga wojewódzka nr 853: Nowy Majdan - Tomaszów Lubelski.

Zapewniają one dojazd do Tomaszowa Lubelskiego oraz do położonych w pobliżu miast powiatowych: Zamościa, Biłgoraja i Hrubieszowa.

Znaczącym ułatwieniem dla mieszkańców zarówno Miast Tomaszów Lubelski i Gminy Tomaszów Lubelski było oddanie w listopadzie 2021 r. obwodnicy Miast w ciągu planowanej drogi ekspresowej S17. Natomiast budowa drogi ekspresowej S17 łączącej granicę państwa w Hrebennem z Piaskami planowana jest do roku 2025 (droga S17 od Piask do Warszawy jest już oddana do użytku)

Ponadto w ramach budowy Centralnego Portu Komunikacyjnego planowana jest budowa linii szybkiej kolei przebiegającej przez teren Gminy oraz Miast Tomaszów Lubelski w kierunku Warszawy.

Istotne znaczenie dla układu komunikacyjnego gminy ma sieć dróg powiatowych, którą tworzy łącznie około 65 km dróg. Są to drogi zapewniające dostęp do miasta Tomaszów Lubelski i umożliwiające dojazd do sąsiednich gmin. Ich stan techniczny uznany jest za dobry. Ponad 90% z nich posiada nawierzchnię utwardzoną.

Sieć drogową Gminy Tomaszów Lubelski uzupełniają drogi o charakterze gminnym, zapewniające dojazd do poszczególnych miejscowości. Pod względem dostępności sieć dróg gminnych należy uznać za rozwiniętą w sposób wystarczający. Poważnym problemem jest natomiast stan techniczny tych dróg. Duży udział w sieci gminnych dróg posiadają drogi o nawierzchni gruntowej.

**Tabela 42. Wykaz dróg gminnych przebiegających przez obszar Gminy Tomaszów
Lubelski (stan na kwiecień 2021 r.)**

Lp.	Nr drogi	Przebieg drogi
1	111575L	Sabaudia droga gminna Nr 111584L - wieś Wieprzów Ordynacki – droga wojewódzka Nr 850
2	111584L	droga powiatowa Nr 3504L - Wieprzowe Jezioro - Sabaudia - droga wojewódzka Nr 850
3	111748L	droga powiatowa Nr 3504L - droga powiatowa Nr 3548L Szarowola
4	111749L	droga powiatowa Nr 3260L - Rogózno - droga powiatowa Nr 3260L
5	111750L	droga powiatowa Nr 3516L - do końca wsi Justynówka
6	111751L	droga wojewódzka Nr 850 - przez wieś Wieprzowe Jezioro - droga gminna Nr 111584L
7	111752L	droga wojewódzka Nr 850 - Sabaudia - Kol. Majdanek - droga powiatowa Nr 3516L
8	111753L	droga wojewódzka Nr 850 - Kol. Majdanek - droga powiatowa Nr 3527L
9	111754L	droga powiatowa Nr 3527L - Majdan Górny
10	111755L	droga powiatowa Nr 3516L - Kol. Podhorce - droga powiatowa Nr 3528L
11	111756L	droga powiatowa Nr 3516L - Typin - droga powiatowa Nr 3528L
12	111757L	droga powiatowa Nr 3516L - Kol. Typin - granica gminy Jarczów
13	111758L	droga powiatowa Nr 3528L - Klekacz - granica gminy Jarczów
14	111759L	droga powiatowa Nr 3542L - Ruda Wołoska - droga powiatowa Nr 3542L
15	111760L	droga powiatowa Nr 3543L - Łaszczówka - droga powiatowa Nr 3542L
16	111761L	droga powiatowa Nr 3542L - Ruda Żelazna - droga powiatowa Nr 3543L
17	111762L	droga powiatowa Nr 3542L - granica gminy Jarczów (GHZ Przeorsk)
18	111763L	droga krajowa Nr 17 - Jeziernia – droga krajowa Nr 17
19	111764L	droga gminna 111763L - Jeziernia - Rogowe Kopce - granica woj. (Podlesina)
20	111765L	droga powiatowa Nr 3260L - Rogózno - droga gminna 111768L (gr. m. Tomaszów Lub.)
21	111766L	droga powiatowa Nr 3504L - Szarowola - do końca zabudowań
22	111767L	droga powiatowa Nr 3504L - Zamiany do końca zabudowań
23	111768L	gr. m. Tomaszów Lubelski - Rogózno - Folwark

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

24	111769L	Rogoźno - Folwark dr.gm.111768L - granica m. Tomaszów Lubelski
25	111770L	droga powiatowa Nr 3526L - Przecinka - do końca zabudowy
26	111771L	droga gminna Nr 111756L - Typin - granica gminy Jarczów
27	111772L	droga powiatowa Nr 3528L - Nowa Wieś - do końca zabudowań
28	111773L	Majdanek droga gminna Nr 111753L - Kol. Resztówka - do końca zabudowań
29	111774L	droga powiatowa Nr 3527L - droga gminna Nr 111754L w Majdanie Górnym Lipka
30	111775L	droga gminna Nr 111774L - Majdan Górny Lipka - do końca zabudowy
31	111776L	Łaszczówka droga powiatowa Nr 3543L - droga gminna Nr 111777L
32	111777L	droga powiatowa Nr 3543L - Łaszczówka - do końca zabudowy
33	111778L	droga powiatowa Nr 3543L - Łaszczówka - do końca zabudowy
34	111779L	droga gminna Nr 111778L - Łaszczówka - do końca zabudowań
35	111780L	droga w miejscowości Łaszczówka obejmująca działki Nr 136, 116 i 115/2 ark. Nr 5
36	111781L	droga gminna Nr 111780L - Łaszczówka - droga gminna Nr 111780L
37	111782L	droga powiatowa Nr 3542L - Ruda Wołoska - droga powiatowa Nr 3542L
38	111783L	Ruda Wołoska droga powiatowa Nr 3542L - droga gminna Nr 111759L - granica gminy Tomaszów Lub.
39	111784L	Ruda Wołoska droga gminna Nr 111783L - droga gminna Nr 111759L
40	111785L	Ruda Wołoska droga gminna Nr 111783L - Przysiółek Klimowice
41	111786L	Jeziernia droga gminna Nr 111763L - Przysiółek Zagrządki
42	111787L	Rogoźno - Folwark droga gminna 111768L - granica miasta Tomaszów Lubelski
43	111788L	droga gminna Nr 111778L - obsługa miejscowości Łaszczówka
44	112083L	Rogóżno ul. Agrestowa (od drogi gminnej Nr 111768L ulicy Folwarczna do ulicy Malinowej)
45	112084L	Rogóżno ul. Wiśniowa (od drogi gminnej Nr 111768L ulicy Folwarczna do ulicy Malinowej)
46	112085L	Rogóżno ul. Sadowa (od drogi gminnej Nr 111768L ulicy Folwarczna do ulicy Malinowej)
47	112086L	Rogóżno ul. Malinowa (od drogi gminnej Nr 111765L ulica Wyzwolenia do końca zabudowy)

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

48	112087L	Rogóżno ul. Ogrodowa (od ul. Sybiraków granica miasta Tomaszów Lubelski do ulicy Ogrodowej)
49	127500L	Rogóżno: od granicy miasta Tomaszów Lubelski - ul. Ka. Skorupki - do drogi wojewódzkiej Nr 853
50	127501L	Rogóżno: od granicy miasta Tomaszów Lubelski - ul. Kościuszki, ul. Siwa Dolina - do ul. Ks. Skorupki
51	127502L	Łaszczówka - Ruda Wołoska: od drogi gminnej Nr 111761L Łaszczówka ul. Południowa do drogi powiatowej Nr 3542L w Rudzie Wołoskiej
52	127503L	Bełżec - Ruda Żelazna: od drogi krajowej Nr 17 do drogi gminnej Nr 111761L Ruda Żelazna
53	127504L	Łaszczówka ul. Lazurowa: od drogi powiatowej Nr 3543L - ul. Lazurowa - do drogi powiatowej Nr 3561L
54	127505L	Łaszczówka ul. Prosta: od drogi powiatowej Nr 3543L - ul. Prosta - do drogi powiatowej Nr 3561L
55	127506L	Łaszczówka ul. Jasna: od drogi powiatowej Nr 3543L - ul. Jasna - do końca zabudowy
56	127507L	Łaszczówka - Kolonia: od drogi krajowej Nr 17 - ul. Przemysłowa - do końca zabudowy
57	127508L	Rabinówka: od drogi powiatowej Nr 3545L - ul. Osiedlowa - do końca zabudowy
58	127509L	Rabinówka ul. Modrzewiowa, ul. Świerkowa
59	127510L	Rabinówka ul. Sosnowa, ul. Jodłowa
60	127511L	Rabinówka ul. Wrzosowa, ul. Przylesie
61	127512L	Nowa Wieś - Typin: od drogi powiatowej Nr 3528L do drogi gminnej Nr 111756L
62	127513L	Ruda Wołoska ul. Zacisze: od drogi powiatowej Nr 3542L - ul. Zacisze - do drogi gminnej Nr 111760L
63	127514L	Sabaudia ul. Cegielnia: od drogi wojewódzkiej Nr 850 - ul. Cegielnia - do drogi gminnej Nr 111751L
64	127515L	Przecinka: od drogi powiatowej Nr 3526L do granicy gminy
65	127516L	Łaszczówka Kolonia ul. Sosnowe Zacisze: od drogi krajowej Nr 17 - ul. Sosnowe Zacisze - do drogi krajowej Nr 17
66	127517L	Dąbrowa Tomaszowska: od drogi krajowej Nr 17 do końca zabudowy (dz. 155)
67	127518L	Sabaudia: od drogi gminnej Nr 111584L do końca zabudowy (dz. 121)
68	127519L	Rogóżno ul. Bociania: od drogi krajowej Nr 17 - ul. Bociania do drogi gminnej Nr 111768L
69	127520L	Rogóżno ul. Kukułcza i Zielonki: od drogi gminnej Nr 111768L - ul. Kukułcza - ul. Zielonki - do końca zabudowy
70	127521L	Ruda Wołoska: od drogi powiatowej Nr 3542L - ul. Olchowa - do końca zabudowy

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

71	127522L	Łaszczówka: od drogi powiatowej Nr 3524L do rezerwatu Piekiełko
72	127523L	Łaszczówka - Majdan Górny: od drogi powiatowej Nr 3524L do drogi powiatowej Nr 3521L
73	127524L	Łaszczówka - Ruda Wołoska: od drogi gminnej Nr 111760L do ul. Leśnej w miejscowości Ruda Wołoska
74	127525L	Rabinówka: od drogi powiatowej Nr 3545L - ul. Nowowiejska do drogi Nr 111764L ul. Rogowe Kopce
75	127526L	Szarowola: od drogi powiatowej Nr 3504L do drogi powiatowej Nr 3260L
76	127527L	Szarowola: od drogi gminnej Nr 111748L do drogi powiatowej Nr 3260L
77	127528L	Typin: od drogi powiatowej Nr 3516L do drogi powiatowej Nr 3516L
78	127529L	Typin: od drogi powiatowej Nr 3516L do drogi gminnej Nr 111771L (obręb Typin działki 943, 658, 961)
79	127530L	Typin: od drogi powiatowej Nr 3516L do drogi gminnej Nr 111771L (obręb Typin działki 970, 658, 978/1))
80	127531L	Typin: od drogi powiatowej Nr 3516L do drogi Nr geod. dz. 435
81	127546L	droga w miejscowości Typin zlokalizowana na działce 157 od drogi powiatowej 3516L do działki Nr 150 o długości 594 mb
82	127557L	droga położona w miejscowości Rogóżno-Kolonia i Szarowola o długości 1250 m, zlokalizowana na działkach Nr 166 obręb Rogóżno-Kolonia i Nr 1741 obręb Szarowola, od drogi gminnej Nr 111749L, w miejscowości Rogóżno-Kolonia do drogi powiatowej Nr 3260L
83	127558L	droga położona w miejscowości Rogóżno-Kolonia, o długości 1080 m, zlokalizowana na działce Nr 598 obręb Rogóżno-Kolonia, od drogi gminnej Nr 111749L w miejscowości Rogóżno-Kolonia do drogi wojewódzkiej Nr 853
84	127559L	droga położona w miejscowości Rogóżno, o długości 782 m, zlokalizowana na działce Nr 1362 obręb Rogóżno, od drogi gminnej Nr 111749L w miejscowości Rogóżno do drogi wojewódzkiej Nr 853
85	127560L	droga w miejscowości Rabinówka zlokalizowana na działce Nr 404 od drogi gminnej Nr 127525L a granicą gminy Tomaszów Lubelski o długości 660 mb
86	127561L	droga położona na działkach oznaczonych Nr ewid. 25/11,30 obręb 0009 Łaszczówka-Kolonia gm. Tomaszów Lubelski o długości 0,990 km

Źródło: www.zdw.lublin.pl

Dokonując oceny stanu dostępności dróg publicznych, oparto się na zestawieniu długości dróg publicznych gminnych wymagających remontu przypadających na 100 km² powierzchni Gminy.

**Tabela 43. Długość dróg gminnych wymagających remontu w km
w 2020 r. w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski**

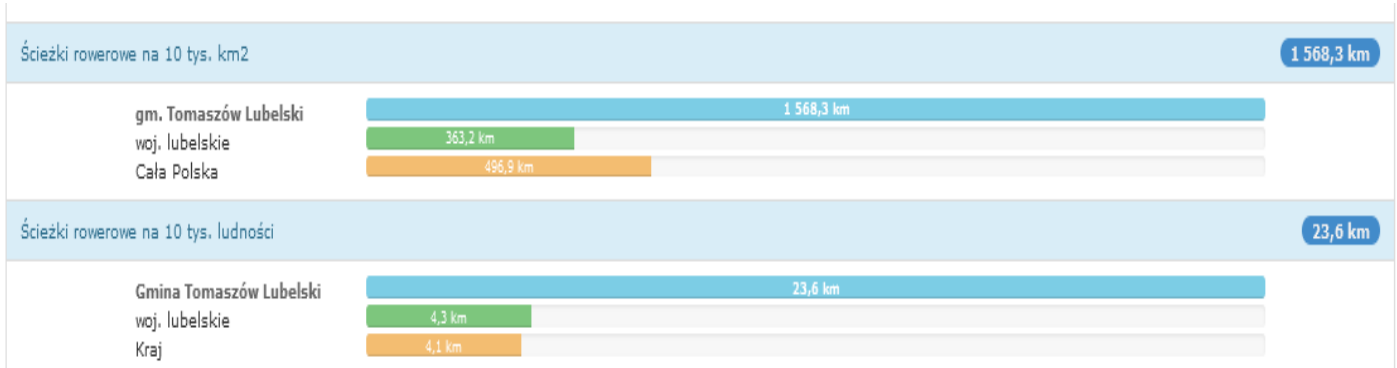
Lp.	Sołectwo	Długość dróg gminnych wymagających remontu [km]
1	Chorażanka	0
2	Dąbrowa Tomaszowska	0,5
3	Górno	0
4	Jeziernia	3,88
5	Justynówka	0,8
6	Łaszczówka	2,42
7	Łaszczówka-Kolonia	1,22
8	Klekacz	2,6
9	Majdan Górny I i II	1,23
10	Majdanek	0,51
11	Nowa Wieś	0,63
12	Pasieki	0
13	Podhorce	1,56
14	Przecinka	0,99
15	Przeorsk	1,16
16	Rabinówka	2,46
17	Rogóżno I, II i III	5,18
18	Rogóżno-Kolonia	0
19	Ruda Wołoska	2,84
20	Ruda Żelazna	0
21	Sabaudia	3,78
22	Szarowola	4,57
23	Typin	9,31
24	Ulów	0,55
25	Wieprzowe Jezioro	0,74
26	Zamiany	0,84

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

Łączna długość dróg gminnych wymagających remontu w Gminie Tomaszów Lubelski w roku 2020 wyniosła 47,77 km. Wiele odcinków dróg nie posiada odpowiedniej nośności - bardzo ważnego parametru technicznego, przy obecnym stałym wzroście przewozu towarów transportem kołowym. Brakuje także infrastruktury towarzyszącej, jak utwardzone pobocza, chodniki, odwodnienie czy

ścieżki rowerowe. Zły stan dróg jest jedną z przyczyn występowania negatywnych zjawisk drogowych, jakimi są wypadki.

Wykres 39. Ścieżki rowerowe na terenie Gminy Tomaszów Lubelski

Źródło: www.polskawliczbach.pl

Tabela 44. Trasy piesze i rowerowe na terenie Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Lp.	Sołectwo	Długość tras pieszych [km]	Długość tras rowerowych [km]
1	Chorążanka	1,28	0
2	Dąbrowa Tomaszowska	2,2	0
3	Górno	0,15	0
4	Jeziernia	1,55	0,14
5	Justynówka	0,8	0
6	Łaszczówka	2,38	0
7	Łaszczówka-Kolonia	0,98	0
8	Klekacz	0	0
9	Majdan Górny I i II	1,76	0
10	Majdanek	0,66	0,88
11	Nowa Wieś	0,27	0
12	Pasieki	0,74	5,13
13	Podhorce	1,39	0
14	Przecinka	0	0
15	Przeorsk	1,87	0,77
16	Rabinówka	1,09	0
17	Rogóżno I, II i III	4,73	3,27
18	Rogóżno-Kolonia	0,79	0,25
19	Ruda Wołoska	2,05	0,17
20	Ruda Żelazna	0,06	1,44
21	Sabaudia	2,7	0,26
22	Szarowola	0,58	5,32
23	Typin	0,42	0
24	Ulów	0,43	0
25	Wieprzowe Jezioro	0	0
26	Zamiany	0	0

Źródło: Urząd Gminy Tomaszów Lubelski

5.2. System zaopatrzenia w wodę

W 2019 roku długość wodociągowej czynnej sieci rozdzielczej na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wynosiła 97,7 km (dane Banku Danych Lokalnych GUS, stan na 31.12.2020). Liczba przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania wносиła 2660 sztuk.

Tabela 45. Stan zwodociągowania Gminy Tomaszów Lubelski na 2020 r.

Wyszczególnienie	Jednostka	Wartość
długość czynnej sieci rozdzielczej	km	97,7
długość czynnej sieci rozdzielczej będącej w zarządzie bądź administracji gminy	km	97,7
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	2660
awarie sieci wodociągowej	szt.	14
woda dostarczona gospodarstwom domowym	dam ³	213,2
zużycie wody na 1 mieszkańca	m ³	18,8

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Tabela 46. Woda z wodociągów – Gmina Tomaszów Lubelski [m³]

Wyszczególnienie	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
na 1 mieszkańca	11,6	15,1	16,3	17,1	16,3	16,8	16,0	15,3	16,8	15,2	18,8
na 1 korzystającego	17,5	22,7	24,3	25,2	20,3	21,1	19,9	19,1	20,8	19,5	-

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

Liczba osób korzystających z sieci wodociągowej w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku wynosiła 8 941 osób. Stopień zwodociągowania gminy, liczony jako procentowy udział osób korzystających z wodociągu w ogólnej liczbie mieszkańców, był wysoki i wynosił w 2019 roku 78,72%, co jest wartością wyższą od średniej dla obszarów wiejskich powiatu oraz niższą od stopnia zwodociągowania regionu.

Tabela 47. Porównanie stopnia zwodociągowania Gminy Tomaszów Lubelski, gmin ościennych, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2019 r. (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Obszary wiejskie
Województwo lubelskie	87,3	94,7	80,9

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Powiat tomaszowski	81,5	89,7	77,8
Miasto Tomaszów Lubelski	93,2	93,2	0,0
Gmina Bełżec	0,0	0,0	0,0
Gmina Jarczów	67,9	0,0	67,9
Gmina Rachanie	98,1	0,0	98,1
Gmina Susiec	94,0	0,0	94,0
Gmina Tarnawatka	99,3	0,0	99,3
Gmina Tomaszów Lubelski	78,7	0,0	78,7

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Gmina Tomaszów Lubelski pod względem zwodociągowania prezentuje się niekorzystnie na tle obszarów, województwa i gmin sąsiednich. Jedynie Gmina Jarczów i Gmina Bełżec posiadają niższy % zwodociągowania.

Gmina posiada 5 ujęć wody zlokalizowanych w:

- Majdanie Górnym z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Majdan Górny i Chorążanka,
- Pasiokach z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Pasioki i Ulów,
- Szarowoli z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Szarowola i Zamiany,
- Podhorcach z 2 studniami głębinowymi, dostarczające wodę do miejscowości Podhorce, Typin, Nowa Wieś, Justynówka, Przecinka, Górno i Majdanek,
- Wieprzowym Jeziorze z 1 studnią głębinową, dostarczającą wodę do miejscowości Wieprzowe Jezioro,
- Sabaudia Cegielnia z 1 studnią głębinową, dostarczającą wodę do części miejscowości Sabaudia.

Stan techniczny poszczególnych ujęć jest zróżnicowany. Część obiektów wymaga pilnej modernizacji.

Ze względu na fakt, iż posiadane ujęcia wody nie mogą zapewnić zabezpieczenia dostaw wody dla całego obszaru Gminy dokonywany jest również zakup wody od Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej w Tomaszowie Lubelskim. W taki sposób woda dostarczana jest do następujących miejscowości: Dąbrowa Tomaszowska, Sabaudia, Rogóžno, Rabinówka, Rogóžno-Kolonia, Łaszczówka-Kolonia, Łaszczówka.

Spośród 26 miejscowości na terenie Gminy 7 nie posiada wybudowanej sieci wodociągowej tj.: Jeziernia, Łaszczówka-Kolonia (częściowo), Łaszczówka (częściowo), Ruda Wołoska, Przeorsk, Ruda Żelazna i Klekacz.

W roku 2020 podpisano umowę na dofinansowanie budowy pierwszego etapu sieci wodociągowej wraz z przyłączami w miejscowości Łaszczówka. Zadanie będzie realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020.

Gmina prowadzi monitoring jakości wody pitnej, który polega na stałej kontroli jakości pod względem fizyko-chemicznym i bakteriologicznym. Pozwala to zapewnić wymaganą skuteczność procesów uzdatniania oraz utrzymać na optymalnym poziomie jakość dostarczanej wody.¹²

5.3. System odprowadzania i oczyszczania ścieków

Gmina Tomaszów Lubelski posiada 7,6 km czynnej sieci kanalizacyjnej (dane Banku Danych Lokalnych GUS, stan na 31.12.2019).

Tabela 48. Stan skanalizowania Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.

Wyszczególnienie	Jednostka	Wartość
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	km	7,6
długość czynnej sieci kanalizacyjnej będącej w zarządzie bądź administracji gminy	km	7,6
przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania	szt.	200
awarie sieci kanalizacyjnej	szt.	1
ścieki bytowe odprowadzone siecią kanalizacyjną	dam3	25,5
ścieki oczyszczane odprowadzone	dam3	23,0
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	osoba	-

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Liczba przyłączy prowadzących do budynków mieszkalnych i zbiorowego zamieszkania wносиła 200 szt.

¹² Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2020

Tabela 49. Porównanie stopnia skanalizowania Gminy Tomaszów Lubelski, gmin ościennych, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2019 r. (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Obszary wiejskie
Województwo lubelskie	53,6	89,2	22,7
Powiat tomaszowski	38,9	79,9	20,4
Miasto Tomaszów Lubelski	84,2	84,2	0,0
Gmina Bełżec	47,7	0,0	47,7
Gmina Jarczów	14,7	0,0	14,7
Gmina Rachanie	3,7	0,0	3,7
Gmina Susiec	32,3	0,0	32,3
Gmina Tarnawatka	47,1	0,0	47,1
Gmina Tomaszów Lubelski	6,8	0,0	6,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wg danych przedstawionych w powyższej tabeli procent skanalizowania Gminy Tomaszów Lubelski liczony jako procentowy udział osób korzystających z sieci kanalizacji w ogólnej liczbie mieszkańców jest znacznie niższy od średniej województwa lubelskiego w gminach wiejskich, dla powiatu ogółem oraz powiatu w gminach wiejskich niż powiatu i województwa oraz dla gmin ościennych. Jedynie w Gminie Rachanie odnotowano niższy % skanalizowania.

Gmina Tomaszów Lubelski nie posiada własnej oczyszczalni ścieków. Ścieki z miejscowości położonych na terenie gminy odbiera oczyszczalnia zlokalizowana w Tomaszowie Lubelskim. Docelowo ma ona przyjmować ścieki również z miejscowości Rogóźno, Dąbrowa Tomaszowska, Sabaudia, Łaszczówka i Rabinówka. W pozostałych miejscowościach w przeważającej części nieczystości sanitarne z budynków niepodłączonych do kanalizacji komunalnej odprowadzane są do zbiorników bezodpływowych, znajdujących się na terenach posesji. Obniża to znacznie standardy sanitarne obszaru oraz sprawia właścicielom posesji, na których znajdują się zbiorniki, wiele problemów związanych ze zbieraniem się ścieków oraz z ich wywożeniem (należy między innymi zapewnić dostęp wozom asenizacyjnym do zbiorników, utrzymywać szczelność zbiorników, itp.). Coraz bardziej popularne stają się natomiast oczyszczalnie przydomowe¹³.

¹³ Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2020

W związku z bardzo niskim stopniem skanalizowania Gminy do priorytetowych inwestycji zaplanowanych przez władze gminne na okres projekcyjny należy rozbudowa sieci kanalizacyjnej gminy oraz budowa przydomowych oczyszczalni w miejscach, gdzie funkcjonowanie sieci zbiorczej byłoby utrudnione lub nieekonomiczne. Skanalizowanie gminy podnosi standard życia mieszkańców gminy oraz umożliwia prowadzenie ujednocionej gospodarki wodno-ściekowej. Niewystarczające skanalizowanie zaburza stosunki wodne obszaru oraz stanowi zagrożenie dla środowiska i zdrowia ludzkiego.

5.4. Gospodarka odpadami

Do głównych zanieczyszczeń i zagrożeń dla środowiska na terenie Gminy Tomaszów Lubelski należą odpady stałe. Są to głównie zanieczyszczenia bytowe i odpady powstające w trakcie gospodarczej działalności przedsiębiorstw, coraz większa jest też ilość nieczystości stałych wytwarzanych przez turystów odwiedzających gminę.

Ustawa z dnia 13 września 1996 r. o utrzymaniu czystości i porządku w gminach (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1439), określa:

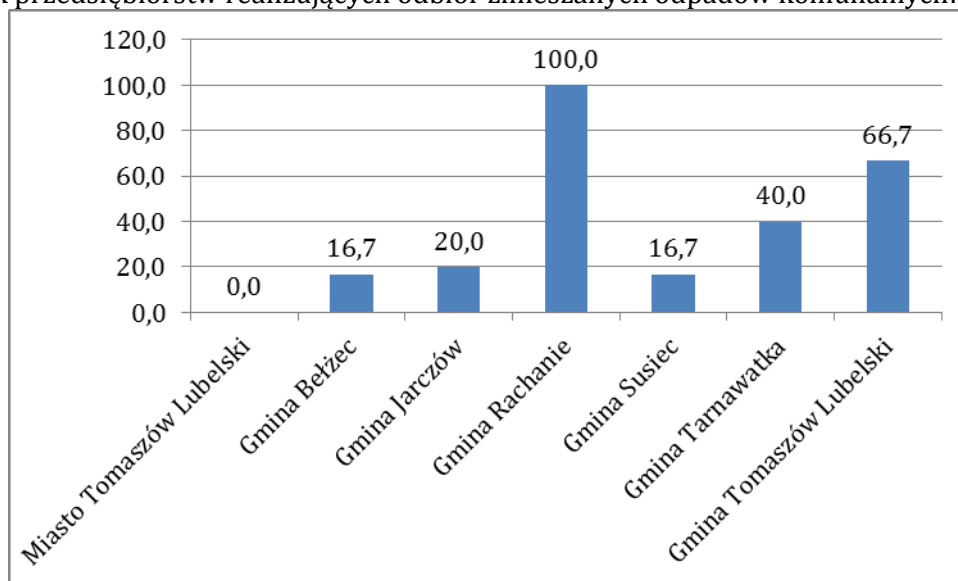
- 1) zadania gminy oraz obowiązki właścicieli nieruchomości, dotyczące utrzymania czystości i porządku,
- 2) warunki wykonywania działalności w zakresie odbierania odpadów komunalnych od właścicieli nieruchomości i zagospodarowania tych odpadów,
- 3) warunki udzielania zezwoleń podmiotom świadczącym usługi w zakresie uregulowanym w ustawie.

Zgodnie z art. 3. ww. ustawy:

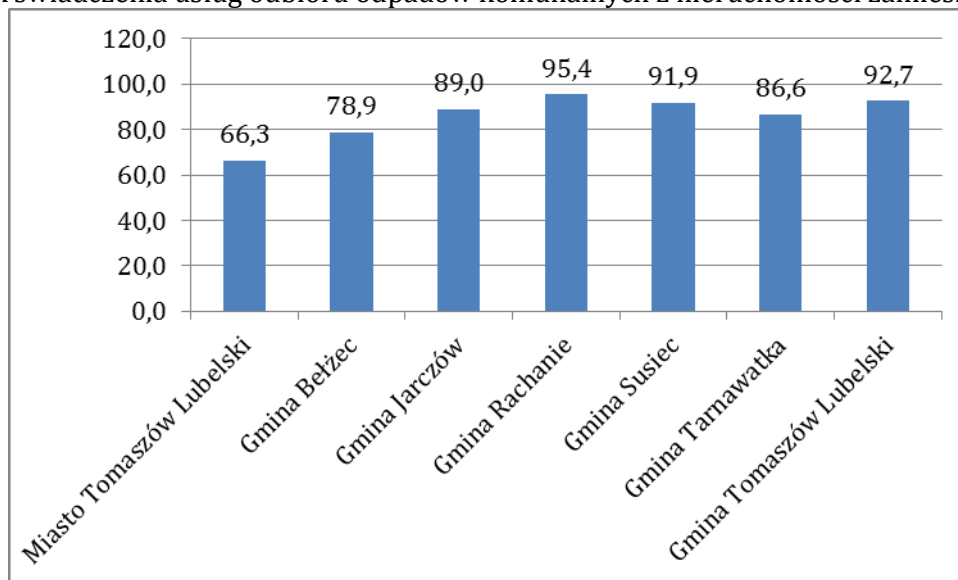
1. Utrzymanie czystości i porządku w gminach należy do obowiązkowych zadań własnych gminy.
2. Gminy zapewniają czystość i porządek na swoim terenie i tworzą warunki niezbędne do ich utrzymania.

Wykres 40. Wskaźniki gospodarki odpadami komunalnymi dla Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych wyrażone procentowo wg stanu na 2020 rok

Wskaźnik przedsiębiorstw realizujących odbiór zmieszanych odpadów komunalnych:

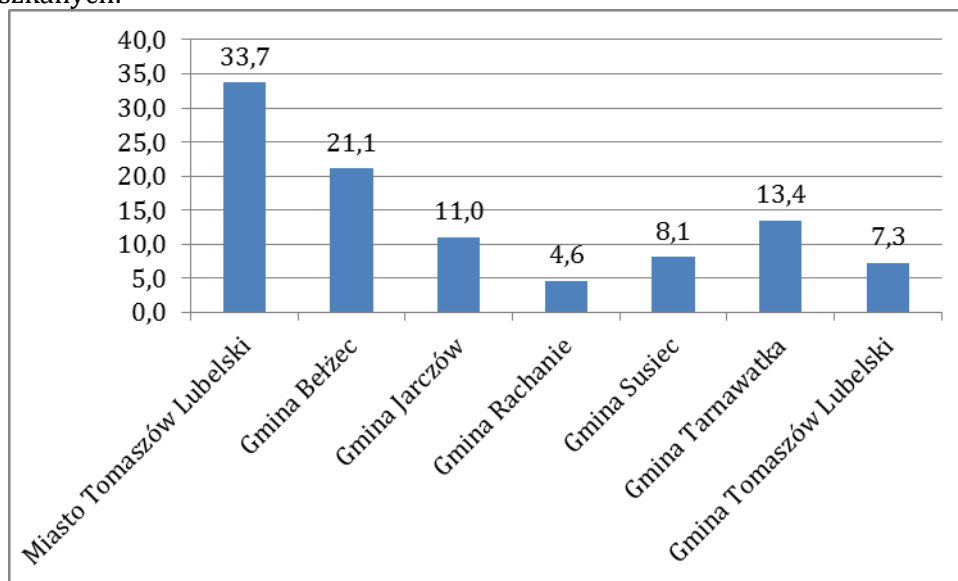

Wskaźnik świadczenia usług odbioru odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych:

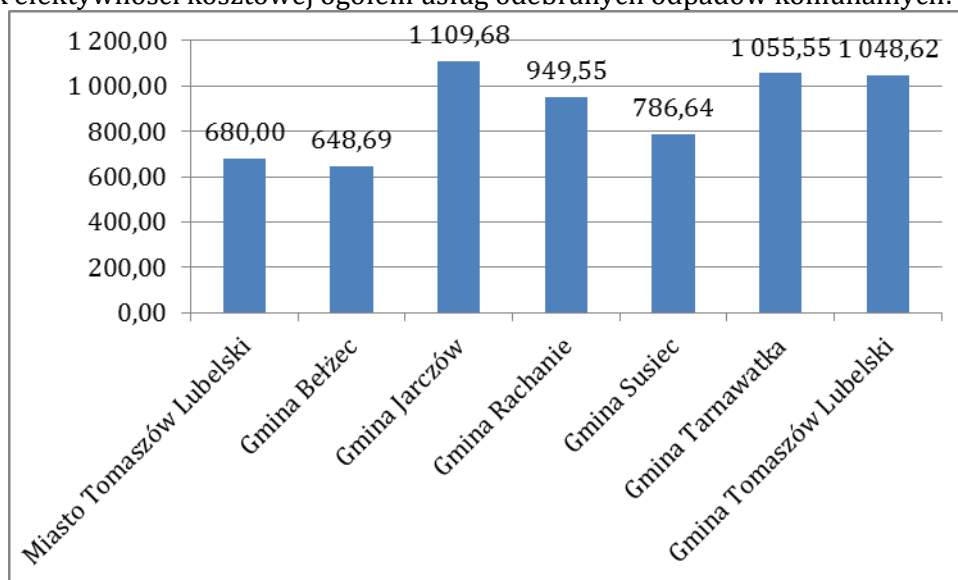

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

Wskaźnik świadczenia usług odbioru odpadów komunalnych z nieruchomości niezamieszkałych:

Wskaźnik efektywności kosztowej ogółem usług odebranych odpadów komunalnych:

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

Wskaźnik przedsiębiorstw realizujących odbiór zmieszanych odpadów komunalnych w Gminie Tomaszów Lubelski jest na wysokim poziomie wśród analizowanych gmin i wynosi 66,7%.

Wskaźnik świadczenia usług odbioru odpadów komunalnych z nieruchomości zamieszkałych jest dobry. 92,7% gospodarstw domowych z Gminy Tomaszów Lubelski korzysta z tej usługi i na tle gmin sąsiadujących prezentuje się na drugim miejscu, natomiast wskaźnik świadczenia usług odbioru odpadów komunalnych z nieruchomości

niezamieszkałych w Gminie Tomaszów Lubelski wynosi 7,3% i na tle gmin sąsiadujących Gmina Tomaszów Lubelski znajduje się na przedostatnim miejscu.

5.5. Infrastruktura energetyczna i telekomunikacja

Gmina Tomaszów Lubelski jest zelektryfikowana w całości, każde gospodarstwo domowe ma dostęp do elektryczności. Operator sieci (PGE Dystrybucja) realizuje proces modernizacji sieci przesyłowych m. in. poprzez ich kablowanie.

Na terenie Gminy działają również przedsiębiorcy w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł (farma wiatrowa „Kresy” w miejscowościach Przeorsk, Ruda Wołoska, Majdan Górny i Chorążanka oraz farma fotowoltaiczna w miejscowości Łaszczówka – Kolonia).

W roku 2020 przystąpiono do opracowania miejscowych planów na przebudowę linii przesyłowych 110 kW relacji Tomaszów Północ – Zamość oraz Tomaszów Południe – Lubaczów. Przebudowa tych linii poprawi bezpieczeństwo energetyczne mieszkańców całego powiatu tomaszowskiego oraz pozwoli na przyłączenie do sieci nowych farm fotowoltaicznych. W roku 2020 wzrosło również zainteresowanie lokalizowaniem na terenie Gminy farm fotowoltaicznych.¹⁴

5.6. Gazyfikacja

W 2019 roku długość czynnej sieci gazowej ogółem na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wynosiła 74 217 m (dane Banku Danych Lokalnych GUS, stan na 31.12.2019). Liczba połączeń prowadzących do budynków mieszkalnych i niemieszkalnych wnosila 1 017 sztuk.

Tabela 50. Stan zgazyfikowania Gminy Tomaszów Lubelski w 2019 roku

Wyszczególnienie	Jednostka	Wartość
długość czynnej sieci ogółem	m	74 217
długość czynnej sieci przesyłowej	m	19 401
długość czynnej sieci rozdzielczej	m	54 816
długość czynnej sieci ogółem w km na 100 km ²	km ²	43,4
czynne przyłącza do budynków ogółem (mieszkalnych i niemieszkalnych)	szt.	1 017

¹⁴ Raport o stanie Gminy Tomaszów Lubelski za rok 2020

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

niemieszkalnych)		
czynne przyłącza do budynków mieszkalnych	szt.	974
odbiorcy gazu	gospodarstwo	843
odbiorcy gazu ogrzewający mieszkania gazem	gospodarstwo	382
zużycie gazu	tys. m ³	-
zużycie gazu	MWh	5 364,5
zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań	tys. m ³	-
zużycie gazu na ogrzewanie mieszkań	MWh	4 259,6
ludność korzystająca z sieci gazowej	osoba	2 664

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Liczba osób korzystających z sieci gazowej w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku wynosiła 2 664 osoby. Stopień gazyfikacji gminy, liczony jako procentowy udział osób korzystających z sieci w ogólnej liczbie mieszkańców wynosi 23,5%, co jest wartością niższą od średniej dla regionu i powiatu.

Tabela 51. Porównanie stopnia zgazyfikowania Gminy Tomaszów Lubelski, gmin ościennych, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2019 r. (w %)

Wyszczególnienie	Ogółem	Miasta	Obszary wiejskie
Województwo lubelskie	41,9	71,3	16,5
Powiat tomaszowski	28,7	69,4	10,4
Miasto Tomaszów Lubelski	92,1	92,1	0,0
Gmina Bełżec	12,7	0,0	12,7
Gmina Jarczów	0,0	0,0	0,0
Gmina Rachanie	0,0	0,0	0,0
Gmina Susiec	26,4	0,0	26,4
Gmina Tarnawatka	6,8	0,0	6,8
Gmina Tomaszów Lubelski	23,5	0,0	23,5

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Wg danych przedstawionych w powyższej tabeli procent zgazyfikowania Gminy Tomaszów Lubelski jest wyższy w porównaniu do obszarów wiejskich województwa. W porównaniu zgazyfikowania gmin ościennych najmniej korzystnie wypadają Gminy: Jarczów, Rachanie, Tarnawatka i Bełżec.

5.7. Zidentyfikowane problemy

- niedostatecznie dobry stan sieci dróg, w szczególności gminnych, konieczność modernizacji wielu szlaków komunikacyjnych przebiegających przez gminę,
- duże natężenie ruchu na obszarze miejscowości położonych przy drodze krajowej Nr 17 oraz przy drogach wojewódzkich,
- niedostateczny poziom rozwoju sieci kanalizacji sanitarnej i wodociągowej, szczególnie niski stopień skanalizowania gminy,
- dominacja tradycyjnych sposobów dostarczania ciepła i ciepłej wody użytkowej do budynków,
- trudności z zapewnieniem odpowiedniego poziomu rozwoju infrastruktury technicznej wynikające z dużej powierzchni gminy oraz jej niskiej spójności przestrzennej.

6. Zarządzanie

6.1. Podstawy prawne

Zgodnie z art. 7 ust. 1 ustawy z dn. 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 713, 1378) gmina ma ustawowy obowiązek realizować następujące zadania własne:

1. Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy.

W szczególności zadania własne obejmują sprawy:

- 1) ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej,
- 2) gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego,
- 3) wodociągów i zaopatrzenia w wodę, kanalizacji, usuwania i oczyszczania ścieków komunalnych, utrzymania czystości i porządku oraz urządzeń sanitarnych, wysypisk i unieszkodliwiania odpadów komunalnych, zaopatrzenia w energię elektryczną i ciepłą oraz gaz,
- 3a) działalności w zakresie telekomunikacji,
- 4) lokalnego transportu zbiorowego,
- 5) ochrony zdrowia,
- 6) pomocy społecznej, w tym ośrodków i zakładów opiekuńczych,
- 6a) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej,
- 7) gminnego budownictwa mieszkaniowego,
- 8) edukacji publicznej,
- 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
- 10) kultury fizycznej i turystyki, w tym terenów rekreacyjnych i urządzeń sportowych,
- 11) targowisk i hal targowych,
- 12) zieleni gminnej i zadrzewień,
- 13) cmentarzy gminnych,

- 14) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony przeciwpożarowej i przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania gminnego magazynu przeciwpowodziowego,
- 15) utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych,
- 16) polityki prorodzinnej, w tym zapewnienia kobietom w ciąży opieki socjalnej, medycznej i prawnej,
- 17) wspierania i upowszechniania idei samorządowej, w tym tworzenia warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej,
- 18) promocji gminy,
- 19) współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 działalność pożytku publicznego, organizacje pozarządowe, wyłączenie stosowania przepisów ustawy ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2019 r. poz. 688, 1570 i 2020 oraz z 2020 r. poz. 284),
- 20) współpracy ze społecznościami lokalnymi i regionalnymi innych państw.

Do najważniejszych aktów prawnych wpływających na działalność Gminy można zaliczyć:

- Ustawę o finansach publicznych,
- Ustawę Prawo zamówień publicznych,
- Ustawę o gospodarce komunalnej,
- Ustawę o gospodarce nieruchomościami,
- Ustawę o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
- Ustawę o utrzymaniu porządku i czystości w gminie,
- Ustawę o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i odprowadzeniu ścieków,
- Ustawę o pracownikach samorządowych,
- Ustawę o swobodzie działalności gospodarczej,
- Kodeks Postępowania Administracyjnego.

6.2. Organizacja

Organizację wewnętrzną oraz tryb pracy organów Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski określa Statut Gminy Tomaszów Lubelski oraz regulamin organizacyjny Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski. W celu wykonywania swych zadań Gmina tworzy jednostki organizacyjne. Organem stanowiącym i kontrolnym jest Rada Gminy, natomiast organem wykonawczym Wójt Gminy. Wójt wykonuje swoje zadania przy pomocy Urzędu Gminy. Pracą Urzędu kieruje Wójt przy pomocy Sekretarza, Skarbnika i Kierowników Referatów, którzy ponoszą odpowiedzialność przed Wójtem za realizację swoich zadań. Siedzibą Urzędu Gminy jest miasto Tomaszów Lubelski.

Referaty Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski:

- Referat Budżetu i Finansów

Do zakresu działania Referatu Budżetu i Finansów należy w szczególności:

1. Księgowości budżetowa.
2. Rozliczenia budżetu i sprawozdawczość budżetowa.
3. Obsługa Kasowa.

- Referat Podatków i Opłat

Do zakresu działania Referatu Podatków i Opłat należy w szczególności:

1. Księgowość podatkowa.
2. Wymiar podatków i opłat lokalnych.
3. Rozliczanie opłat za zbiorowe zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków.
4. Pobór i rozliczanie opłaty za gospodarowanie odpadami komunalnymi.
5. Umorzenia zobowiązań podatkowych, stosowanie ulg z tytułu nabycia gruntów.
6. Wydawanie zaświadczeń w sprawach podatkowych.

- Referat Ogólno-Administracyjny

Do podstawowego zakresu działania Referatu Ogólno-Administracyjnego należy w szczególności:

1. Wydawanie dowodów osobistych i bezpieczeństwo danych.
2. Sprawy organizacyjno-kadrowe.
3. Sprawy meldunkowe i ewidencji ludności.
4. Sprawy wojskowe, ochrona przeciwpożarowa, obrona cywilna i ochrona informacji niejawnych.

5. Obsługa Rady Gminy i Komisji Rady.
- Referat Infrastruktury Technicznej i Zagospodarowania Przestrzennego
Do podstawowego zakresu działania Referatu Infrastruktury Technicznej i Zagospodarowania Przestrzennego należy w szczególności:
 1. Planowanie i zagospodarowanie przestrzenne.
 2. Inwestycje, pozyskiwanie funduszy zewnętrznych oraz zamówienia publiczne.
 3. Inwestycje drogowe i utrzymanie dróg gminnych.
 4. Utrzymanie i eksploatacja sieci wodociągowej, kanalizacyjnej.
 - Referat Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Gospodarki Nieruchomościami
Do podstawowego zakresu działania Referatu Ochrony Środowiska, Rolnictwa i Gospodarki Nieruchomościami należy w szczególności:
 1. Ochrona środowiska i gospodarka gruntami.
 2. Gospodarka odpadami.
 3. Gospodarka komunalna, rolnictwo i leśnictwo.
 - Referat Promocji, Informacji i Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi
Do podstawowego zakresu działania Referatu Promocji, Informacji i Współpracy z Organizacjami Pozarządowymi należy w szczególności:
 1. Sprawy dotyczące promocji i pozyskiwania funduszy.
 2. Ewidencja działalności gospodarczej, informacji, kultury i sportu.
 3. Obsługa sekretariatu.
 4. Patologie społeczne.

Jednostkami pomocniczymi Gminy są następujące sołectwa:

- Chorążanka
- Dąbrowa Tomaszowska
- Górno
- Jeziernia
- Justynówka
- Klekacz
- Łaszczówka-Kolonia
- Łaszczówka
- Majdan Górny I

- Majdan Górny II
- Majdanek
- Nowa Wieś
- Pasięki
- Podhorce
- Przecinka
- Przeorsk
- Rabinówka
- Rogóźno-Kolonia
- Rogóźno I
- Rogóźno II
- Rogóźno III
- Ruda Wołoska
- Ruda Żelazna
- Sabaudia
- Szarowola
- Typin
- Ulów
- Wieprzowe Jezioro
- Zamiany.

6.3. Finanse

Zgodnie z ustawą z dnia 08 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, głównym zadaniem własnym Gminy jest zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty samorządowej, którą tworzy ogół mieszkańców jednostki podziału terytorialnego. Gmina prowadzi swoją gospodarkę finansową samodzielnie. Gospodarka Gminy jest jawna i prowadzona na podstawie uchwały budżetowej. Sposób prowadzenia gospodarki finansowej Gminy uzależniony jest od prowadzonej polityki budżetowej, założonych celów tej polityki, przyjętego modelu zarządzania Gminą i planowania jej budżetu oraz lokalnych uwarunkowań, specyficznych dla każdej jednostki samorządu terytorialnego. Podstawowym zadaniem władz samorządowych jest takie zbilansowanie

dochodów i wydatków Gminy, które pozwala na pełne zaspokojenie potrzeb mieszkańców oraz stymulowanie społeczno-gospodarczego jej rozwoju przy jednoczesnej racjonalnej gospodarce finansowej i zapobieganiu nadmiernemu zadłużaniu jednostki.

Suma wydatków z budżetu Gminy Tomaszów Lubelski wyniosła w 2019 roku 56,8 mln złotych, co daje 5,0 tys. złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost wydatków o 17,9% w porównaniu do roku 2018. Największa część budżetu Gminy Tomaszów Lubelski - 25,1% została przeznaczona na Dział 801 - Oświata i wychowanie. Duża część wydatków z budżetu przeznaczona została na Dział 750 - Administracja publiczna (12,9%) oraz na Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska (12,1%). Wydatki inwestycyjne stanowiły 14,9 mln złotych, czyli 26,3% wydatków ogółem. Suma dochodów do budżetu Gminy Tomaszów Lubelski wyniosła w 2019 roku 53,7 mln złotych, co daje 4,7 tys. złotych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oznacza to wzrost dochodów o 10,1% w porównaniu do roku 2018. Największa część dochodów wygenerował Dział 758 - Różne rozliczenia (27,8%). Duża część wpływów pochodzi z Dział 756 - Dochody od osób prawnych, fizycznych i od innych jednostek (19,6%) oraz z Dział 900 - Gospodarka komunalna i ochrona środowiska (8,3%). W budżecie Gminy Tomaszów Lubelski wpływy z tytułu podatku dochodowego od osób fizycznych wynosiły 474 złotych na mieszkańca (10,1%), natomiast dochód z tytułu podatków dochodowych od osób prawnych wynosił 4,0 złotych na mieszkańca (0,1%).

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

**Tabela 52. Wydatki budżetu Gminy Tomaszów Lubelski według działów klasyfikacji
budżetowej w latach 2012-2019**

Ogółem (zł)	25,0 mln	26,7 mln †	29,4 mln †	27,6 mln †	37,8 mln †	43,6 mln †	47,9 mln †	56,8 mln †
Na jednego mieszkańca (zł) (% udział w całości budżetu)	2,2 tys (100%)	2,4 tys (100%)	2,6 tys (100%)	2,4 tys (100%)	3,3 tys (100%)	3,8 tys (100%)	4,2 tys (100%)	5,0 tys (100%)
Dział klasyfikacji budżetowej	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Oświata i wychowanie [Dział 801]	11,4 mln 1,0 tys (45.5%)	12,4 mln † 1,1 tys (46.5%)	12,2 mln † 1,1 tys (41.5%)	11,6 mln † 1,0 tys (42.1%)	11,4 mln † 1,0 tys (30.2%)	12,2 mln † 1,1 tys (28%)	13,1 mln † 1,2 tys (27.4%)	14,3 mln † 1,3 tys (25.1%)
Transport i łączność [Dział 600]	894,6 tys 79,8 (3.6%)	1,2 mln † 110 (4.6%)	2,5 mln † 221 (8.5%)	2,2 mln † 190 (7.8%)	5,7 mln † 499 (15%)	8,5 mln † 745 (19.4%)	7,3 mln † 643 (15.3%)	5,7 mln † 499 (10%)
Administracja publiczna [Dział 750]	2,5 mln 220 (9.9%)	2,3 mln † 208 (8.8%)	2,6 mln † 226 (8.7%)	2,7 mln † 237 (9.8%)	3,0 mln † 263 (7.9%)	2,9 mln † 256 (6.7%)	5,0 mln † 441 (10.5%)	7,4 mln † 648 (12.9%)
Pomoc społeczna [Dział 852]	5,7 mln 507 (22.7%)	5,6 mln † 492 (20.8%)	5,9 mln † 522 (20.2%)	5,8 mln † 508 (20.9%)	13,0 mln † 1,1 tys (34.4%)	2,3 mln † 202 (5.3%)	2,7 mln † 239 (5.7%)	2,8 mln † 248 (5%)
Rolnictwo i łowiectwo [Dział 010]	473,7 tys 42,3 (1.9%)	1,2 mln † 107 (4.5%)	699,7 tys † 61,6 (2.4%)	710,2 tys † 62,5 (2.6%)	761,9 tys † 67,0 (2%)	421,8 tys † 37,1 (1%)	2,4 mln † 213 (5.1%)	1,5 mln † 132 (2.6%)
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska [Dział 900]	358,2 tys 32,0 (1.4%)	696,6 tys † 61,7 (2.6%)	1,3 mln † 111 (4.3%)	1,5 mln † 131 (5.4%)	1,3 mln † 113 (3.4%)	1,5 mln † 129 (3.4%)	1,6 mln † 140 (3.3%)	6,9 mln † 607 (12.1%)
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego [Dział 921]	544,3 tys 48,6 (2.2%)	774,6 tys † 68,6 (2.9%)	758,8 tys † 66,8 (2.6%)	779,8 tys † 68,6 (2.8%)	773,4 tys † 68,0 (2%)	806,0 tys † 70,9 (1.8%)	786,3 tys † 69,0 (1.6%)	910,0 tys † 80,1 (1.6%)
Wytwarzanie i zaopatrzenie w energię el., gaz i wodę [Dział 400]	471,8 tys 42,1 (1.9%)	635,9 tys † 56,3 (2.4%)	642,4 tys † 56,5 (2.2%)	671,3 tys † 59,1 (2.4%)	628,6 tys † 55,2 (1.7%)	823,1 tys † 72,4 (1.9%)	639,8 tys † 56,2 (1.3%)	752,7 tys † 66,3 (1.3%)
Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej [Dział 853]	300,2 tys 26,8 (1.2%)	225,2 tys † 20,0 (0.8%)	1,2 mln † 108 (4.2%)	115,9 tys † 10,2 (0.4%)	0,0 † 0,0 (0%)	138,3 tys † 12,2 (0.3%)	371,5 tys † 32,6 (0.8%)	238,6 tys † 21,0 (0.4%)
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa [Dział 754]	235,8 tys 21,0 (0.9%)	203,5 tys † 18,0 (0.8%)	228,2 tys † 20,1 (0.8%)	342,3 tys † 30,1 (1.2%)	235,4 tys † 20,7 (0.6%)	223,8 tys † 19,7 (0.5%)	365,7 tys † 32,1 (0.8%)	494,3 tys † 43,5 (0.9%)
Edukacyjna opieka wychowawcza [Dział 854]	244,3 tys 21,8 (1%)	450,7 tys † 39,9 (1.7%)	437,2 tys † 38,5 (1.5%)	308,1 tys † 27,1 (1.1%)	295,5 tys † 26,0 (0.8%)	267,0 tys † 23,5 (0.6%)	255,0 tys † 22,4 (0.5%)	586,0 tys † 51,6 (1%)
Obsługa długu publicznego [Dział 757]	752,1 tys 67,1 (3%)	488,6 tys † 43,3 (1.8%)	369,9 tys † 32,6 (1.3%)	273,6 tys † 24,1 (1%)	229,7 tys † 20,2 (0.6%)	192,8 tys † 17,0 (0.4%)	194,4 tys † 17,1 (0.4%)	169,8 tys † 14,9 (0.3%)
Kultura fizyczna i sport [Dział 926]	791,4 tys 70,6 (3.2%)	91,2 tys † 8,1 (0.3%)	174,9 tys † 15,4 (0.6%)	137,5 tys † 12,1 (0.5%)	150,8 tys † 13,3 (0.4%)	156,0 tys † 13,7 (0.4%)	158,4 tys † 13,9 (0.3%)	146,2 tys † 12,9 (0.3%)
Działalność usługowa [Dział 710]	306,5 tys 27,3 (1.2%)	167,1 tys † 14,8 (0.6%)	64,5 tys † 5,7 (0.2%)	21,4 tys † 1,9 (0.1%)	96,7 tys † 8,5 (0.3%)	147,3 tys † 12,9 (0.3%)	142,8 tys † 12,5 (0.3%)	163,9 tys † 14,4 (0.3%)
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej [Dział 751]	1,9 tys 0,2 (0%)	2,3 tys † 0,2 (0%)	128,7 tys † 11,3 (0.4%)	137,7 tys † 12,1 (0.5%)	14,7 tys † 1,3 (0%)	2,3 tys † 0,2 (0%)	128,8 tys † 11,3 (0.3%)	127,0 tys † 11,2 (0.2%)
Gospodarka mieszkaniowa [Dział 700]	37,8 tys 3,4 (0.2%)	136,8 tys † 12,1 (0.5%)	122,1 tys † 10,7 (0.4%)	315,1 tys † 27,7 (1.1%)	192,0 tys † 16,9 (0.5%)	319,5 tys † 28,1 (0.7%)	100,0 tys † 8,8 (0.2%)	160,3 tys † 14,1 (0.3%)
Ochrona zdrowia [Dział 851]	63,5 tys 5,7 (0.3%)	46,7 tys † 4,1 (0.2%)	60,2 tys † 5,3 (0.2%)	59,8 tys † 5,3 (0.2%)	54,1 tys † 4,8 (0.1%)	65,9 tys † 5,8 (0.2%)	60,4 tys † 5,3 (0.1%)	62,1 tys † 5,5 (0.1%)
Turystyka [Dział 630]	0,0 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	72,5 tys † 6,4 (0.1%)
Obrona narodowa [Dział 752]	0,0 0,0 (0%)	1,0 tys † 0,1 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	444 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	200 † 0,0 (0%)
Informatyka [Dział 720]	0,0 0,0 (0%)	2,9 tys † 0,3 (0%)	1,1 tys † 0,1 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)
Różne rozliczenia [Dział 758]	0,0 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)
Wydatki związane z poborem dochodów [Dział 756]	0,0 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)
Szkolnictwo wyższe [Dział 803]	0,0 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	0,0 † 0,0 (0%)	-

† - wzrost wydatków z budżetu w stosunku do poprzedzającego roku
‡ - spadek wydatków z budżetu w stosunku do poprzedzającego roku
XXX - największa wartość w danym dziale na przestrzeni lat
YYY - najmniejsza wartość w danym dziale na przestrzeni lat

Źródło: www.polskawliczbach.pl

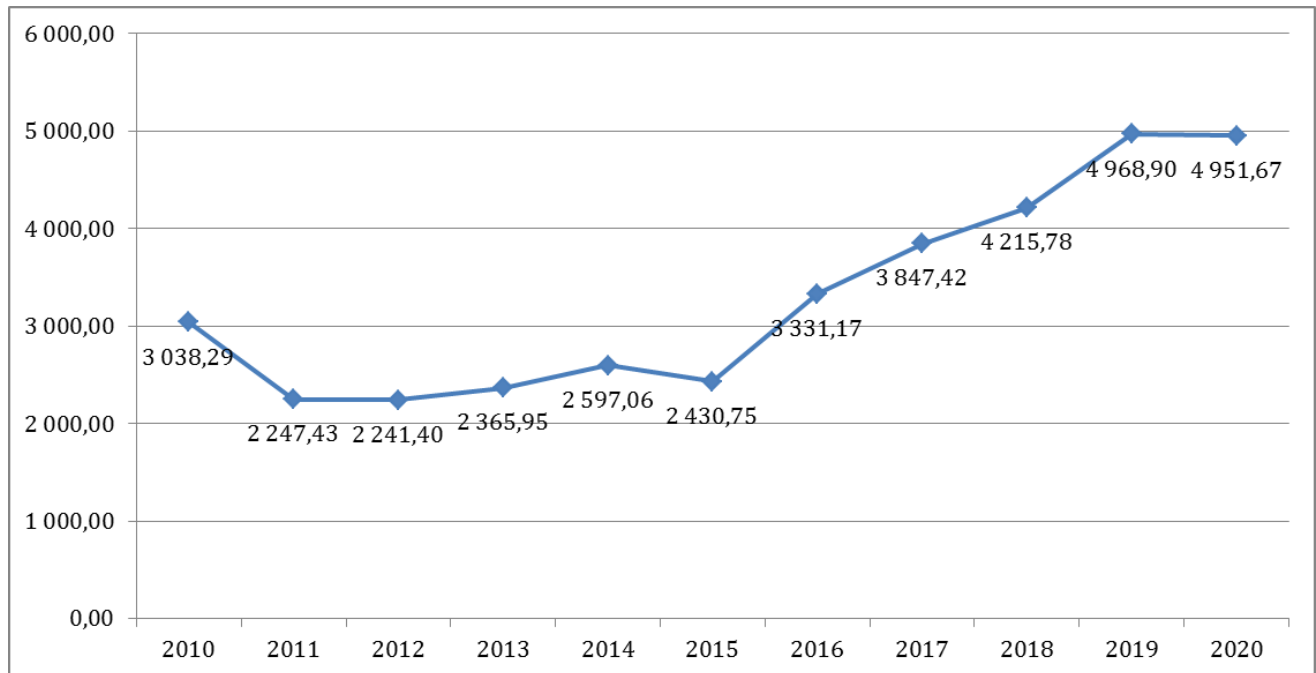
Tabela 53. Wydatki majątkowe inwestycyjne Gminy Tomaszów Lubelski, gmin powiatu tomaszowskiego oraz województwa lubelskiego w 2020 r.

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski (gminy bez miast na prawach powiatu)	Województwo lubelskie (gminy bez miast na prawach powiatu)
Wydatki majątkowe (w zł)	11 326 921,05	77 044 971,75	1 544 499 682,47
Wydatki ogółem (w zł)	56 033 056,08	426 116 812,62	8 446 742 139,80
Udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem (w %)	20,21	18,08	18,29

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W latach 2010-2020 wydatki na mieszkańca wzrosły o 1 913,38 zł. Kształtowanie się wysokości wydatków Gminy Tomaszów Lubelski ogółem w przeliczeniu na jednego mieszkańca zaprezentowano na poniższym wykresie:

Wykres 41. Wydatki Gminy Tomaszów Lubelski w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2010-2020

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

**Tabela 54. Dochody budżetu Gminy Tomaszów Lubelski według działów klasyfikacji
budżetowej w latach 2012-2019**

Ogółem (zł) Na jednego mieszkańca (zł) (% udział w całości budżetu)	27,0 mln 2,4 tys (100%)	27,1 mln † 2,4 tys (100%)	29,5 mln † 2,6 tys (100%)	28,7 mln † 2,5 tys (100%)	40,1 mln † 3,5 tys (100%)	44,5 mln † 3,9 tys (100%)	48,5 mln † 4,3 tys (100%)	53,7 mln; 4,7 tys (100%)
Dział klasyfikacji budżetowej	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Różne rozliczenia [Dział 758]	13,2 mln 1,2 tys (48,9%)	13,4 mln † 1,2 tys (49,5%)	12,6 mln † 1,1 tys (42,6%)	13,0 mln † 1,1 tys (45,3%)	12,9 mln † 1,1 tys (32,1%)	13,7 mln † 1,2 tys (30,8%)	14,2 mln † 1,2 tys (29,2%)	14,9 mln; 1,3 tys (27,8%)
Dochody od osób prawnych, fizycznych i od innych jednostek [Dział 756]	6,1 mln 542 (22,5%)	6,6 mln † 587 (24,5%)	7,3 mln † 640 (24,7%)	7,8 mln † 683 (27,1%)	9,0 mln † 792 (22,5%)	10,4 mln † 912 (23,3%)	11,7 mln; 1,0 tys (24,2%)	10,5 mln † 927 (19,6%)
Transport i łączność [Dział 600]	117,5 tys 10,5 (0,4%)	0,0; 0,0 (0%)	60,0 tys † 5,3 (0,2%)	50,0 tys † 4,4 (0,2%)	1,4 mln † 124 (3,5%)	3,4 mln; 302 (7,7%)	3,0 mln † 263 (6,2%)	2,5 mln † 224 (4,7%)
Pomoc społeczna [Dział 852]	4,8 mln 427 (17,7%)	4,6 mln † 403 (16,8%)	4,8 mln † 422 (16,3%)	4,6 mln † 406 (16,1%)	11,8 mln; 1,0 tys (29,5%)	1,4 mln; 127 (3,3%)	1,8 mln † 154 (3,6%)	1,8 mln † 161 (3,4%)
Gospodarka komunalna i ochrona środowiska [Dział 900]	18,5 tys 1,6 (0,1%)	344,1 tys † 30,5 (1,3%)	735,8 tys † 64,8 (2,5%)	766,8 tys † 67,5 (2,7%)	750,7 tys † 66,0 (1,9%)	755,1 tys † 66,4 (1,7%)	1,2 mln † 104 (2,4%)	4,5 mln; 392 (8,3%)
Oświata i wychowanie [Dział 801]	1,2 tys 0,1 (0%)	67,9 tys † 6,0 (0,3%)	276,1 tys † 24,3 (0,9%)	368,1 tys † 32,4 (1,3%)	407,9 tys † 35,8 (1%)	889,6 tys † 78,2 (2%)	1,2 mln; 106 (2,5%)	984,5 tys † 86,7 (1,8%)
Administracja publiczna [Dział 750]	220,2 tys 19,6 (0,8%)	116,3 tys † 10,3 (0,4%)	114,2 tys † 10,1 (0,4%)	206,5 tys † 18,2 (0,7%)	80,5 tys; 7,1 (0,2%)	115,7 tys † 10,2 (0,3%)	922,9 tys † 81,0 (1,9%)	2,0 mln; 177 (3,7%)
Rolnictwo i łowiectwo [Dział 010]	275,1 tys 24,5 (1%)	544,0 tys † 48,2 (2%)	362,3 tys † 31,9 (1,2%)	685,4 tys † 60,3 (2,4%)	388,0 tys † 34,1 (1%)	398,1 tys † 35,0 (0,9%)	723,6 tys † 63,5 (1,5%)	870,9 tys; 76,7 (1,6%)
Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię el., gaz i wodę [Dział 400]	443,7 tys 39,6 (1,6%)	531,6 tys † 47,1 (2%)	1,1 mln; 92,6 (3,6%)	579,9 tys † 51,0 (2%)	638,4 tys † 56,1 (1,6%)	555,0 tys † 48,8 (1,2%)	567,2 tys † 49,8 (1,2%)	589,9 tys † 51,9 (1,1%)
Pozostałe zadania w zakresie polityki społecznej [Dział 853]	336,4 tys 30,0 (1,2%)	210,0 tys † 18,6 (0,8%)	1,5 mln; 129 (5%)	136,7 tys † 12,0 (0,5%)	0,0; 0,0 (0%)	49,9 tys † 4,4 (0,1%)	500,3 tys † 43,9 (1%)	94,8 tys † 8,3 (0,2%)
Edukacyjna opieka wychowawcza [Dział 854]	185,0 tys 16,5 (0,7%)	287,4 tys † 25,5 (1,1%)	301,9 tys; 26,6 (1%)	187,3 tys † 16,5 (0,7%)	184,3 tys † 16,2 (0,5%)	163,0 tys † 14,3 (0,4%)	158,8 tys; 13,9 (0,3%)	216,2 tys † 19,0 (0,4%)
Urzędy naczelnych organów władzy państwowej [Dział 751]	1,9 tys 0,2 (0%)	1,9 tys † 0,2 (0%)	128,7 tys † 11,3 (0,4%)	137,7 tys; 12,1 (0,5%)	14,7 tys † 1,3 (0%)	2,3 tys † 0,2 (0%)	128,8 tys † 11,3 (0,3%)	127,0 tys † 11,2 (0,2%)
Gospodarka mieszkaniowa [Dział 700]	906,1 tys 80,9 (3,4%)	391,3 tys † 34,7 (1,4%)	368,7 tys † 32,4 (1,3%)	144,0 tys † 12,7 (0,5%)	220,3 tys † 19,4 (0,5%)	99,3 tys; 8,7 (0,2%)	125,4 tys † 11,0 (0,3%)	122,9 tys † 10,8 (0,2%)
Bezpieczeństwo publiczne i ochrona przeciwpożarowa [Dział 754]	11,9 tys 1,1 (0%)	3,5 tys † 0,3 (0%)	2,0 tys † 0,2 (0%)	3,0 tys † 0,3 (0%)	1 000; 0,1 (0%)	5,0 tys † 0,4 (0%)	79,5 tys † 7,0 (0,2%)	185,5 tys † 16,3 (0,3%)
Działalność usługowa [Dział 710]	0,0 0,0 (0%)	3,0 tys † 0,3 (0%)	3,5 tys † 0,3 (0%)	3,0 tys † 0,3 (0%)	14,2 tys; 1,3 (0%)	3,0 tys † 0,3 (0%)	3,0 tys † 0,3 (0%)	0,0; 0,0 (0%)
Kultura fizyczna i sport [Dział 926]	405,5 tys 36,2 (1,5%)	102 † 0,0 (0%)	48,5 † 0,0 (0%)	412 † 0,0 (0%)	2,3 mln; 201 (5,7%)	18,3 † 0,0 (0%)	22,3 † 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)
Turystyka [Dział 630]	0,0 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	61,6 tys; 5,4 (0,1%)
Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego [Dział 921]	22,5 tys 2,0 (0,1%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	43,8 tys † 3,9 (0,2%)	4,0 tys † 0,4 (0%)	19,5 † 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	2,0 tys † 0,2 (0%)
Obrona narodowa [Dział 752]	0,0 0,0 (0%)	1 000; 0,1 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	200 † 0,0 (0%)
Ochrona zdrowia [Dział 851]	0,0 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	155; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)	0,0; 0,0 (0%)

† - wzrost dochodów do budżetu w stosunku do poprzedzającego roku
- spadek dochodów do budżetu w stosunku do poprzedzającego roku
XXX - największa wartość w danym dziale na przestrzeni lat
YYY - najmniejsza wartość w danym dziale na przestrzeni lat

Źródło: www.polskawliczbach.pl

W 2020 roku dochody własne Gminy Tomaszów Lubelski (dochody z opłat i podatków, bez subwencji ogólnych i dotacji celowych) wynosiły 17 658 543,63 zł. Stanowiły one 31,42% dochodów ogółem. Średni udział dochodów własnych wszystkich gmin na terenie powiatu i województwa w dochodach ogółem był większy. W przypadku gminy Tomaszów Lubelski, gmin powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego dochody własne stanowiły około jednej trzeciej wszystkich dochodów.

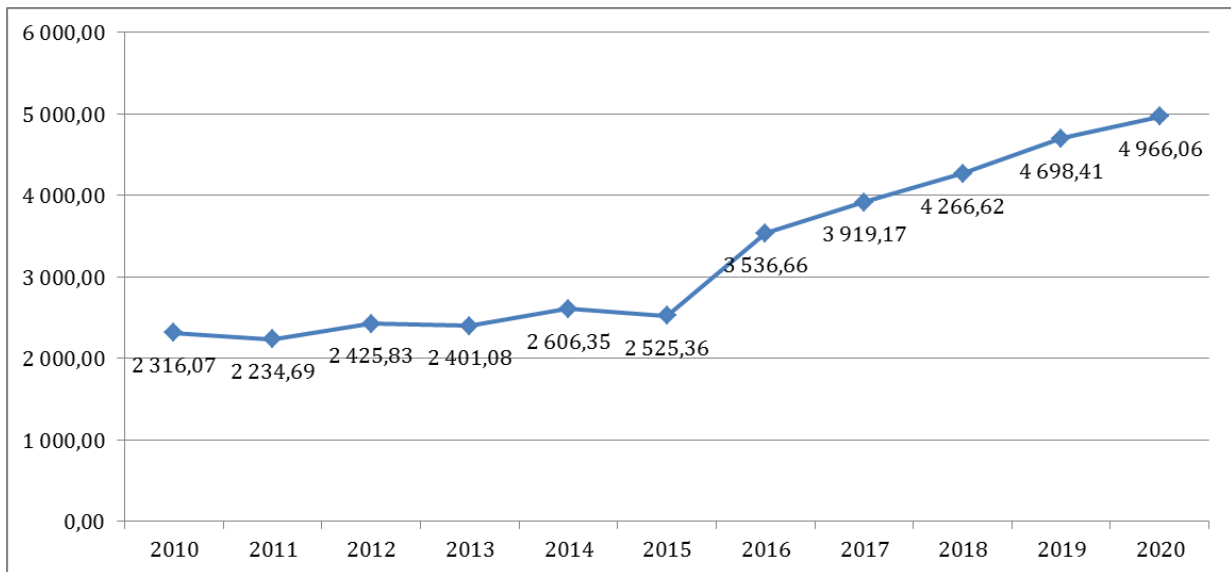
Tabela 55. Dochody własne Gminy Tomaszów Lubelski, gmin powiatu tomaszowskiego oraz województwa lubelskiego w 2020 r.

Wyszczególnienie	Gmina Tomaszów Lubelski	Powiat tomaszowski (gminy bez miast na prawach powiatu)	Województwo lubelskie (gminy bez miast na prawach powiatu)
Dochody własne (w zł)	17 658 543,63	150 132 166,23	2 999 096 981,30
Dochody ogółem (w zł)	56 195 911,86	447 920 933,03	8 773 679 102,86
Udział dochodów własnych w dochodach ogółem	31,42%	33,52%	34,18%

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Banku Danych Lokalnych GUS

W przeliczeniu na jednego mieszkańca, wysokość dochodów Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r. wynosiła 4 966,06 zł. Od roku 2010 wartość gminnych dochodów na jednego mieszkańca rosła. W stosunku do roku 2010, w 2020 roku dochody na mieszkańca były wyższe o 2 649,99 zł.

Wykres 42. Dochody Gminy Tomaszów Lubelski w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2010-2020

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS

6.4. Planowanie strategiczne

Planowanie strategiczne w Gminie Tomaszów Lubelski prowadzone jest w oparciu o długofalowe, kompleksowe dokumenty strategiczne, opracowane zarówno na szczeblu lokalnym, jak również powiatowym, regionalnym i krajowym. Strategie

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

rozwoju określają kierunki prowadzenia polityki prorozwojowej w danej jednostce, jej cele i pożądane efekty. Władze samorządowe prowadzą politykę rozwoju jednostki w pełnej zgodności z przyjętymi założeniami strategicznymi na poziomie gminnym, ponadlokalnym, wojewódzkim i krajowym, a wszystkie plany strategiczne i dokumenty programowe jednostki samorządu terytorialnego wpisują się w kierunki i cele obowiązujących na danym terenie strategii wyższego szczebla.

Gmina Tomaszów Lubelski, z racji swojego usytuowania w powiecie tomaszowskim, w województwie lubelskim, jest objęta strategiami i programami obowiązującymi na obszarze powiatu i regionu oraz analogicznymi dokumentami krajowymi. Gmina Tomaszów Lubelski posiada również własne dokumenty strategiczne i planistyczne. Urząd Gminy i inne jednostki organizacyjne realizują zadania należące do samorządu gminy i działają w oparciu o ustawy, przepisy szczególne oraz przyjęte dokumenty strategiczne i programowe m.in.:

Tabela 56. Zestawienie dokumentów programowych Gminy Tomaszów Lubelski

Lp.	Nazwa strategii, programu, planu	Nazwa aktu wprowadzającego	Czas obowiązywania
1.	Gminny Program Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych oraz Przeciwdziałania Narkomanii dla Gminy Tomaszów Lubelski na 2021 rok	Uchwała Nr XXV/212/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 29 stycznia 2021 r.	2021 r.
2.	Gminny program wspierania rodziny w gminie Tomaszów Lubelski na lata 2021-2023	Uchwała nr XXVI/222/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski	2021-2023
3.	Gminny program przeciwdziałania przemocy w rodzinie oraz ochrony ofiar przemocy w rodzinie w gminie Tomaszów Lubelski na lata 2021-2025	Uchwała Nr XXVI/223/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski	2021-2025
4.	Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2017-2022	Uchwała Nr XXXI/303/2017 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 29 września 2017 r.	2017-2022
5.	Program Ochrony Środowiska na lata 2017-2020 z perspektywą do roku 2024	Uchwała Nr XXVI/242/2017 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 24 marca 2017 r.	2017-2020 z perspektywą do roku 2024
6.	Plan Gospodarki Niskoemisyjnej	Uchwała Nr XXII/193/2016 Rady	2016-2020

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

		Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 14 października 2016 r.	
7.	Lokalny Program Rewitalizacji dla Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2016-2023	Uchwała Nr XXXII/311/2017 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 23 października 2017 r.	2016-2023
8.	Program usuwania azbestu i wyrobów zawierających azbest z terenu gminy Tomaszów Lubelski na lata 2019- 2032	Uchwała Nr XIII/120/2019	2019-2032
9.	Wieloletni Plan Rozwoju i Modernizacji Urzędzeń Wodociągowych i Urzędzeń Kanalizacyjnych Gminy Tomaszów Lubelski	-	-
10.	Program współpracy z organizacjami pozarządowymi na rok 2021	Uchwała Nr XXII/194/2020 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 27 listopada 2020 r.	2021 r.
11.	Program opieki nad zwierzętami bezdonnymi oraz zapobiegania bezdoności zwierząt na terenie gminy Tomaszów Lubelski w 2021 r.	Uchwała Nr XXVI/230/2021 Rady Gminy Tomaszów Lubelski z dnia 26 lutego 2021 r.	2021 r.

Źródło: Doradztwo i Reklama Sp. z o.o. na podstawie danych Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

III. Konsultacje społeczne

Jednym z najważniejszych etapów w procesie opracowywania dokumentu strategicznego jest analiza opinii mieszkańców na temat jakości życia w zamieszkiwanej przez nich Gminie. W toku prac nad Strategią Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027 przeprowadzono analizę, której celem było poznanie opinii lokalnej społeczności.

Konsultacje społeczne są niezwykle istotnym elementem procesu przygotowywania planu rozwoju. Pozwalają na zapoznanie się z opinią mieszkańców na temat sytuacji obecnej gminy, ich oceną możliwości jej rozwoju, a także stopniem zaspokojenia ich podstawowych potrzeb bytowych. Właściwie przeprowadzone konsultacje społeczne oraz prawidłowo zinterpretowane ich wyniki, gwarantują obranie zgodnych z oczekiwaniami i potrzebami mieszkańców kierunków polityki prorozwojowej gminy.

Konsultacje społeczne w Gminie Tomaszów Lubelski zostały przeprowadzone w formie spotkań z przedstawicielami władz gminnych, mieszkańców, przedsiębiorców i organizacji pozarządowych oraz w formie badania ankietowego.

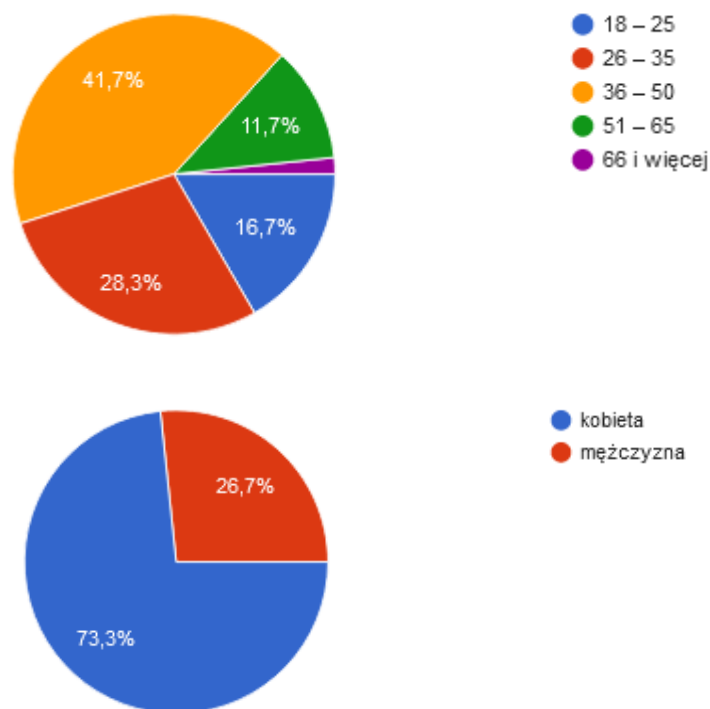
Ankieta miała na celu zapoznanie się z opinią mieszkańców Gminy na temat aktualnej sytuacji społeczno-gospodarczej, mocnych i słabych stron, oraz szans i zagrożeń związanych z jej funkcjonowaniem a także miała ukazać potencjał do dalszego rozwoju. Wyniki ankietyzacji będą wykorzystane w procesie formułowania celów rozwoju i wyboru obszarów priorytetowych.

W badaniu ankietowym wszyscy mieszkańcy Gminy, poprzez odpowiednio dobraną skalę mogli określić na jakim poziomie ich zdaniem znajdują się wybrane aspekty życia społecznego, gospodarczego, środowiskowego i przestrzenno-funkcjonalnego.

Ankieta została udostępniona na stronie Gminy, jak również możliwa do pobrania w siedzibie Urzędu Gminy. Wśród ankietowanych wypełnione zostały jedynie ankiety elektroniczne (wzór ankiety w załączeniu do diagnozy).

Ankieta została wypełniona przez 60 respondentów. Najwięcej z nich stanowili mieszkańcy w wieku 36-50 lat (41,7%).

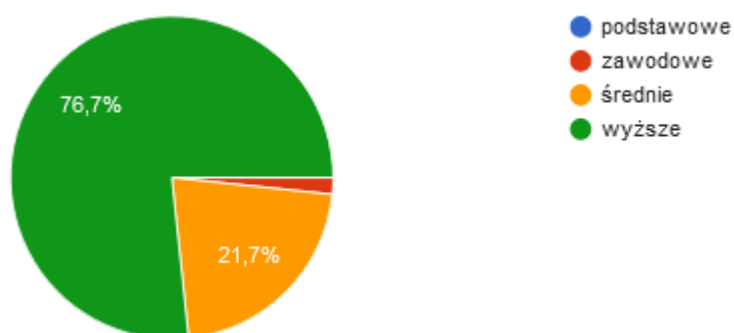
Wykres 43. Wiek i płeć osób ankietowanych

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

76,7% ankietowanych posiada wyższe wykształcenie a ich aktywność zawodowa to w przeważającym stopniu praca w sektorze publicznym (58,3%).

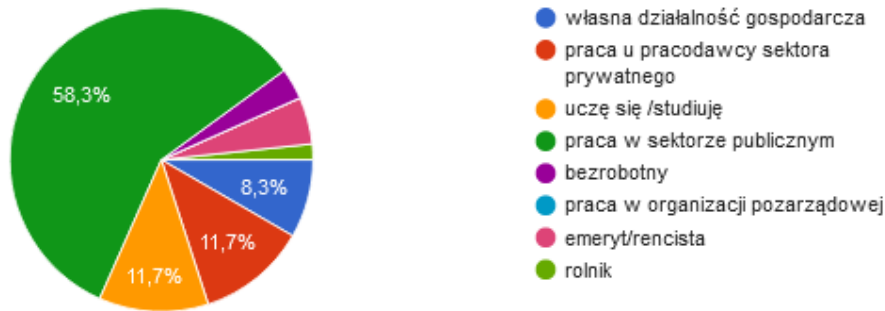
Wykres 44. Wykształcenie ankietowanych

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027

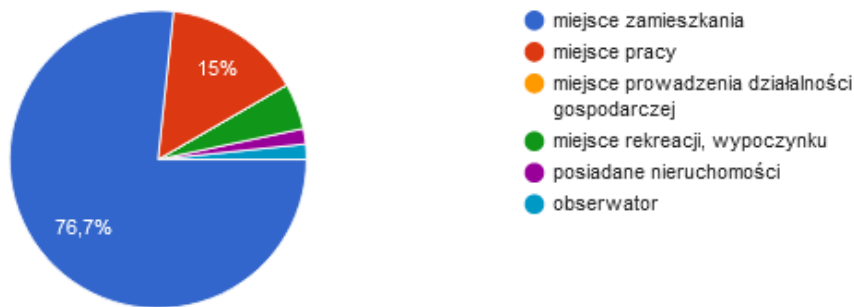
Wykres 45. Aktywność zawodowa ankietowanych

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Wśród ankietowanych przeważali mieszkańcy Gminy Tomaszów Lubelski. 19% to mieszkańcy miejscowości Rabinówka a czas zamieszkania ankietowanych w Gminie to w większości 11 lat i więcej co sugeruje, że większość ankietowanych to dłużej mieszkający, którzy znają problemy i potrzeby Gminy na przestrzeni lat.

Wykres 46. Związek z terenem Gminy

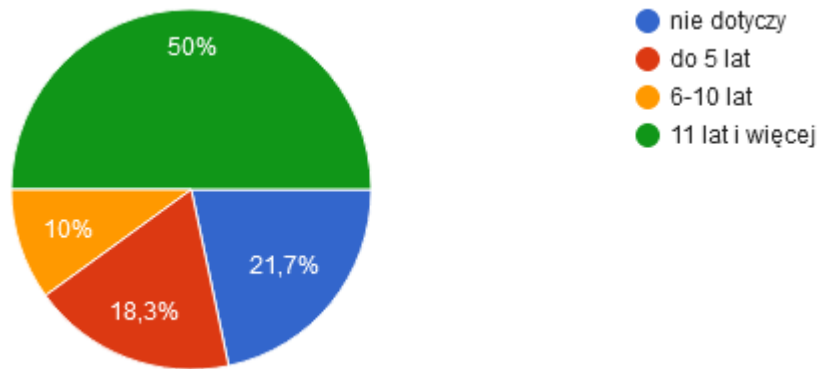
Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Wykres 47. Miejsce zamieszkania ankietowanych

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

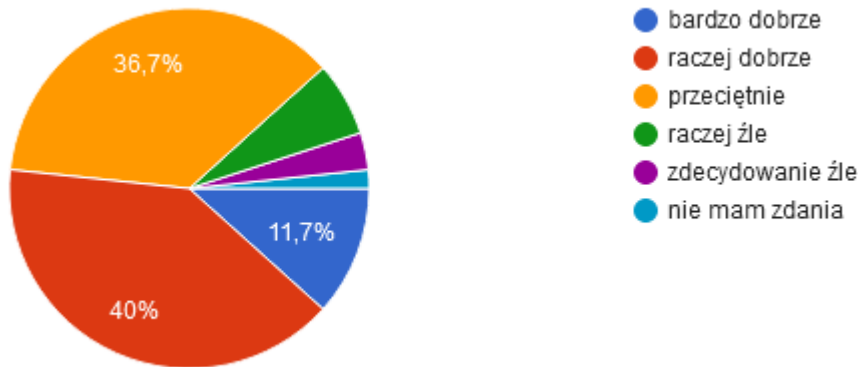
Wykres 48. Czas zamieszkania ankietowanych na terenie Gminy

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Analizie poddano jakość i poziom życia mieszkańców na terenie Gminy Tomaszów Lubelski. Na pytanie „Jak ogólnie ocenia Pani/Pan poziom życia w Gminie Tomaszów Lubelski?” ankietowani odpowiadali uwzględniając sześciostopniową skalę (bardzo dobrze, raczej dobrze, przeciętnie, raczej źle, zdecydowanie źle, nie mam zdania). Ankietowani w większości głosów uznali że poziom życia na terenie Gminy Tomaszów Lubelski jest „raczej dobra” (40%).

Wykres 49. Poziom życia na terenie Gminy

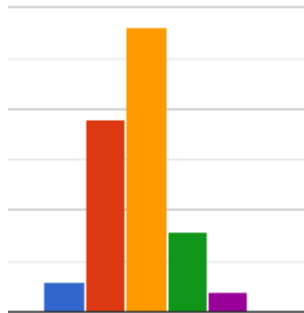
Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Analizując warunki życia/działalności w poszczególnych w pięciostopniowej skali (bardzo dobrze, dobrze, średnie, źle, bardzo źle) ankietowanie odpowiedzieli następująco dla poszczególnych kategorii. Skala na wykresie została określona następującymi kolorami:

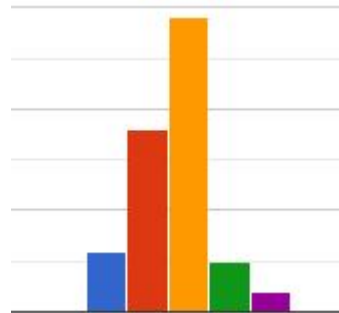
■ BARDZO DOBRE ■ DOBRE ■ ŚREDNIE ■ ZŁE ■ BARDZO ZŁE

Wykres 50. Ocena warunków życia / działalności w Gminie

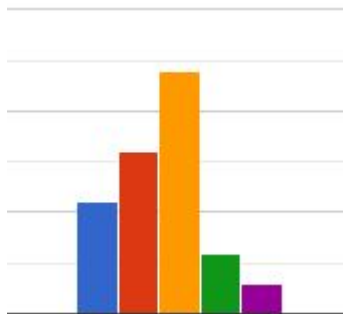
Warunki dla rozwoju przedsiębiorczości

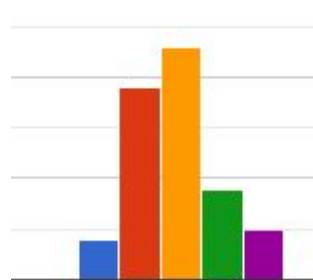
Dostęp do instytucji, placówek usługowych

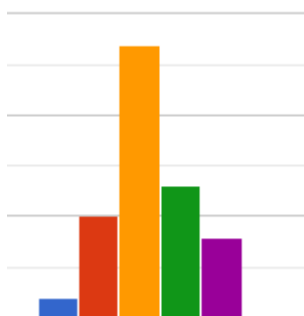
Dostęp do infrastruktury sportu i rekreacji, ciekawego spędzania czasu

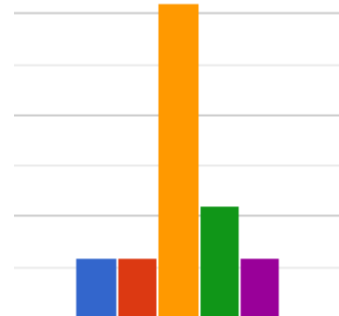
Oferta spędzania wolnego czasu dla dzieci

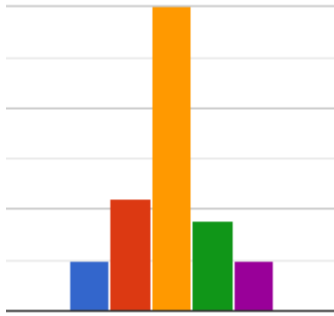
Oferta spędzania wolnego czasu dla młodzieży

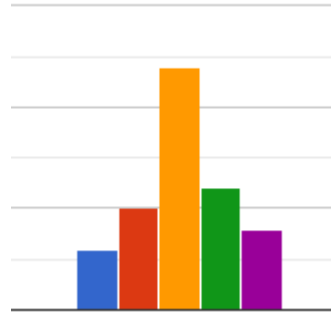
Oferta spędzania wolnego czasu dla dorosłych

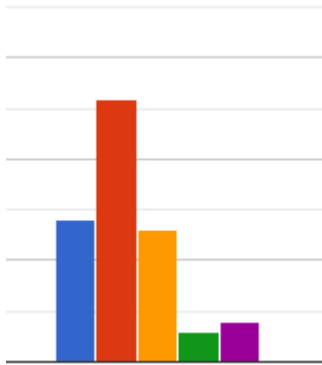
**Dostęp do infrastruktury kultury
i rozrywki**

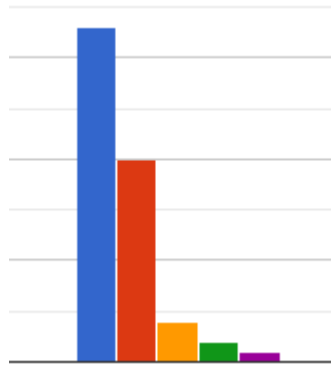
Poziom oferty i wydarzeń kulturalnych

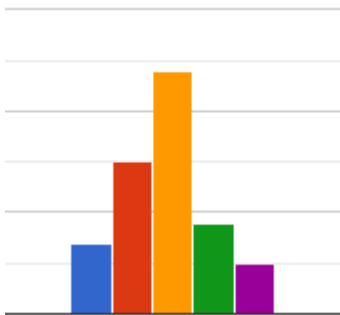
Stan środowiska naturalnego

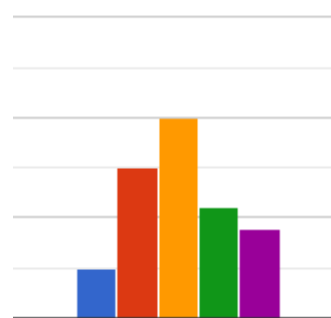
Walory krajobrazowe

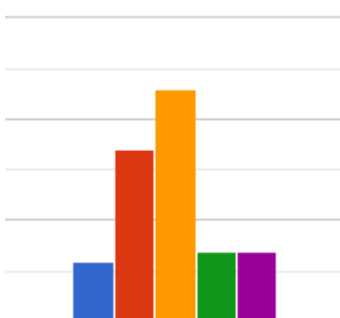
**Zagospodarowanie przestrzeni publicznej
(place, skwery, parki)**

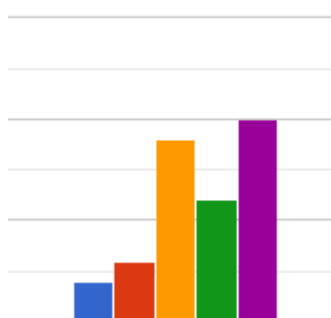
Stan i jakość dróg

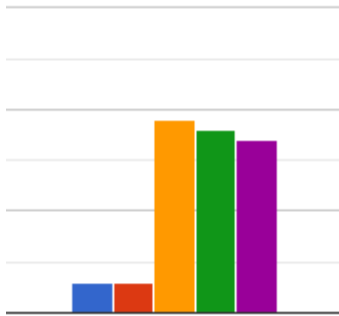
**Dostęp do infrastruktury komunalnej
(wodociągi)**

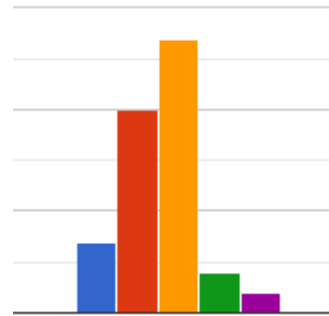
**Dostęp do infrastruktury komunalnej
(kanalizacja)**

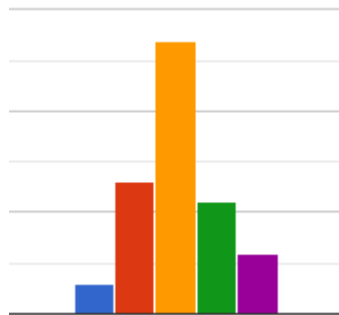
Dostępność transportu publicznego

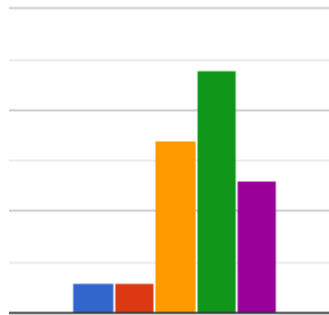
Bezpieczeństwo publiczne

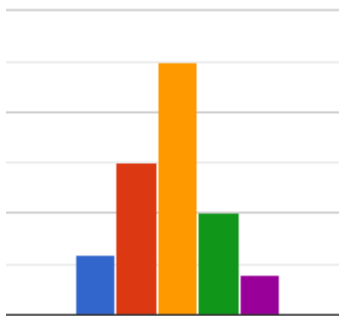
Dostępność obiektów handlowych i usługowych

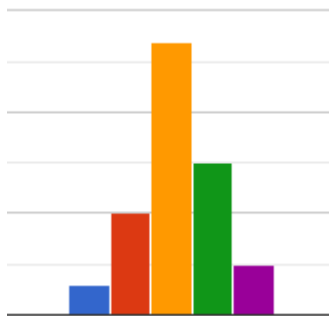
Rynek pracy (możliwość zatrudnienia)

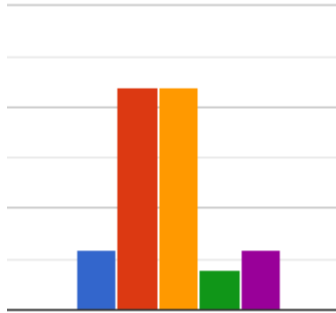
Dostępność i jakość opieki społecznej

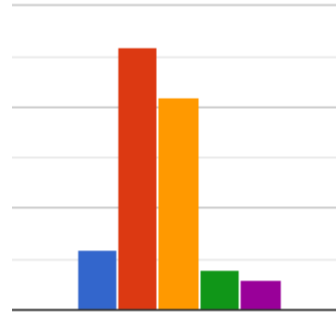
Dostępność i jakość opieki zdrowotnej

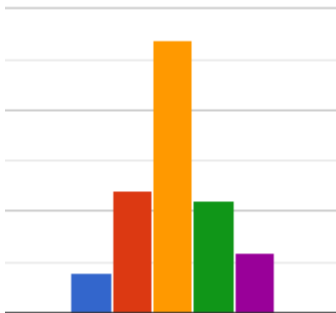
Dostępność i jakość edukacji
przedszkolnej

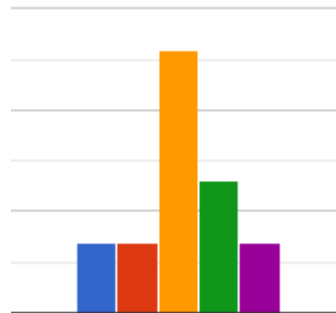
Dostępność i jakość edukacji szkolnej

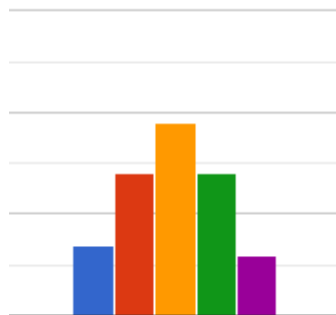
Dostępność i jakość zajęć pozalekcyjnych

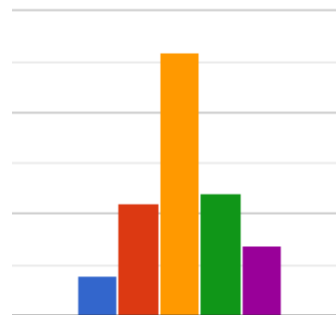
Usługi turystyczne

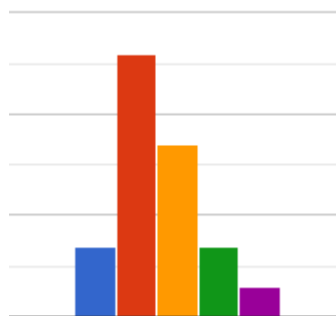
Dostępność do bazy gastronomicznej

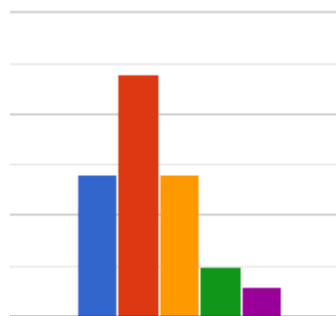
Dostępność do bazy noclegowej

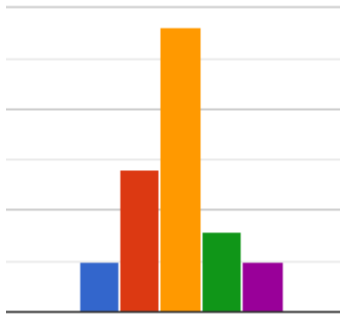
Stan zabytków i obiektów kultury

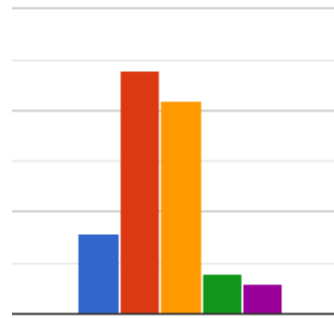
Dostęp do Internetu

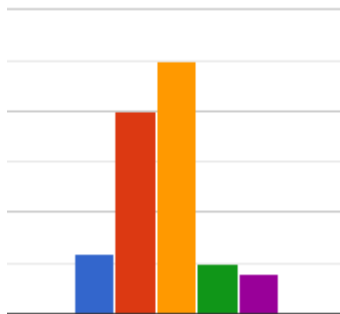
**Dostępność terenów przeznaczonych
pod inwestycje**

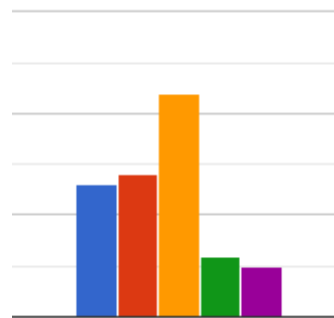
Aktywność środowisk lokalnych

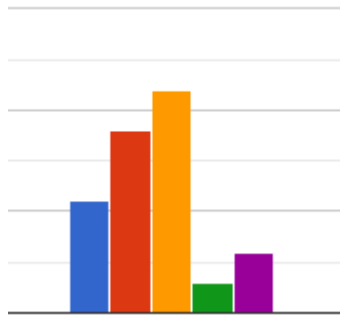
**Rozwój rolnictwa i branży rolno-
spożywczej**

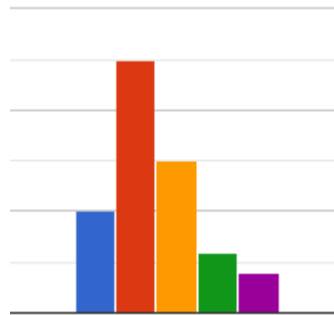
Atrakcyjność Gminy dla turystów

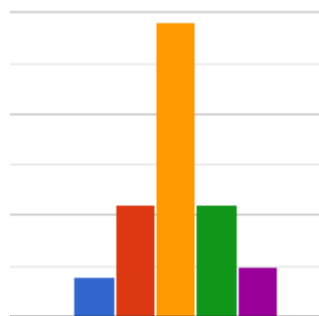
**Jakość rządzenia i funkcjonowania
administracji publicznej w Gminie**

**Współpraca Gminy z organizacjami
pozarządowymi i innymi podmiotami**

Rozwój innowacji w przedsiębiorstwach

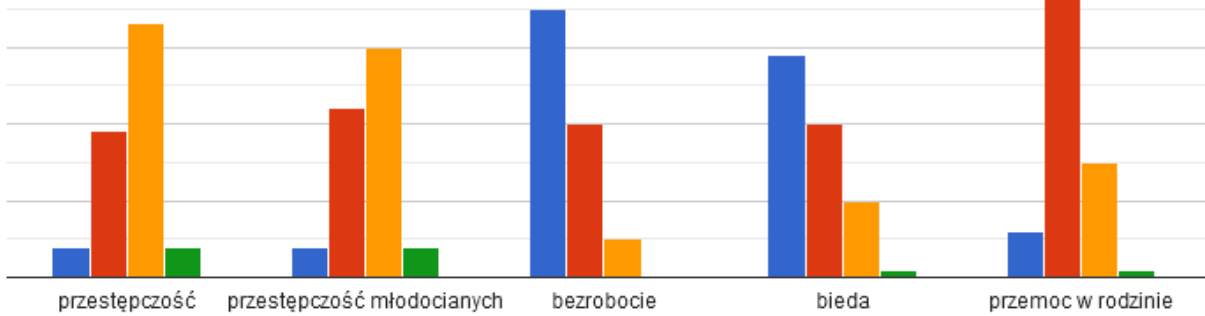

Ankietowani uznali, że na terenie Gminy Tomaszów Lubelski są średnie warunki dla rozwoju przedsiębiorczości oraz dostęp do instytucji i placówek usługowych. W kategorii pytań dotyczących sportu i rekreacji jak również spędzania wolnego czasu przeważały odpowiedzi średnie. Ankietowani jako średni ocenili również dostęp do infrastruktury kultury i rozrywki na terenie Gminy, ofertę kulturalną, którą proponuje Gmina. Stan środowiska naturalnego na terenie Gminy jest dobry a walory krajobrazowe ocenione zostały na bardzo dobre. Zagospodarowanie przestrzeni publicznej (placze, skwery, parki), stan i jakość dróg, dostęp do infrastruktury wodociągowej jest średni, natomiast bardzo źle został oceniony dostęp do infrastruktury kanalizacyjnej, negatywnie oceniono również dostępność transportu publicznego. Bardzo źle oceniono bezpieczeństwo publiczne. Średnio została oceniona dostępność obiektów handlowych i usługowych. natomiast w pytaniu dotyczącym rynku pracy przeważały odpowiedzi średnie i dobre. Ankietowani w swoich odpowiedziach ocenili dostępność do opieki społecznej, podstawowej opieki zdrowotnej, edukacji zarówno przedszkolnej jak i szkolnej czy zajęć pozalekcyjnych jako średni i dobry. Dostęp do Internetu na terenie Gminy Tomaszów Lubelski jest dobry. Pod względem turystyki przeważały odpowiedzi średnie. Mieszkańcy pozytywnie ocenili jakość funkcjonowania administracji publicznej i pozarządowych działających na terenie Gminy.

Ocenie poddane zostały główne problemy społeczne występują na terenie Gminy. Oceniano w czterostopniowej skali. W większości poniższych pytań ankietowani uznali, iż analizowane problemy są na poziomie niskim oraz średnim. Wysokie zagrożenie problemem dostrzeżono w przypadku braku atrakcyjnych miejsc pracy, bezrobocia, wzrostu liczby osób starszych i biedy.

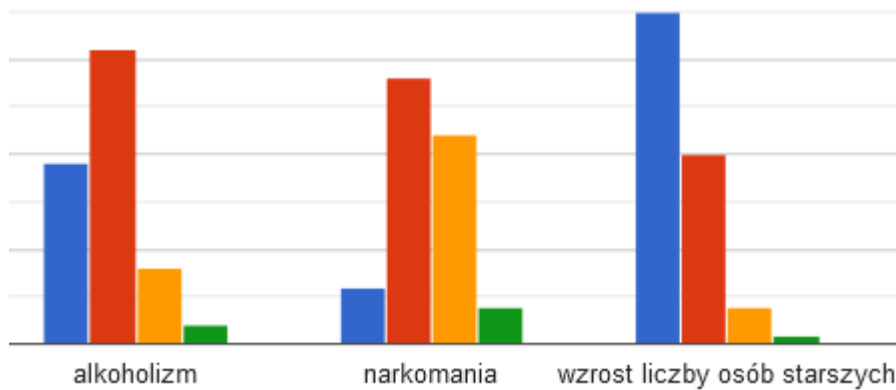
 WYSOKIE ZAGROŻENIE PROBLEMEM ŚREDNIE ZAGROŻENIE PROBLEMEM
NISKIE ZAGROŻENIE PROBLEMEM BRAK PROBLEMU

Wykres 51. Problemy społeczne na terenie Gminy (przestępczość, przestępczość młodocianych, bezrobocie, bieda, przemoc w rodzinie)

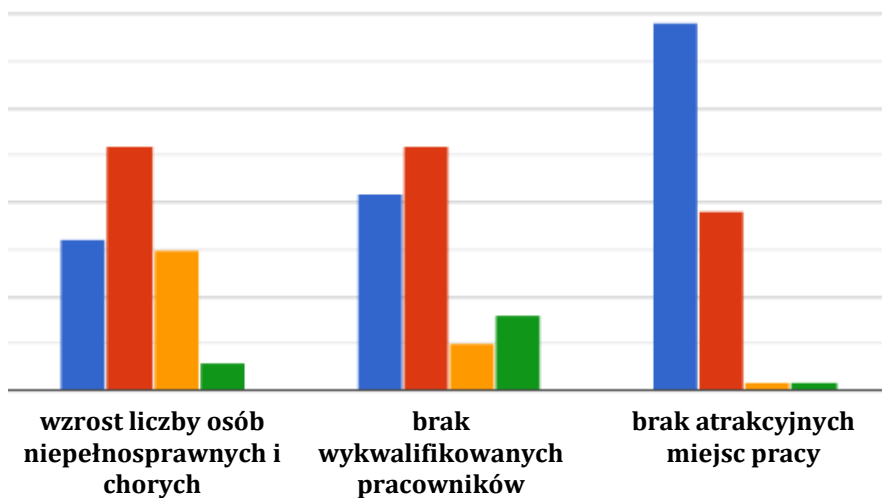
Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Wykres 52. Problemy społeczne na terenie Gminy (alkoholizm, narkomania, wzrost liczby osób starszych)

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

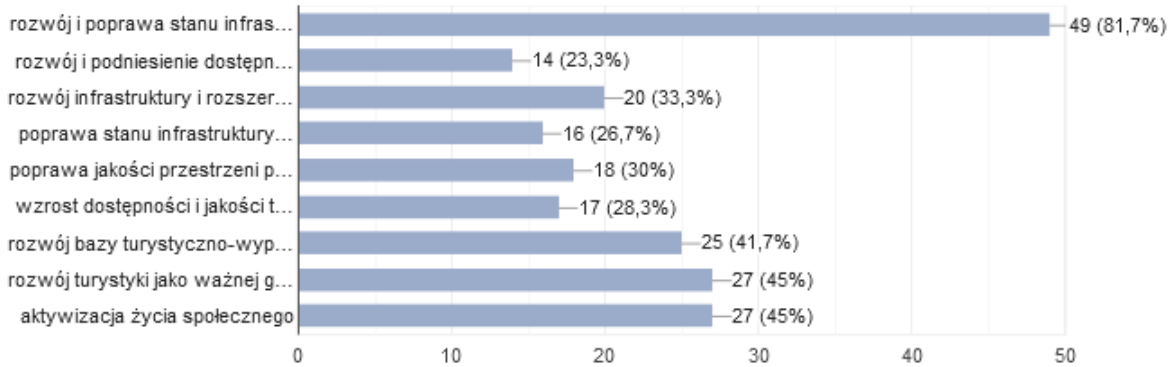
Wykres 53. Problemy społeczne na terenie Gminy (wzrost liczby osób niepełnosprawnych i chorych, brak wykwalifikowanych pracowników, brak atrakcyjnych miejsc pracy)

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Kolejnym pytaniem było wskazanie kierunków działań, które mieszkańcy uznali za priorytetowe. Najwięcej odpowiedzi padło na „rozwój i poprawa stanu infrastruktury technicznej (sieć wodociągowa, kanalizacyjna, jakość dróg, itp.)”.

Wykres 54. Kierunki działań, które powinny zostać uznane za priorytetowe w procesie rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

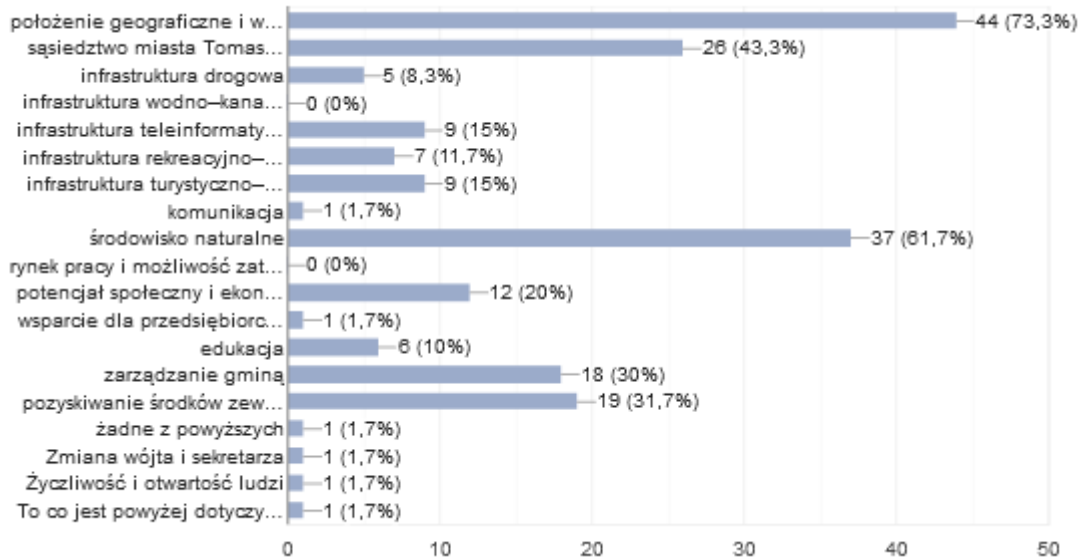
Kolejnym pytaniem otwartym było wskazanie inwestycji jakie zdaniem ankietowanych są priorytetowe:

- stworzenie nowych miejsc pracy,
- budowa ścieżek rowerowych, parków, skwerów, miejsc wypoczynku, uporządkowanie estetyczne przestrzeni publicznej,
- rozwój i poprawa stanu infrastruktury technicznej,
- budowa sieci kanalizacyjnej i wodociągowej,
- budowa oraz poprawa stanu dróg, oświetlenie dróg budowa chodników,
- Rozwój bazy obsługi ruchu turystycznego, agroturystyki, budowa tras rowerowych gminnych i międzygminnych, tras pieszych, organizowanie i wsparcie organizatorów cyklicznych (corocznych) imprez kulturalnych, regionalnych, tworzących sieć strukturę tego typu wydarzeń w obrębie Roztocza, np. promowanie kuchni regionalnej, grzybobrania, imprez zimowych, itp.,
- rozwój infrastruktury i rozszerzenie oferty kulturalno-rozrywkowej (miejsca spotkań dla młodzieży, dzieci),
- poprawa jakości przestrzeni publicznej i wzrost jej funkcjonalności,
- infrastruktura dla handlu produkcją pomoc dla przedsiębiorstw aktywizacja dla osób młodych typu praktyki w zakładach pracy.

**Diagnoza sytuacji społecznej, gospodarczej i przestrzennej
do Strategii Rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski na lata 2021-2027**

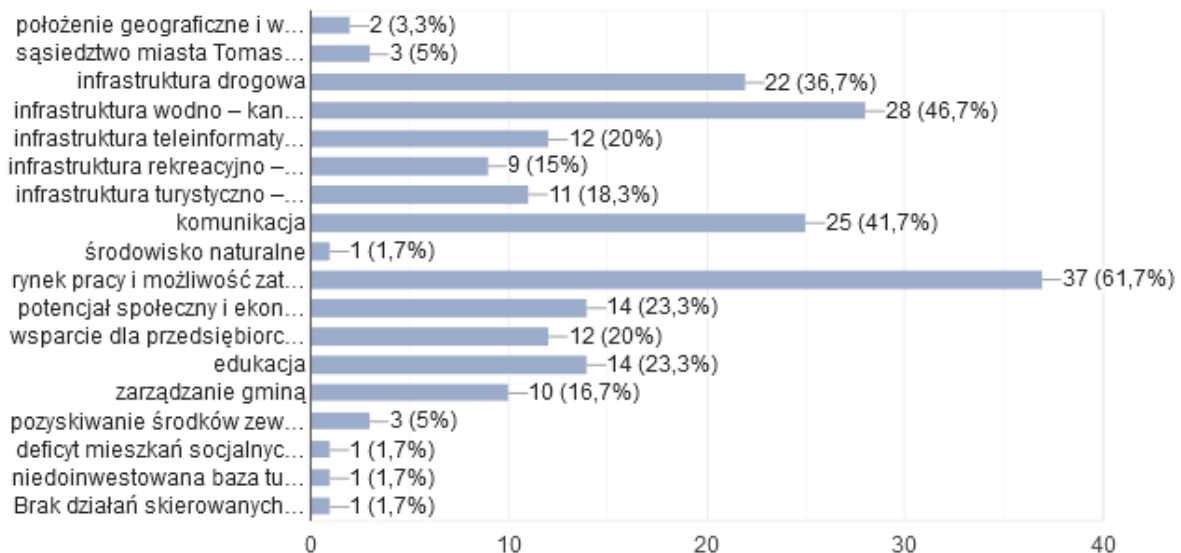
Odpowiedzi na pytania dotyczące mocnych i słabych strony Gminy przedstawiają wykresy poniżej. Do najmocniejszych stron należy położenie geograficzne i warunki przyrodnicze, natomiast najsłabszą stroną jest rynek pracy i możliwość zatrudnienia.

Wykres 55. Mocne strony Gminy Tomaszów Lubelski, których wykorzystanie pozwoli na jej dynamiczny rozwój

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Wykres 56. Słabe strony Gminy Tomaszów Lubelski, które mogą spowolnić jej rozwój

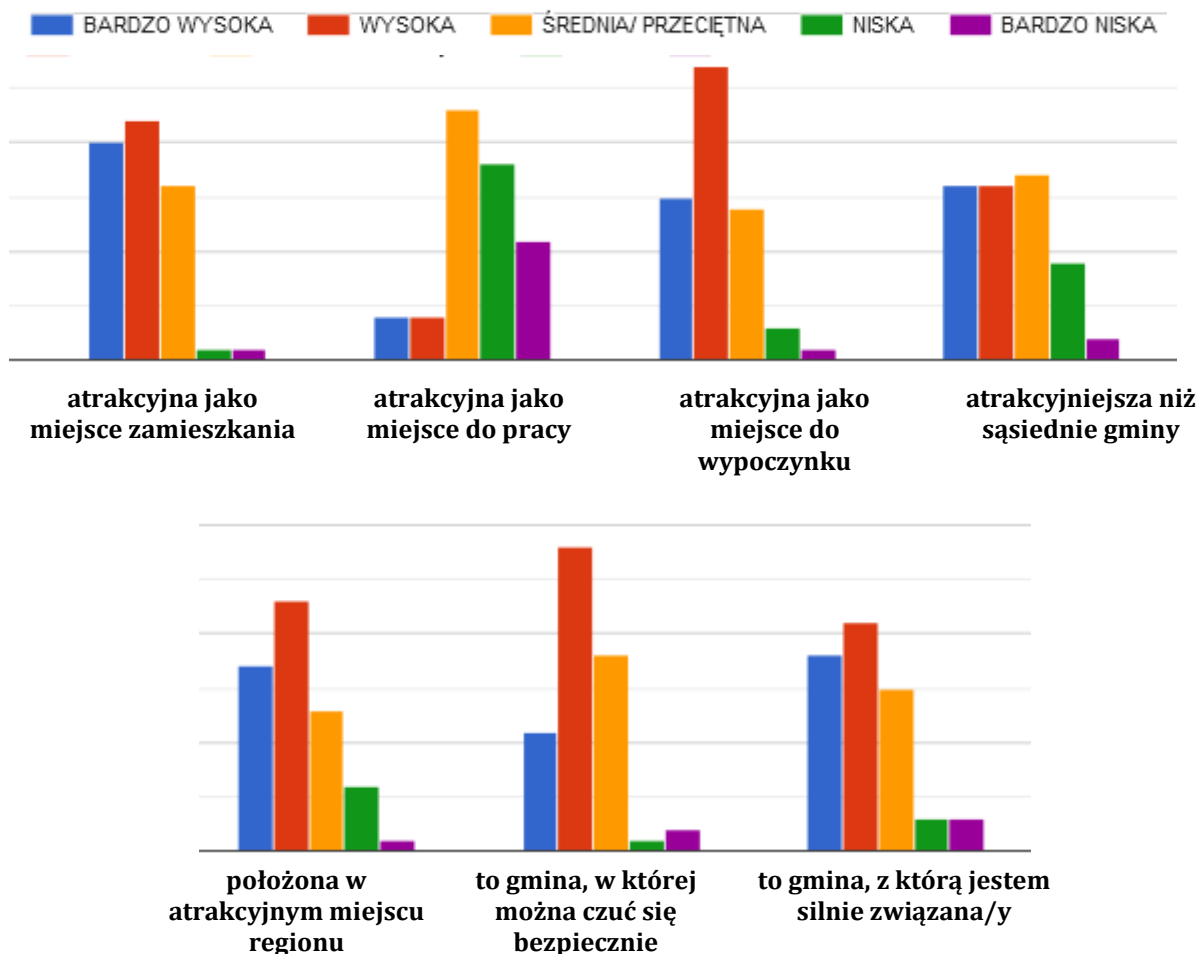
Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Ankietowani mieli za zadanie ocenić Gminę Tomaszów Lubelski w pięciostopniowej skali (bardzo wysoka, wysoka, średnia/przeciętna, niska, bardzo niska) w zakresie:

- atrakcyjna jako miejsce zamieszkania – wysoka,
- atrakcyjna jako miejsce do pracy - średnia/przeciętna,
- atrakcyjna jako miejsce do wypoczynku – wysoka,
- atrakcyjniejsza niż sąsiednie gminy – średnia/przeciętna,
- położona w atrakcyjnym miejscu regionu – wysoka,
- gmina, w której można czuć się bezpiecznie – wysoka,
- gmina, z którą jestem silnie związana/y – wysoka.

Należy zauważyć iż ankietowani ocenili stwierdzenia charakteryzujące Gminę Tomaszów Lubelski we wszystkich aspektach pozytywnie.

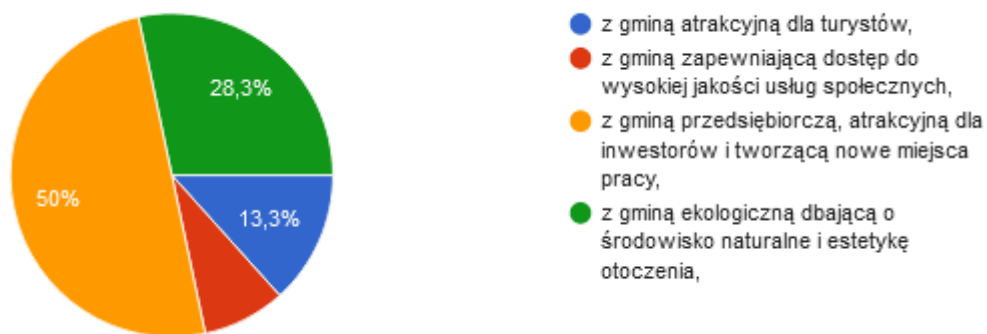
Wykres 57. Atrakcyjność Gminy Tomaszów Lubelski

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

Zapytano ankietowanych o zaznaczenie jednej odpowiedzi z czym chcieliby aby utożsamiano Gminę w roku 2027. Wśród odpowiedzi 50% ankietowanych uznało, że życzyliby sobie utożsamiać ją z Gminą przedsiębiorczą, atrakcyjną dla inwestorów i tworzącą nowe miejsca pracy a 28,3% z gminą ekologiczną dbającą o środowisko naturalne i estetykę otoczenia.

Wykres 58. Z czym ankietowani chcieliby aby utożsamiano Gminę w roku 2027

Źródło: Ankieta internetowa Urzędu Gminy Tomaszów Lubelski

SPIS TABEL

Tabela 1. Pierwsze ślady osadnictwa i wzmianki źródłowe o miejscowościach gminy Tomaszów Lubelski	8
Tabela 2. Porównanie powierzchni gmin powiatu tomaszowskiego wg stanu na 2020 r.	27
Tabela 3. Sołectwa w Gminie Tomaszów Lubelski wg stanu na 2020 r.	30
Tabela 4. Zabytki archeologiczne na terenie Gminy Tomaszów Lubelski wpisane do rejestru zabytków.....	32
Tabela 5. Zabytki wpisane do gminnej ewidencji zabytków	33
Tabela 6. Porównanie powierzchni lasów i lesistości poszczególnych gmin wiejskich powiatu tomaszowskiego (stan na 31.12.2018 r.).....	34
Tabela 7. Liczba ludności i gęstość zaludnienia poszczególnych gmin powiatu tomaszowskiego w 2020 roku (według stanu na dzień 31 grudnia)	44
Tabela 8. Liczba mieszkańców zameldowanych w poszczególnych sołectwach na terenie Gminy Tomaszów Lubelski według stanu na dzień 31 grudnia 2020 r.	45
Tabela 9. Porównanie przyrostu naturalnego w Gminie Tomaszów Lubelski oraz w gminach ościennych w 2019 r. (na 1000 ludności).....	50
Tabela 10. Liczba zameldowań i wymeldowań na terenie Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2010-2019 (w osobach).....	51
Tabela 11. Współczynnik salda migracji mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych w latach 2010-2019.....	54
Tabela 12. Pracujący na 1000 ludności w 2020 r. w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim, województwie lubelskim oraz w gminach ościennych	65
Tabela 13. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tomaszów Lubelski na tle gmin powiatu tomaszowskiego wg stanu na IV kwartał 2020 roku.....	66
Tabela 14. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski - ogółem	68
Tabela 15. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski – długotrwale bezrobotni.....	69
Tabela 16. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski – do 30 roku życia.....	70
Tabela 17. Liczba osób bezrobotnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski – powyżej 50 roku życia	71
Tabela 18. Zasoby mieszkaniowe w Gminie Tomaszów Lubelski (stan na 31.12.2019 r.)	72
Tabela 19. Wskaźniki dla zasobów mieszkaniowych Gminy Tomaszów Lubelski, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz Polski w 2019 roku.....	73
Tabela 20. Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne w % ogółu mieszkań w Gminie Tomaszów Lubelski oraz na obszarach wiejskich powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego w 2019 r.	74
Tabela 21. Korzystający z instalacji techniczno-sanitarnej w Gminie Tomaszów Lubelski oraz na obszarach wiejskich powiatu tomaszowskiego i województwa lubelskiego w 2019 r. (w %)	74

Tabela 22. Wskaźniki dla zasobów mieszkaniowych Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych w 2019 roku.....	75
Tabela 23. Szkolnictwo podstawowe – Gmina Tomaszów Lubelski	79
Tabela 24. Liczba szkół podstawowych oraz uczniów do nich uczęszczających w gminach powiatu tomaszowskiego w roku szkolnym 2018/2019.....	79
Tabela 25. Podstawowe dane dotyczące funkcjonowania Biblioteki Komunalnej w latach 2010-2020	87
Tabela 26. Podstawowe wskaźniki dla bibliotek w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim i województwie lubelskim w 2020 roku.....	88
Tabela 27. Podstawowe wskaźniki dla bibliotek w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim, województwie lubelskim i gminach ościennych w 2020 roku	89
Tabela 28. Świadczenia pomocy społecznej w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku	94
Tabela 29. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.....	95
Tabela 30. Gospodarstwa domowe korzystające z pomocy społecznej według kryterium dochodowego w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim i województwie lubelskim w 2019 roku.....	96
Tabela 31. Liczba osób objętych świadczeniami GOPS wg przyczyn ich udzielenia w latach 2017–2020.....	96
Tabela 32. Przestępstwa stwierdzone (oszacowanie) w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 r.	99
Tabela 33. Przestępstwa i wykroczenia popełnione na terenie sołectw Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2017-2020.....	100
Tabela 34. Struktura podmiotów gospodarczych w Gminie Tomaszów Lubelski	104
Tabela 35. Podmioty gospodarki narodowej w Gminie Tomaszów Lubelski według klas wielkości w 2020 r.	105
Tabela 36. Podmioty gospodarki narodowej posiadające osobowość prawną wpisane do rejestru REGON według formy prawnej w Gminie Tomaszów Lubelski w 2020 r.	105
Tabela 37. Podmioty wg sekcji i działów PKD 2007 oraz sektorów własnościowych w latach 2010-2020.....	108
Tabela 38. Wskaźniki przedsiębiorczości w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim oraz w województwie lubelskim w 2020 r. oraz w gminach sąsiadujących.....	109
Tabela 39. Przedsiębiorstwa w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.	111
Tabela 40. Dostęp do usług i handlu w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.	111
Tabela 41. Liczba gospodarstw rolnych w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.	113
Tabela 42. Wykaz dróg gminnych przebiegających przez obszar Gminy Tomaszów Lubelski (stan na kwiecień 2021 r.)	119
Tabela 43. Długość dróg gminnych wymagających remontu w km w 2020 r. w sołectwach Gminy Tomaszów Lubelski	123
Tabela 44. Trasy piesze i rowerowe na terenie Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r...	124
Tabela 45. Stan zwodociągowania Gminy Tomaszów Lubelski na 2020 r.	125
Tabela 46. Woda z wodociągów – Gmina Tomaszów Lubelski [m ³]	125

Tabela 47. Porównanie stopnia zwodociągowania Gminy Tomaszów Lubelski, gmin ościennych, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2019 r. (w %)	125
Tabela 48. Stan skanalizowania Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.	127
Tabela 49. Porównanie stopnia skanalizowania Gminy Tomaszów Lubelski, gmin ościennych, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2019 r. (w %)	128
Tabela 50. Stan zgazyfikowania Gminy Tomaszów Lubelski w 2019 roku	132
Tabela 51. Porównanie stopnia zgazyfikowania Gminy Tomaszów Lubelski, gmin ościennych, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego oraz obszarów wiejskich tych jednostek w 2019 r. (w %)	133
Tabela 52. Wydatki budżetu Gminy Tomaszów Lubelski według działów klasyfikacji budżetowej w latach 2012-2019	141
Tabela 53. Wydatki majątkowe inwestycyjne Gminy Tomaszów Lubelski, gmin powiatu tomaszowskiego oraz województwa lubelskiego w 2020 r.	142
Tabela 54. Dochody budżetu Gminy Tomaszów Lubelski według działów klasyfikacji budżetowej w latach 2012-2019	143
Tabela 55. Dochody własne Gminy Tomaszów Lubelski, gmin powiatu tomaszowskiego oraz województwa lubelskiego w 2020 r.	144
Tabela 56. Zestawienie dokumentów programowych Gminy Tomaszów Lubelski	145

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Powierzchnia lasów Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych (stan na 31.12.2018)	35
Wykres 2. Liczba mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 (stan na 31 grudnia)	43
Wykres 3. Liczba ludności w miejscowościach Gminy Tomaszów Lubelski w 2020 r.	46
Wykres 4. Gęstość zaludnienia Gminy Tomaszów Lubelski (osoby/km ²) w latach 2010-2020	47
Wykres 5. Małżeństwa i rozwody na 1000 ludności w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2019	48
Wykres 6. Małżeństwa i rozwody na 1000 ludności w roku 2019	48
Wykres 7. Przyrost naturalny w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 (osoby)	49
Wykres 8. Przyrost naturalny w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 wg płci (w osobach)	51
Wykres 9. Saldo migracji Gminy Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020	52
Wykres 10. Liczba zameldowań w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 wg kierunku (w osobach)	53
Wykres 11. Liczba wymeldowań w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 wg kierunku (w osobach)	53
Wykres 12. Współczynnik salda migracji mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych w 2019 r.	54

Wykres 13. Liczba ludności (kobiet i mężczyzn) w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020	56
Wykres 14. Liczba ludności Gminy Tomaszów Lubelski w poszczególnych przedziałach wiekowych w 2020 r.	58
Wykres 15. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski według ekonomicznych grup wieku w 2020 r. (w osobach).....	59
Wykres 16. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski według ekonomicznych grup wieku w latach 2012-2020 (w osobach).....	59
Wykres 17. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski według ekonomicznych grup wieku z podziałem na płeć w 2020 r. (w osobach).....	61
Wykres 18. Struktura ludności Gminy Tomaszów Lubelski, powiatu tomaszowskiego, województwa lubelskiego i Polski według ekonomicznych grup wieku w 2019 r. (w %).....	61
Wykres 19. Ludność w wieku nieprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w Gminie Tomaszów Lubelski i w gminach ościennych w 2019 r. (w osobach)	62
Wykres 20. Pracujący na terenie Gminy Tomaszów lubelski w latach 2010-2020.....	63
Wykres 21. Pracujący na 1000 ludności w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020	64
Wykres 22. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto	65
Wykres 23. Udział procentowy osób bezrobotnych w ogólnej liczbie mieszkańców Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych.....	67
Wykres 24. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020	67
Wykres 25. Liczba osób bezrobotnych w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020 z podziałem na płeć	68
Wykres 26. Mieszkania na 100 ludności	72
Wykres 27. Budynki mieszkalne w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2019.....	73
Wykres 28. Przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania.....	75
Wykres 29. Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę.....	76
Wykres 30. Mieszkania na 1000 mieszkańców	76
Wykres 31. Kwoty świadczeń rodzinnych wypłaconych w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku [tys. zł].....	95
Wykres 32. Kwoty świadczeń rodzinnych wypłaconych w Gminie Tomaszów Lubelski w 2019 roku [tys. zł].....	95
Wykres 33. Przestępstwa na 1000 mieszkańców	99
Wykres 34. Przestępstwa stwierdzone (oszacowanie) w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2012-2020	99
Wykres 35. Podział podmiotów gospodarczych Gminy Tomaszów Lubelski ze względu na sekcje PKD 2007 w 2020 r. (szt.) – sektor publiczny.....	105
Wykres 36. Podział podmiotów gospodarczych Gminy Tomaszów Lubelski ze względu na sekcje PKD 2007 w 2020 r. (szt.) – sektor prywatny.....	106
Wykres 37. Liczba podmiotów gospodarki narodowej w Gminie Tomaszów Lubelski w latach 2010-2020.....	108
Wykres 38. Wskaźniki przedsiębiorczości w Gminie Tomaszów Lubelski, powiecie tomaszowskim, w województwie lubelskim oraz w gminach sąsiadujących w 2020 r.	110
Wykres 39. Ścieżki rowerowe na terenie Gminy Tomaszów Lubelski	124

Wykres 40. Wskaźniki gospodarki odpadami komunalnymi dla Gminy Tomaszów Lubelski oraz gmin ościennych wyrażone procentowo wg stanu na 2020 rok	130
Wykres 41. Wydatki Gminy Tomaszów Lubelski w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2010-2020	142
Wykres 42. Dochody Gminy Tomaszów Lubelski w przeliczeniu na jednego mieszkańca w latach 2010-2020	144
Wykres 43. Wiek i płeć osób ankietowanych	148
Wykres 44. Wykształcenie ankietowanych	148
Wykres 45. Aktywność zawodowa ankietowanych	149
Wykres 46. Związek z terenem Gminy	149
Wykres 47. Miejsce zamieszkania ankietowanych	149
Wykres 48. Czas zamieszkania ankietowanych na terenie Gminy	150
Wykres 49. Poziom życia na terenie Gminy	150
Wykres 50. Ocena warunków życia / działalności w Gminie	151
Wykres 51. Problemy społeczne na terenie Gminy (przestępczość, przestępczość młodocianych, bezrobocie, bieda, przemoc w rodzinie)	157
Wykres 52. Problemy społeczne na terenie Gminy (alkoholizm, narkomania, wzrost liczby osób starszych)	157
Wykres 53. Problemy społeczne na terenie Gminy (wzrost liczby osób niepełnosprawnych i chorych, brak wykwalifikowanych pracowników, brak atrakcyjnych miejsc pracy)	157
Wykres 54. Kierunki działań, które powinny zostać uznane za priorytetowe w procesie rozwoju Gminy Tomaszów Lubelski	158
Wykres 55. Mocne strony Gminy Tomaszów Lubelski, których wykorzystanie pozwoli na jej dynamiczny rozwój	159
Wykres 56. Słabe strony Gminy Tomaszów Lubelski, które mogą spowolnić jej rozwój	159
Wykres 57. Atrakcyjność Gminy Tomaszów Lubelski	160
Wykres 58. Z czym ankietowani chcieliby aby utożsamiano Gminę w roku 2027	161

SPIS MAP

Mapa 1. Schematyczna mapa województwa lubelskiego	25
Mapa 2. Schematyczna mapa powiatu tomaszowskiego	26
Mapa 3. Mapa Gminy Tomaszów Lubelski	27
Mapa 4. Mapa Gminy Tomaszów Lubelski	28
Mapa 5. Podział Gminy Tomaszów Lubelski na sołectwa	30